

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

**RIITA-ASIOIDEN TUOMIOISTUINSOVITTELU –
INSTITUTIONAALISTUMISEN HAASTEET JA MENETTELYN
VAKIINTUMISEDELLYTYKSET**

Sanna Koskela

Pro gradu -tutkielma

Prosessioikeus

Oikeustieteiden tiedekunta

Lapin yliopisto

Kevät 2017

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Riita-asioiden tuomioistuinsovittelu – institutionaalistumisen haasteet ja menettelyn vakiintumisedellytykset

Tekijä: Sanna Koskela

Oppiaine: Prosessioikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: X + 89

Vuosi: 2017

Tiivistelmä: Tutkielman päätarkoituksena on selvittää, mistä tuomioistuinsovittelun vähäinen käyttö laajoissa riita-asioissa johtuu, ja onko menettelyllä edellytyksiä vakiintua osaksi tuomioistuinlaitoksen toimintaa koko maassa. Kysymyksiin vastaamiseksi tutkielmassa selvitetään ne tekijät, jotka tosiasiallisesti joko edistävät tai heikentävät tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä. Lisäksi tarkastellaan tuomioistuinsovittelun asemaa ja reaalista käyttöastetta riita-asioiden ratkaisukeinona sekä sovittelun käytön alueellisten erojen eri vaikutuksia. Tutkimusmenetelminä toimivat käytännöllinen lainoppi ja empiirinen tutkimus.

Vuonna 2006 käyttöön otettu tuomioistuinsovittelu on ollut suomalaiselle oikeuskulttuurille vieras sosiaalis-oikeudellinen innovaatio ja tuomioistuin sen toimintaympäristönä on asettanut menettelyn institutionaalistumiselle suuria haasteita. 11 vuotta tuomioistuinsovittelun säätämisen jälkeen riita-asioiden tuomioistuinsovittelu ei ole onnistunut vakiinnuttamaan paikkaansa tuomioistuinlaitoksessa. Nykyisten, maltillisesti nousevien riita-asioiden tuomioistuinsovitteluiden tilastollisesta kasvusta vastaavat pääosin muutamat, sovittelua eniten käyttävät käräjäoikeudet. Sovittelumäärien alueelliset erot ovat huomattavat ja riita-asioiden tuomioistuinsovittelu on valtaosassa käräjäoikeuksia profiloitunut varsin suppean joukon käyttämäksi, eksklusiiviseksi menettelyksi. Ilmiö ei tue ainakaan laajan juridisen profession sovitteluosaamista ja sitä kautta sovittelun käyttömäärien lisäämistä.

Läpi tutkielman tehdyissä johtopäätöksissä selviää, että riita-asioiden tuomioistuinsovittelun institutionaalistumisen suurimmat haasteet liittyvät kehittymättömään sovittelukulttuuriin ja käsityksiin menettelyn kannattavuudesta. Toimiakseen järjestelmä kuitenkin vaatisi niin menettelyn kannattavuutta kuin sitä tukevaa kulttuuriakin. Muiden Pohjoismaiden tapaan riita-asioiden tuomioistuinsovittelu ei käynnistetty kokeilumuo- toisena menettelyä systemaattisesti kehittäen ja järjestelmän vakiinnuttaminen tässä vaiheessa edellyttäisikin aktiivisia toimia tuomioistuinsovittelussa toimivien tahojen toimesta. Käytännössä sovitteluun liittyvien käsitysten ja toimintatapojen muuttaminen on kuitenkin vaikeaa ilman laajempaa käytännön kokemusta ja tuomioistuin-kulttuurin muutosta. Tutkielmasta kuitenkin selviää, että lähtökohdat sovittelun vakiinnuttamiselle ovat hyvät ja menettelyn institutionaalistumista on mahdollista tuomiopiireittäin edistää nykyistä huomattavasti nopeammin.

Avainsanat: Tuomioistuinsovittelu, sovittelu, riita-asiat

Tutkimusmenetelmä: Käytännöllinen lainoppi, empiirinen tutkimus

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimusaiheesta	1
1.2 Tutkielman tavoite ja rajaus.....	3
1.3 Tutkimusmetodi ja lähteet	5
1.3.1 Empiirinen tutkimus	6
1.4 Tutkimuksen rakenne.....	6
2 VAIHTOEHTOINEN KONFLIKTINRATKAISU JA TUOMIOISTUINSOVITTELU LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ	8
2.1 Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu	8
2.1.1 ADR-liike ja intressipohjainen sovittelumalli	8
2.1.2 Vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenettelyt.....	10
2.1.3 Sovittelu yleisesti.....	11
2.2 Tuomioistuinsovittelu	12
2.2.1 Tuomioistuinsovittelu Suomessa.....	12
2.2.2 Tuomioistuinsovittelu lainsäädännössä	14
2.2.3 Tuomioistuinsovittelun käyttöönotto ja ero sovinnon edistämiseen siviiliprosessissa	16
2.2.4 Näkemyksiä tuomioistuinsovittelusta.....	17
3 RIITA-ASIOIDEN TUOMIOISTUINSOVITTELUN ASEMA JA ALUEELLISET EROT.....	19
3.1 Tuomioistuinsovittelun reaalin asema.....	19
3.1.1 Sovittelun käytön alueelliset erot	20
3.1.2 Access to justice -periaate tuomioistuinsovittelun näkökulmasta	22
3.2 Sovittelukulttuuri ja tuomioistuinsovittelun kannattavuus	25
4 TUOMIOISTUINSOVITTELUN PERUSPIIRTEIDEN VAIKUTUS MENETTELYN VALINTAAN.....	28
4.1 Tuomioistuinsovittelu menettelynä.....	28
4.1.1 Tuomioistuinsovittelun rakenne	28
4.1.2 Riidan soveltuminen sovitteluun	30
4.1.3 Tuomioistuinsovitteluun hakeminen ja menettelyn kesto	34
4.2 Muita tuomioistuinsovittelun keskeisiä peruspiirteitä	35
4.2.1 Muista kuin juridisesti relevanteista seikoista keskusteleminen	35
4.2.2 Julkisuus ja luottamuksellisuus	37
4.2.3 Sovinto ja sovintosopimuksen sitovuus.....	39
4.3 Tuomioistuinsovittelun kustannukset	41
4.3.1 Kustannustehokkuus.....	41
4.3.2 Oikeusturvavakuutus	44
4.3.3 Tuomioistuinsovittelun oikeusturvasta.....	45
4.3.4 Yhteenvetoa sovittelun peruspiirteiden vaikutuksista	47
5 TUOMIOISTUINSOVITTELUN VALIKOITUMINEN RATKAISUMENETELMÄKSI – TOIMIJOIDEN ROOLI JA TOIMINTATAVAT	48
5.1 Riita-asian käsittelyn aluksi	48
5.1.1 Yleisesti	48
5.1.2 Konfliktidiagnoosi ja riskianalyysi riita-asiassa.....	49
5.1.3 Sovintointressi	50

5.2	Sovintomahdollisuuksien kartoittamisesta.....	51
5.2.1	Yleisesti	51
5.2.2	Asianajajan velvollisuus etsiä sovintoratkaisua	52
5.2.3	Riita-asian neuvottelu- ja sovitteluyritykset	54
5.3	Asianajaja ja tuomioistuinsovittelun toteutuminen.....	56
5.3.1	Asianajajan rooli konfliktissa	56
5.3.2	Asianajajan käytännön toimista.....	57
5.4	Tuomioistuin ja tuomioistuinsovittelun toteutuminen	59
5.4.1	Tuomioistuimen käytännön toimista	59
5.4.2	Esimerkkejä tuomioistuimen toimista	60
5.5	Yhteenvetoa sovittelun toimijoiden vaikutuksista	62
6	RIITA-ASIOIDEN TUOMIOISTUINSOVITTELU TUTKIMUSTULOSTEN VALOSSA	64
6.1	Yleisesti tutkimuksesta	64
6.1.1	Taustatietoa	66
6.2	Tuomioistuinsovittelu menettelynä.....	67
6.3	Käräjäoikeus ja tuomioistuinsovittelu.....	71
6.4	Asianajajat ja tuomioistuinsovittelu.....	73
6.5	Tuomioistuinsovittelun käytettävyyteen vaikuttavat tekijät	76
6.6	Tuomioistuinsovittelu tulevaisuudessa	80
6.7	Tulosten yhteenvetoa	83
7	LOPUKSI	84
7.1	Tuomioistuinsovittelun vakiintumisedellytykset	88

LÄHTEET

KIRJALLISUUSLÄHTEET

- Aaltonen, Milla – Heino, Päivi – Villa, Susan. Riitelemine on pienelle ihmiselle raskasta. Yhdenvertaisuus. Sisäministeriön julkaisu 13/2013. Sisäasianministeriö.
- Aarnio, Aulis. Laintulkinnan teoria. Juva. 1989.
- Barret, Jerome T. – Barret, Joseph P. A History of Alternative Dispute Resolution. The Story of a Political, Cultural, and Social Movement. Jossey-Bass. San Fransisco. 2004.
- Black, Donald J. The Mobilization of Law. The Journal of Legal Studies. Vol. 11. s. 125-149. 1973.
- Brunet, Edward. Questioning the Quality of Alternative Dispute Resolution. Tulane Law Review. Vol 62. s. 1-56. 1987.
- Brunila, Teuri. Sovittelu – tie tulevaisuuteen. Teoksessa: Poikela, Esa (toim.) Sovittelu, ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. PS-kustannus. Juva. 2010.
- Christie, Nils. Conflicts as Property. The British Journal of Criminology. Vol 17. s. 1-15. 1977.
- Ervasti, Kaijus. Sovittelu tuomioistuimessa. WSOYpro. Helsinki. 2005a.
- Ervasti, Kaijus: Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu ja tuomioistuinsovittelu. Teoksessa Santtu Turunen (toim.): Conflict Management – riidanratkaisun uusi maailma. Edita 2005b s. 231-267.
- Ervasti, Kaijus. Tuomioistuimet ja oikeuslaitos tutkimuksen kohteena: lähestymistavan valinta. Teoksessa: Conflict Management. Tuomioistuintutkimus muuttuvassa maailmassa. Helsinki. 2007. s. 9-17.
- Ervasti, Kaijus. Käräjäoikeuksien riita-asiat 2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 93. Hakapaino Oy. Helsinki. 2008.
- Ervasti, Kaijus. Kohti sovintoratkaisuja ja pragmaattisia kompromisseja. Lakimies 7-8/2009. s. 1071-1093. 2009a.
- Ervasti, Kaijus. Kovia aikoja: riitoja ja maksukyvyttömyyttä. Juhlakirja Risto Koulun 60 vuotta. Toim. Lindfors Heidi, Korkea-aho Emilia, Turunen Santtu. Comi Edita. 2009b.
- Ervasti, Kaijus. Oikeuden saamisen monet kasvot. Oikeus 3/2011a.
- Ervasti, Kaijus. Tuomioistuinsovittelu Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 256. Hakapaino Oy. Helsinki 2011b.
- Ervasti, Kaijus. Laki, konflikti, tuomio – Oikeus yhteiskunnallisena ilmiönä. Bookwell Oy. Porvoo. 2012.

- Ervasti, Kaijus – Aaltonen, Mikko. Osapuolten kokemuksia siviilioikeudenkäynneistä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 118. Helsinki. 2013.
- Ervasti, Kaijus. Uusi tuomioistuinsovittelulaki. Talentum Media Oy. Liettua. 2013a.
- Ervasti, Kaijus. Riita-asioiden sovittelu. Suomen ja Venäjän kokemukset 16.-18.4.2013. Helsinki. 2013b.
- Ervasti, Kaijus – de Godzinsky, Virve-Maria. Koettu oikeudenmukaisuus tuomioistuimissa. Lakimies 2/2014, s. 175-195.
- Ervasti, Kaijus. Tuomioistuinsovittelu – käytännön opas. Edita Publishing Oy. Porvoo. 2014.
- Ervasti, Kaijus – Nylund, Anna. Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Edita Publishing Oy. Porvoo. 2014.
- Ervasti, Kaijus. Asumiseen liittyvät konfliktit ja niiden oikeudellistuminen asianajaja-haastatteluiden valossa. Edilex 17.12.2015.
- Fisher, Roger – Ury, William. Getting to yes: negotiating agreement without giving in. Houghton Mifflin. Boston, Massachusetts. 1981.
- Haavisto, Vaula. Court Work in Transition. an Activity-Theoretical Study of Changing Work Practices in a Finnish District Court. University of Helsinki. Department of Education. Helsinki. 2002.
- Halila, Heikki. Onko meillä varaa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin? Defensor Legis N:o 4/2006. s.644-649.
- Hölttä Olavi. Asianajon taito –opas riitajuttujen hoitamiseen. Edita Publishing Oy. Keuruu. 2016.
- Jokela, Antti. Uusi hovioikeusmenettely. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki. 1998.
- Jokela, Antti. Sovittelun ja oikeudenkäynnin vertailua kulukysymysten kannalta. Defensor Legis. N: o 4/2006.
- Kahneman, Daniel – Tversky, Amos. Conflict Resolution: A Cognitive Perspective. Teoksessa Arrow, Kenneth J. Mnookin, Robert H. – Ross, Lee – Tversky, Amos – Wilson, Robert B. (toim.). Barriers to Conflict Resolution. New York. W.W. Norton & Company. s. 43-60. 1995.
- Karjalainen, Leila. Tilastotieteen perusteet. Otava. Keuruu. 2015.
- Kekkonen, Jukka. Suomen oikeuskulttuurin suuri linja 1898–1998. Teoksessa: Suomen oikeuskulttuurin suuri linja: Suomalainen lakimiesyhdistys 100 vuotta. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki. 1998.
- Kemppinen, Seppo (toim.). Oikeudenkäynnin käsikirja. WSLT. Porvoo. 2004.

- Kilpeläinen, Topi. Tuomioistuinsovittelu Sloveniassa sekä muutamia vertailuja Suomeen. Edilex 25/2013.
- Kilpeläinen, Topi. Asianajaja ja tuomioistuinsovittelu: poimintoja empiirisen tutkimuksen aineistosta. Defensor Legis N:o 1/2015.
- Kilpiä, Heikki. Asianajajan roolista 2000-luvun alun riitaprosessissa. Painotalo Casper Oy. Kurikka. 2016.
- Koulu, Risto. Conflict Management – Riidanratkaisun uusi maailma. Edita Publishing. Helsinki. 2005.
- Koulu, Risto. Conflict Management – Kaupallisten riitojen sovittelu. Edita Prima Oy. Helsinki. 2006.
- Koulu, Risto. Sopimukset oikeudenkäynnin varalta. Edita Prima Oy. Helsinki. 2009.
- Kuuliala, Matti. Sovinto tuomioistuimessa – oikotie riidan ratkaisuun? Lakimies 7-8/2012. s. 1105-1123.
- Lasola, Marjukka – Rissanen, Antti. Oikeusturvavakuutus ja julkinen oikeusapu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 119. Helsinki. 2013.
- Lande John. How Will Lawyering and Mediation Practices Transform Each Other? Florida State of University Law Review. Vol 24. s. 839-1000. 1997.
- Lappalainen, Juha. Siviiliproessioikeus I. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki. 1995.
- Lappalainen, Juha. Siviilijutun käsittely käräjäoikeudessa v. 2002 uudistuksen mukaan. Helsinki. 2002.
- Lieberman, Jethro K. – Henry, James F. Lessons from the Alternative Dispute Resolution Movement. The University of Chicago Law Review. Vol 53. s. 424-439. 1986.
- Linna, Tuula. Hakemuslainkäyttö. Talentum. Helsinki. 2009.
- Linna, Tuula. Prosessioikeuden oppikirja. Talentum. Liettua. 2012.
- Macaulay, Stewart. Lawyers and Consumer Protection Laws. Law & Society Review. Vol. 14. s. 115-171. 1979.
- Mattila, Heikki E.S. Oikeuskulttuuri ja lakikielen tutkimus. Lakimies 1/2000. s. 28-38.
- McEwen, Craig A. – Maiman, Richard J. Small Claims Mediation in Maine: An Empirical Assessment. Maine Law Review. Vol. 33. s. 237-268. 1981.
- Menkel-Meadow, Carrie. The Many Ways of Mediation: The Transformation of Traditions, Ideologies, Paradigms and Practises. Negotiation Journal 1995. s. 217-242.
- Nader, Laura. Disputing Without the Force of Law. The Yale Law Journal. Vol 88. s. 998-1021. 1979.

- Niemi, Johanna. Tehokkuus ja oikeusturva oikeudenkäynnin uudistuksissa. Teoksessa: Lasola Marjukka (toim.) Oikeusolot 2009 – katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 244. Helsinki. 2009.
- Philbin, Donald R. The One Minute Manager Prepares for Mediation. A Multidisciplinary Approach to Negotiation Preparation. Harvard Negotiation Law Review. Vol 13. s. 249-312. 2008.
- Roehl, Janice A. – Cook, Royer R. Mediation in Interpersonal Disputes. Effectiveness and Limitations. Teoksessa Kressel, Kenneth – Pruitt, Dean G. (toim.). Mediation Research. The Process and Effectiveness of Third-Party Intervention. Jossey-Bass. s. 31-52. London. 1989.
- Salminen, Kirsikka – Ervasti, Kaijus: Tuomioistuinsovittelun yleistyminen ja tuomioistuimen tehtävät. Lakimies 2015/5. s. 591-612.
- Thibaut, John – Walker, Laurens. Procedural Justice. A Psychological Analysis. New Jersey. 1975.
- Tirkkonen, Tauno. Suomen siviiliprosessioikeus I. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Porvoo. 1974.
- Tuori, Kaarlo. Kriittinen oikeuspositivismi. WSOY lakitieto. Helsinki. 2000a.
- Tuori, Kaarlo. Tuomarit ja tuomioistuimet suomalaisessa oikeuskulttuurissa. Oikeuslaitos ja yhteiskunta. Lakimies 2000b/7-8. s. 1049–1059.
- Viitanen, Klaus. Oikeudenkäyntikulut ja oikeuksien saatavuus. Defensor Legis. N: o 4/2006. s. 614–632.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi. Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. WSOY. Helsinki. 2003.
- Virolainen, Jyrki – Koulu, Risto. Johdatus prosessioikeuteen. Teoksessa: Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus, Oikeuden perusteokset. Helsinki. 2012.
- Werlauff, Erik. Civil Procedure in Denmark. Kluwer Law International BV. The Netherlands 2010.
- Wissler, Roselle L. The Effectiveness of Court-Connected Dispute Resolution in Civil Cases. Conflict Resolution Quarterly. Vol. 22. 2004 s. 55–88.

VIRALLISLÄHTEET

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla 2008/52/EY

HE 114/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 284/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa sekä laeiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n ja velan vanhentumisesta annetun lain 11 §:n muuttamisesta

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 394/2011

Laki riita-asioiden sovittelusta 663/2005

Suomen Perustuslaki 731/1999

Tuomioistuinmaksulaki 1455/2015

Oikeudenkäymiskaari 4/1734

Oikeusministeriön asetus eräistä tuomioistuinten hakemusmaksuista 1744/2015

Oikeusministeriön julkaisu. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2015. 10/2016. ISSN 1798-7083 verkkojulkaisu. Helsinki. 2016.

Saukonoja, Päivi. Riita-asioiden sovittelu, Suomen ja Venäjän kokemukset 17.4.2013 Helsingin kärjäoikeus. Oikeusministeriön julkaisu.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976

OM 1/2002. Oikeudenkäynnin julkisuuslaki. Oikeudenkäynnin julkisuus –toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1/2002

OM 2003:2. Tuomioistuinsovittelu. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2003:2

OM 2003:26. Tuomioistuinsovittelu. Lausuntotiivistelmä. Lausuntoja ja selvityksiä 2003:26

INTERNET-LÄHTEET

LakimiesUutiset 23.10.2012 'Oikeuskulut karkaavat käsistä? – sovintohalukkuus lisääntyy': <https://www-edilex-fi.ezproxy.ulapland.fi/uutiset/34031?allWords=tuomioistuinsovittelu&offset=101&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=547482>. Vierailtu 12.1.2017.

Oikeus.fi 'Riidan sovittelu tuomioistuimessa': <https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/riidansovittelutuomioistuimessa.html>. Vierailtu 9.1.2017.

Suomen sovittelufoorumi: <http://www.sovittelu.com/index.php>. Vierailtu 13.3.2017.

Yle uutiset 10.6.2016 'Asianajajaliiton uusi puheenjohtaja Jarkko Ruohola: Oikeudenkäynnit lyhyemmiksi ja halvemmiksi – panos sovitteluun'. <http://yle.fi/uutiset/3-8943183>. Vierailtu 12.1.2017.

Yle uutiset 20.11.2015 'Korkeimman oikeuden presidentti Timo Esko: Köyhän oikeusturva on iso ongelma'. <http://yle.fi/uutiset/3-8469157>. Vierailtu 6.4.2017.

Yle uutiset 18.3.2015 'Sovittelu säästää hermoja ja rahaa': <http://yle.fi/uutiset/3-7872801>. Vierailtu 12.1.2017.

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

KKO 2012:35

MUUT LÄHTEET

Keski-Suomen käräjäoikeus. Sovitteluprojekti 2016-2017. Projektisuunnitelma 7.12.2015.

Keski-Suomen käräjäoikeus. Sovitteluprojekti 2016-2017. Väliraportti. 22.2.2017.

Keski-Suomen käräjäoikeus. Palaute sovitteluista 2016. 27.12.2016.

Savela, Antti. Kohti sovinnollisempaa riidan ratkaisua –kokemuksia tuomioistuinsovitte-
telun kehittämisestä Oulun käräjäoikeudessa. Seminaarimateriaali. Sovitteluseminaari
8.9.2016. Oulun käräjäoikeus.

Heikinheimo, Antti. Sopimisen mahdollisuuksista ja rajoituksista. Esitys. Asianajaja-
päivä 13.1.2017.

Pulkkinen, Antti. Asianajajille tehty kyselytutkimus sovintoneuvotteluista ja sovitte-
lusta. Esitys. Asianajajapäivä 13.1.2017.

Suomen Asianajajaliitto. Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet. SLY-Lehtipainot
Oy/Kirjapaino Uusimaa. Porvoo 2013.

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaiheesta

Professionaalinen ihmettely. Muun muassa näin ovat konfliktiteoreetikot sovittellevaa konfliktinratkaisua kuvailleet.¹ Fraasia ei ensimmäisenä yhdistäisi lainkäyttötehtäväänsä toteuttaviin tuomioistuimiin, ja tyypillisesti riita-asioiden sovittelu tapahtuukin viralliskoneiston ulkopuolella. Siviiliprosessi, kuten prosessioikeus yleisestikin, on kuitenkin kokenut mittavia uudistuksia viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana.² Ilmiötä on useissa yhteyksissä kutsuttu sekä prosessuaalisen lainsäädännön että tuomioistuinten murrosvaiheeksi, ja sen yksi merkittävimmistä ilmentymistä on vuonna 2006 lailla riita-asioiden sovittelusta (663/2005) käyttöön otettu tuomioistuinsovittelu.³ Vaihtoehdoisen konfliktinratkaisun laajentaminen virallistoimintoiseen menettelyyn ulotti professionaalisen ihmettelyn myös osaksi tuomioistuimia, ja nykyään tuomioistuinsovittelu voidaan luokitella itsenäiseksi tuomioistuinprosessin lajiksi.⁴ Vuoden 2006 laki on sittemmin, vuonna 2011 korvattu riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetulla lailla (394/2011, sovittelulaki).

Tuomioistuinsovittelua ja oikeudenkäyntiä tarkastellaan tyypillisesti toistensa teoreettisina, sovitteludiskurssin ja legalistisen diskurssin vastakohtina. Siinä missä oikeudenkäynnin tehtäväksi katsotaan oikeusturvan takaaminen, perustuu konfliktiteorioihin pohjautuva sovittelu oikeudenmukaiseksi koettuun menettelyyn. Tuomioistuinsovitte- lussa on kyse vapaaehtoisesta riita-asioihin ja riitaisiin hakemusasioihin sovellettavasta menettelystä, jossa sovittelijana toimiva puolueeton tuomari ei ratkaise riita-asiaa ai- neellisen lain mukaisesti, vaan auttaa *fasilitatiivista sovittelumallia* hyödyntäen osapuolia löytämään heitä tyydyttävän ratkaisun.⁶ Sovittelussa keskiössä eivät ole osa- puolten juridiset vaatimukset perusteineen, vaan niiden taustalla olevat intressit ja

¹ Ervasti – Nylund 2014 s. 3.

² Tirkkonen on määritellyt riita- tai siviiliprosessin käsitteeksi, jolla tarkoitetaan ”lailla järjestettyä menettelyä, jossa valtiovalta orgaaniensa avulla tutkii ja sitovasti vahvistaa sekä tarpeen vaatiessa pakolla toteuttaa sen, mitä yksittäistapauksessa on pidettävä oikeusjärjestyksen mukaisena”. Kyse on yksityisoikeudellisille intresseille annettavasta oikeussuojasta. Ks. Tirkkonen 1974 s. 1 ja Kilpiä 2016 s. 46. Vuosien 1980–2010 välisenä aikana oikeudenkäymiskaarta on muutettu 61 eri lakimuutoksella. Esimerkiksi vuoden 2003 siviiliprosessin osauudistuksen tavoitteena oli saada siviiliasioiden oikeudenkäynnit halvemmiksi ja nopeammiksi. Ks. Ervasti 2012 s. 81 ja Lappalainen 2002 s. 18.

³ Ervasti 2012 s. 82.

⁴ Linna 2012 s. 118.

⁶ Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 133–137. Suomessa ainoastaan tuomari voi toimija sovittelijana. Kuten useassa Euroopan maassa, esimerkiksi Sloveniassa tuomareiden lisäksi myös asianajajat voivat toimia sovittelijoina. Samoin sovittelijoina voivat toimia myös eläkkeelle siirtyneet tuomarit. Ks. Kilpeläinen 2013 s. 5.

tarpeet. Menettely perustuukin osapuolten itsemääräämisoikeuteen, mikä tarkoittaa osapuolten oikeutta päättää itse siitä, miten konflikti ratkaistaan. Vaikka kyse on rakenteellistuneesta, tuomioistuimessa tapahtuvasta menettelystä, on se lainsäädännöllisesti jätetty sisällöltään väljäksi. Menettelyn etuina on nähty erityisesti nopeus, edullisuus, prosessuaalinen joustavuus sekä osapuolten mahdollisuus osallistua itse ratkaisun muotoamiseen.⁷

Tuomioistuinsovittelun säätämisen taustalla painoivat vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun vauhdikas kansainvälinen kehitys sekä Euroopan unionin suositukset vaihtoehtoisten konfliktinratkaisukeinojen lisäämisestä.⁸ Uuden menettelyn tavoitteiksi asetettiin muun muassa helpotusten tuominen prosessiuudistusten aiheuttamiin, kasvaaviin oikeudenkäyntikuluihin sekä oikeuden saatavuuteen liittyviin ongelmiin. Toisaalta sovittelulla tavoiteltiin myös etuja, jotka ovat riippumattomia oikeudenkäynnin ongelmista. Vielä vuonna 2006 tuomioistuinsovittelua kuvailtiin suomalaiselle oikeuskulttuurille vieraaksi järjestelmäksi, joskin sen institutionaalistumisen kauden katsottiin jo tuolloin alkaneen.⁹ Toimintaympäristönä tuomioistuin onkin asettanut sovittelulle erilaisia haasteita, ja 11 vuotta säätämisestä riita-asioiden tuomioistuinsovittelu hakee yhä paikkaansa.

Oikeudenkäyntiin verrattuna marginaaliin jäänyt tuomioistuinsovittelu aiheutti jo lainsäädäntövaiheessa huolta niin toimintaympäristönsä, menettelyn sisällön kuin esimerkiksi tuomarin roolinkin suhteen. Lisäksi sovittelun käyttöönoton on kritisoitu tapahtuneen liian nopeasti ja puutteellisin valmisteluin. Lopulta menettelyn käyttö alkoi hyvin varovaisesti – alkuvuosina ainoastaan muutama prosentti käräjäoikeuteen päätyneistä jutuista soviteltiin, kun taas vuonna 2014 riitaisista siviiliasioista noin 12–15 prosenttia päättyi tuomioistuinsovitteluun. Sittemmin sovittelujen määrä on jatkanut nousuaan, eikä menettelyä voida enää kuvata oikeuskulttuurillemme täysin vieraaksi instituutioksi. Ongelmaton sovittelun kehityskulku ei kuitenkaan ole.

Sovittelumäärien tilastollisen nousun taustalla on erityisesti vuonna 2011 neljän käräjäoikeuden kokeilulla aloitettu, ja vuonna 2014 valtakunnallistettu asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu (*follo-sovittelu*). Kyse on lapsen huolto-, tapaamisoikeus- ja elatusriitoihin sovellettavasta tuomioistuinsovittelusta, joka on tuomioistuimissa

⁷ Linna 2012 s. 118.

⁸ Vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun ilmiö on liitetty niin oikeudelliseen pluralismiin, yhteiskunnan murrokseen, postmoderniin oikeuteen kuin myös keskusteluun oikeudellistumisesta, prosessitulvasta ja oikeuden saantimahdollisuuksista. Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 35. 2000-luvun alussa myös Saksassa, Ranskassa, Englannissa ja Alankomaissa oli vireillä tuomioistuinsovittelun kehittämiseen ja edistämiseen tähtääviä hankkeita. Ks. KM 2003:3 s. 300.

⁹ Koulu 2006 s. VII.

saavuttanut riita-asioiden sovitteluun verrattuna huomattavasti vakiintuneemman aseman.¹⁰ Tilastollisesti nämä kaksi eri sovitteluryhmää kuitenkin esitetään usein yhdessä. Vaikka riita-asioiden tuomioistuinsovittelun on katsottu tilastojen valossa kehittyvän samassa suhteessa follojen määrän kasvun kanssa, nähdään sen ongelmana yhä edelleen kansallinen vakiintumattomuus ja suuret käräjäoikeuskohtaiset erot. Erityistä huomiota onkin kiinnitetty siihen, että riita-asioiden sovittelutilastojen taustalta löytyvät pääosin tietyt, tuomioistuinsovittelua runsaasti harjoittavat käräjäoikeudet.¹¹

Kattavaa selvitystä esitetyn ilmiön syistä tai siihen liittyvistä kehittämismahdollisuuksista ei ole tehty. Tuomioistuinsovittelun vähäisen käytön yhteydessä puhutaan usein toimintaympäristön toimimattomuudesta, menettelyn sisällöllisistä piirteistä, kulukysymyksistä, tuomareiden ja asianajajien koulutuksen puutteesta, huonosta tietoisuudesta, vanhoihin tapoihin juurtumisesta sekä suomalaisen sovittelukulttuurin kehittymättömyydestä. On myös tyypillistä, että tuomioistuinsovittelua koskeva keskustelu kulminoituu perinteisen lainkäytön ja vaihtoehdoisen konfliktinratkaisun vastakkainasetteluun siitä, mikä tuomioistuimen menettelyistä on ”oikea”. Sitä, mistä riita-asioiden tuomioistuinsovittelun hajanainen käyttöaste reaalisesti johtuu, ei ole selvitetty.

1.2 Tutkielman tavoite ja rajaus

Tutkielman päätarkoituksena on selvittää, mistä tuomioistuinsovittelun vähäinen käyttö riita-asioissa johtuu, ja onko menettelyllä edellytyksiä vakiintua osaksi tuomioistuinlaitoksen toimintaa koko maassa. Jotta kysymyksiin voidaan vastata, tulee tutkielmassa selvittää ne tekijät, jotka tosiasiallisesti joko edistävät tai heikentävät tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan tuomioistuinsovittelun asemaa ja reaalista käyttöastetta riita-asioiden ratkaisukeinona. Tässä yhteydessä avainasemassa ovat sovittelun käytön alueelliset erot vaikutuksineen. Tuomioistuinsovittelun käytettävyyteen vaikuttavat tekijät, vakiintumisedellytykset sekä sen esteet analysoidaan tutkielman pääluvissa.

Tutkimuskysymykset voidaan edellä olevaan pohjaten muodostaa seuraavalla tavalla:

- 1) *Mistä tuomioistuinsovittelun vakiintumaton ja alueellisesti epäyhtenäinen käyttö riita-asioissa johtuu, ja onko menettelyllä edellytyksiä vakiintua osaksi tuomioistuinlaitoksen toimintaa koko maassa?*
 - a) *Mikä on sovittelun reaalinen käyttöaste ja mitä vaikutuksia sovittelun alueellisilla eroilla voi olla?*

¹⁰ Maanlaajuisesti tuomioistuinsovitteluista noin kaksi kolmasosaa on koostunut asiantuntija-avusteisista huoltoriitojen sovitteluista.

¹¹ Ks. pääluku 3.

b) *Mitkä tekijät todellisuudessa joko edistävät tai heikentävät tuomioistuinsovitte-
lun käytettävyyttä?*

Tutkielman lähtöolettamana on, että tuomioistuinsovitte-
lun valikoituminen tai valitse-
matta jättäminen riidan ratkaisumenetelmäksi tuomioistuimessa koostuu useasta eri
tekijästä. Mielenkiinnon kohteena ovat erityisesti sovittelukulttuurin tila sekä sovittelun
menettelylliset ominaispiirteet. Lisäksi tarkastellaan riita-asian käsittelyvaiheita ennen
tuomioistuinta ja sitä, kuinka asianajajien ja tuomioistuimen roolit sekä konkreettiset
toimet vaikuttavat siihen, valitaanko sovittelu tuomioistuimeen edenneen riidan ratkai-
sumenetelmäksi. Läpi tutkielman on huomattava, että useat teoriassa esitetyt,
sovitteluun liittyvät tekijät eivät koske ainoastaan tuomioistuinsovitte-
lun, vaan vaihto-
ehtoista konfliktinratkaisua yleisesti.

Koska tutkimuskysymykset ovat keskittyneet tuomioistuinsovitte-
lun kansalliseen ti-
laan, ei tutkielmassa ole aiheellista syvällisesti perehtyä sovitteluun sen kansain-
välisessä kontekstissa. Vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun ja sovittelun käsitteiden sekä
suomalaisen sovittelujärjestelmän kehittymisen ymmärtämiseksi sovittelu-
a avataan pintapuolisesti myös kansainvälisenä ilmiönä. Lisäksi vertailupohjan lu-
omiseksi tutkielmassa on mainintoja muiden maiden sovittelujärjestelmistä.

Aiheen rajauksen vuoksi tutkielmassa ei myöskään avata sovittelumetodeja enempää
kuin sovittelun perusmekanismien ymmärtämiseksi on tarpeen. Tutkielmassa ei näin ol-
len perehtyä järjestelmällisesti siihen, mitä menettelyn sisällä tapahtuu.¹² Painopiste
on jätetty sovittelun niihin peruspiirteisiin, joilla katsotaan olevan vaikutusta menettelyn
käytettävyyteen. Sovittelun alkuperää, kehitystä ja lainsäädäntöä avataan tutkielman
pohjaksi siinä määrin, että sovittelun käyttöön vaikuttavien tekijöiden tarkempi erittely
saa kontekstin.

Tutkielma on rajattu koskemaan riita-asioita, erityisesti *laajoja riita-asioita*, jotka ovat
tuomioistuimessa laajalla haastehakemuksella vireille laitettuja riita-asioita. Esimerk-
keinä voidaan mainita kiinteistö-, vahingonkorvaus-, sopimusperusteiset-, perintö- sekä
työ- ja palvelussuhteisiin liittyvät riidat. Vaikka tutkielmassa käytetään pääasiassa kä-
sitettä laaja riita-asia, soveltuu tuomioistuinsovitte-
lun ja tutkielman sisältö myös muihin
riita-asioihin. Rajauksen ulkopuolelle jäävät hakemusasiat sekä rikosperusteiset yksi-
tyisoikeudelliset vaatimukset.¹³ Tästä johtuen myös lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja

¹² Ks. sovittelumetodeista ja -teorioista sekä sovittelun kulusta tarkemmin Ervasti – Nylund
2014 s. 133–256.

¹³ Siviiliprosessiin luetaan myös rikoksesta johtuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset sekä
hakemusasiat siinä merkityksessä, että kyseessä on lainkäyttömenettely, joka voi johtaa täyteen
riitaprosessiin. Täyteen riitaprosessiin päätyneitä hakemusasioita syntyy erityisesti lasten
huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa. Ks. Lappalainen 1995 s. 10, Linna 2009 s. 44
ja Kilpiä 2016 s. 47.

elatusta koskevat riidat, eli asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu on rajattu tutkielman ulkopuolelle. Tutkielmassa ei myöskään käsitellä tilanteita, joissa riita-asian osapuolet hakeutuvat tuomioistuinsovitteluun ilman asianajajia.¹⁴

Kaiken kaikkiaan käsillä oleva tutkielma tarjoaa uuden näkökulman tuomioistuinsovitte-
telun ajankohtaiseen aiheeseen. Lisäksi tutkielma sisältää täysin uutta materiaalia ja
pyrkii uuden näkökulman turvin hyödyntämään jo olemassa olevaa aineistoa. Yhdessä-
kään laajamittaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa ei tähän saakka ole tuotu esille
sitä, miksi tuomioistuinsovittelu ei ole riita-asioissa saavuttanut vakiintunutta ja yhte-
näistä asemaa. Tuomioistuinsovitte-
telun vähäistä käyttöä on kotimaisessa aineistossa ja
tutkimuksessa toki sivuttu, mutta laajempaa analyysia aiheesta ei ole tehty.

1.3 Tutkimusmetodi ja lähteet

Tutkielman pääasiallisena tutkimusmenetelmänä on oikeusdogmatiikka, eli lainoppi, jonka kohteena on voimassa oleva oikeus. Painopiste on käytännöllisessä lainopissa, jossa tarkastellaan oikeustodellisuutta ja tehdään siitä huomioita.¹⁵ Koska tutkimusaihe on prosessioikeuden lisäksi vahvasti kytköksissä oikeussosiologiaan, lähestytään tutkimusaihetta myös kvantitatiivisen tarkastelun ja diskurssianalyysin kautta.¹⁶ Juuri tutkimusaiheen monitahoisuuden vuoksi oikeusdogmaattista tutkimusmenetelmää on täydennetty prosessioikeudelliseksikin tutkimusmenetelmäksi määritetyllä empiirisellä tutkimuksella. Empiirisen oikeustutkimuksen on todettu olevan tarpeellista, jos samassa tutkimuksessa voidaan sen lisäksi oikeusjärjestyksen tosiasiallisen toimivuuden selvittämiseksi hyödyntää lainopin metodeita.¹⁷

Tutkielman aineistona hyödynnetään hallituksen esityksiä, lainvalmisteluaineistoa, lausuntoja, kannanottoja sekä tuomioistuinaineistoa. Vaikka oikeusdogmaattinen tutkimus perustuu vahvasti myös tuomioistuinratkaisujen käyttöön, on käsillä oleva tutkimusaihe luonteeltaan sellainen, ettei niitä ole aineistossa mahdollista hyödyntää. Lisäksi, koska tuomioistuinsovitte-
telua koskeva, tutkielman pääasiallisena aineistona toimiva oikeuskirjallisuus on tutkimuskysymysten näkökulmasta rajallista, on tutkielman metodologinen rakenne osin vähemmän teoreettinen kuin prosessioikeuden tutkimukset yleisesti.¹⁸

¹⁴ Asianajajan käyttö tuomioistuinsovitte-
lussa on osapuolten omassa harkinnassa. On kuitenkin yleistä, että sovittelussa käytetään lakimiesavustajia. Ks. Kilpeläinen 2013 s. 7.

¹⁵ Ks. Aarnio 1989 s. 53-57.

¹⁶ Ks. Ervasti 2007 s. 5.

¹⁷ Kilpiä 2016 s. 6-7.

¹⁸ Vaikka vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu on ollut jo pitkään kansainvälisen huomion kohteena, on aiheesta löytyvä kotimainen kirjallisuus edelleen suhteellisen vähäistä ja tiettyihin perusteoksiin pohjautuvaa. Pääasiassa kotimainen kirjallinen lähdeaineisto on lähestynyt tuomioistuinsovitte-
telua sovittelun metodeista ja tuomarin roolista käsin. Myös sovittelua koskeva jo olemassa oleva empiirinen tutkimus on pääosin keskittynyt tämän tutkielman tutkimuskysymysten ulkopuolelle.

1.3.1 Empiirinen tutkimus

Tutkielmassa pyritään hyödyntämään laaja-alaisesti jo olemassa olevaa, tuomioistuinsovitteluun liittyvää empiiristä aineistoa. Lisäksi keskeisenä lähteenä toimii tutkielman yhteydessä toteutettu tutkimus, jonka avulla on kartoitettu Oulun ja Keski-Suomen asianajajien näkemyksiä tuomioistuinsovitte- lusta. Tutkimus toteutettiin anonyymina kyselytutkimuksena ja sen tarkoituksena oli selvittää asianajajien mielipiteitä ja näkemyksiä sovittelun peruspiirteistä, sovittelun asemasta, ammattikunnan suhtautumisesta sovitteluun sekä siitä, miten eri tekijät vaikuttavat heidän halukkuuteensa osallistua tuomioistuinsovitteluun. Lopuksi asianajajia pyydettiin arvioimaan tuomioistuinsovittelun asema tulevaisuudessa.

Tutkielman rajallisuuden vuoksi kysely rajattiin koskemaan ainoastaan kahden tuomiopiirin asianajajia.¹⁹ Kummin tuomiopiirin käräjäoikeuksien kohdalla sovittelun asema ja käyttömäärät riita-asioiden ratkaisumenetelmänä poikkeavat toisistaan suuresti. Tiivistetysti voidaan todeta, että Oulun käräjäoikeus toimii tuomioistuinsovittelun edelläkävijänä ja menettely on onnistuttu vakiinnuttamaan osaksi tuomioistuimen toimintaa. Sen sijaan Keski-Suomessa tuomioistuinsovittelu hakee vielä asemaansa. Mielenkiintoisen tilanteesta tekee se, että Keski-Suomen käräjäoikeudessa on tutkielman kirjoittamisen aikaan käynnissä sovitteluprojekti, jonka tarkoituksena on lisätä tuomioistuinsovitte- luiden määrää nimenomaan riita-asioissa. Oulussa samankaltainen projekti toteutettiin vuonna 2008. Koska alueiden käräjäoikeuksien toimet tuomioistuinsovittelun suhteen ovat näinkin konkreettisia, tarjoaa tutkimus asianajajien näkökulman myötä mielenkiintoisen kokonaiskuvan tuomioistuinsovittelun tilanteesta.

Kyselytutkimuksen tuloksilla tavoiteltiin kahden tuomioistuinsovittelun suhteen erilaisen alueen asianajajien välistä vertailukelpoisuutta ja kysymykset on johdettu tutkimusaiheeseen liittyvästä teoriapohjasta. Vaikka esitetty otantajoukko tarjoaa ainoastaan alueellisia ja varsin yleispiirteisiä tuloksia, palvelee kysely tutkielman tarkoitusta hyvin. Kyselytutkimusta tuloksineen tarkastellaan pääluvussa kuusi.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Johdantolukua seuraavassa pääluvussa kaksi käydään läpi vaihtoehtoiseen konfliktinratkaisuun ja sovitteluun tutkielman kannalta keskeisimmin liittyvät käsitteet sekä selvitetään, mitä ovat vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät ja sovittelu yleisesti. Tämän jälkeen kerrotaan tuomioistuinsovitte- lusta, sen lainsäädännöstä, käyttöönotosta ja eroista sovinnon edistämiseen siviiliprosessissa.

Tältä pohjalta siirrytään kolmanteen päälukuun, jossa selvitetään riita-asioiden tuomioistuinsovittelun reaalinen käyttöaste sekä sovittelun käyttöön liittyvät alueelliset

¹⁹ Oulun tuomiopiirin kohdalla kysely lähetettiin ainoastaan Oulun alueella toimiville asianajajille. Lisää tutkimuksen rajauksesta pääluvussa 6.

erot. Alueellisten erojen vaikutusta tarkastellaan erityisesti access to justice -periaatteen näkökulmasta. Tähän saakka esitetyn pohjalta on luvun lopuksi mahdollista perehtyä suomalaisen sovittelukulttuurin ja tuomioistuinsovittelun kannattavuuden suhteeseen. Juuri sovittelukulttuurin tila ja tuomioistuinsovittelun menettelylliset peruspiirteet toimivat tutkielman kantavina pääteemoina, kun selvitetään niitä tekijöitä, jotka todellisuudessa voivat vaikuttaa tuomioistuinsovittelun käytettävyyteen. Kolmannen pääluvun tarkoituksena on vastata tutkimuskysymykseen, *mikä on sovittelun reaalinen käyttöaste ja mitä vaikutuksia sovittelun alueellisilla eroilla voi olla.*

Neljännessä pääluvussa siirrytään tarkastelemaan sovittelun niitä menettelyllisiä peruspiirteitä, jotka voivat vaikuttaa menettelyn käytettävyyteen. Luvussa eritellään tuomioistuinsovittelua menettelynä ja pohditaan eri piirteiden merkitystä sen käytön kannattavuuden näkökulmasta. Tarkoituksena on menettelyä tarkastelemalla vastata kysymykseen, *mitkä tekijät todellisuudessa joko edistävät tai heikentävät tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä.* Tätä kautta voidaan osittain vastata pääkysymykseen, *mistä tuomioistuinsovittelun vakiintumaton ja alueellisesti epäyhtenäinen käyttö riita-asioissa johtuu.*

Viidenteen päälukuun on saatu pohja edellä esitetystä sovittelun reaalista asemasta, sovittelukulttuurin tilasta sekä sovittelun menettelyllisten tekijöiden kannattavuudesta. Luvussa perehdytään siihen, mikä merkitys tuomioistuinsovittelussa toimivien tahojen, erityisesti asianajajien roolilla ja konkreettisilla toimilla on siihen, valikoituuko tuomioistuinsovittelu tuomioistuimeen edenneen riita-asian ratkaisumenettelyksi. Luvun tarkoituksena on sovittelussa toimijoiden roolin ja konkreettisten toimien näkökulmasta tarkastella, *mitkä tekijät todellisuudessa joko edistävät tai heikentävät tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä.* Myös viides luku pyrkii esittämään vastauksia pääkysymykseen, *mistä tuomioistuinsovittelun vakiintumaton ja alueellisesti epäyhtenäinen käyttö riita-asioissa johtuu.*

Kuudes pääluku käsittää tutkielman empiirisen osuuden. Luvussa esitetään ja analysoidaan asianajajille toteutetun kyselytutkimuksen tulokset peilaamalla niitä aiemmissä luvuissa esitettyyn teoriapohjaan. Sen lisäksi, että myös kuudes pääluku pyrkii osaltaan vastaamaan kysymykseen, *mitkä tekijät reaalisesti joko edistävät tai heikentävät tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä,* tarjoaa tutkielma tässä vaiheessa selvempiä vastauksia myös pääkysymykseen siitä, *mistä tuomioistuinsovittelun vakiintumaton ja alueellisesti epäyhtenäinen käyttö riita-asioissa johtuu, ja onko menettelyllä edellytyksiä vakiintua osaksi tuomioistuinlaitoksen toimintaa koko maassa.*

Tutkielman viimeisessä, seitsemännessä pääluvussa esitetään tutkielman loppusanat. Koska tutkimuskysymysten vastaukset analyysineen on esitetty läpi tutkielman päälukujen yhteydessä, tarkastellaan viimeisessä luvussa koonnin muodossa vastausta kysymykseen, *”onko tuomioistuinsovittelulla edellytyksiä vakiintua osaksi tuomioistuinlaitoksen toimintaa koko maassa?”.*

2 VAIHTOEHTOINEN KONFLIKTINRATKAISU JA TUOMIOISTUINSOVITTELU LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

2.1 Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu

Sovitteluun ja vaihtoehtoiseen konfliktinratkaisuun liittyvät käsitteet ovat monitulkintaisia ja kontekstista riippuvaisia. Tyypillistä aiheeseen liittyville termeille on se, että samalla termillä on mahdollista viitata useisiin eri konfliktinratkaisumenetelmiin ja ilmiöihin.²⁰ Tästä johtuen tutkielman aluksi on syytä selvittää konfliktinratkaisun ja sovittelun keskeisimmät käsitteet tutkielman vaatimassa kontekstissa.

Lähdettäessä käsittelemään vaihtoehtoista konfliktinratkaisua on tehtävä ero termien *konflikti* ja *riita* välille. Konflikteja syntyy ihmisten välille päivittäin, ja valtaosa niistä ratkaistaan siinä sosiaalisessa ympäristössä, jossa ne ovat syntyneet. Osa konflikteista kuitenkin juridisoituu ja muuttuu oikeudellisiksi riidoiksi. Riidassa on siis kyse konfliktista, josta on karsittu oikeudellisesti epärelevantit seikat. Perinteisesti juridisoituja konflikteja eli riitoja käsitellään oikeudenkäynneissä, kun taas vaihtoehtoisissa konfliktinratkaisumenettelyissä pyritään tarjoamaan mahdollisuus konfliktin kokonaisvaltaiseen ratkaisemiseen. Konfliktinratkaisumenetelmää valittaessa onkin yleensä kyse siitä, onko tavoitteena ratkaista juridinen riita vai sen taustalla vallitseva konflikti.²¹

2.1.1 ADR-liike ja intressipohjainen sovittelumalli

Pohjoismaissa termeillä ”vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu” ja ”vaihtoehtoinen riidanratkaisu” on tyypillisesti viitattu käsitteeseen Alternative Dispute Resolution (ADR), joka on Yhdysvalloissa 1960- ja 1970-luvuilla perinteiselle tuomioistuinprosessille vaihtoehdoksi kehitetty menettelyjoukko. 1960-luvulta lähtien Yhdysvalloissa annettiin lukuisia uusia säädöksiä, joiden tavoitteena oli yksilöiden suojaaminen.²² Koska oikeudenkäynnit olivat hitaita ja kalliita, koettiin kansalaisten uusien oikeuksien toteuttaminen oikeudellisen järjestelmän kautta kuitenkin käytännössä haastavaksi.²³ Erityisesti vähävaraisten osalta oikeudenkäyntien kulut kohosivat liian suuriksi, eikä tavallisten ihmisten arkipäiväisiä intressejä nähty tarpeeksi suurina oikeudenkäynnissä käsiteltäviksi. Lisäksi oikeudenkäyntiä kritisoitiin siksi, etteivät osapuolet itse päässeet osallistumaan konfliktinsa ratkaisuun, sillä sen hoitivat lakimiehet. ADR:n kehittymisen

²⁰ Ervasti – Nylund 2014 s. 39.

²¹ Ks. tästä Ervasti 2013a s. 2–4.

²² Esimerkkeinä kansalaisten perusoikeuksia turvaavat säädökset sekä kuluttajansuojalainsäädäntö.

²³ Koulu on todennut, että ADR-liike oli tunnettu tuomioistuinkielteisyydestä sekä lakimiesvastaisuudesta. Ks. Koulu 2005 s. 29.

taustalla painoivatkin vahvasti yhteiskunnan ja oikeuden kehittyminen sekä oikeudenkäynnissä koetut ongelmat.²⁴

Varsinaisena vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun ponnahduslautana toimi vuoden 1976 Pound-konferenssi, jossa Warren Burger, USA:n korkeimman oikeuden presidentti, esitti huolensa riita-asioiden huomattavasta lisääntymisestä tuomioistuimissa. Samaan aikaan professori Frank Sander lanseerasi kuuluisan ideansa ”monioivisista oikeustaloista” (*Multidoor Courthouse*), mikä tarkoitti kunkin konfliktin analysointia ja sille sopivimman menettelyn löytämistä. Menettelyvaihtoehtoja olivat esimerkiksi oikeudenkäynti, sovittelu, välimiesmenettely ja asiantuntijamenettely. Kyseinen Sanderin idea on myöhemmin ulottunut myös pohjoismaisen tuomioistuinsovittelun malliksi.²⁵

1980-luvulla ADR-liikkeessä siirryttiin asemiin pohjautuvasta, strategisesta neuvottelusta intressipohjaiseen neuvottelumalliin. Myös nykyään noudatetaan jakoa asemiin pohjautuviin sekä intressipohjaisiin neuvottelun malleihin.²⁶ Muutoksen käynnisti 1981 julkaistu teos ”*Getting to Yes: Negotiating Agreements Without Giving In*”, johon useimmat nykyisin käytössä olevat sovittelumallit pohjautuvat.²⁷ Kirjan mukaan konfliktissa toimivan ratkaisun ei yleensä uskota olevan mahdollinen ja osapuolten väliset neuvottelut perustuvat usein pelkoon häviöstä. Kun konfliktin ratkaisu perustuu voittohäviö-asetelmaan, on osapuolten pyrkimyksenä oman voiton maksimointi ja vastapuolen hyötyjen minimointi. Intressipohjaisessa neuvottelussa sen sijaan piili mahdollisuus konfliktin kaikkien osapuolten voittoon.²⁸

Intressipohjainen malli käsittää neljä keskeistä piirrettä, joista ensimmäisenä on henkilön liittyvien kysymysten käsittelyn erottaminen asiakysymysten käsittelystä. Perusideana on erottaa ihminen ongelmasta. Toiseksi, neuvotteluiden pääpaino ei ole osapuolten asemissa, vaan tarpeissa ja intresseissä niiden taustalla. Kolmanneksi, ennen sovintoa on tarkasteltava laajasti erilaisia vaihtoehtoja, joiden joukosta valitaan osapuolten intressit tyydyttävät sopimusvaihtoehdot. Viimeisenä keskeisenä piirteenä on se, että neuvottelut tulee, jos mahdollista, käydä objektiivisten kriteerien mukaisesti. Näin siksi, että osapuolten on toistensa vaatimusten sijaan helpompi hyväksyä objektiiviset standardit, joita ovat esimerkiksi markkinoiden arvot, asiantuntijoiden arviot tai yleinen kauppatapa.²⁹

²⁴ Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 51, Ervasti 2013a s. 6–7, Nader 1979 s. 1001 ja Christie 1977 s. 1–15.

²⁵ Ervasti 2013a s. 7.

²⁶ Jako asemiin perustuvaan ja intressipohjaiseen neuvotteluun on saanut osakseen myös kritiikkiä, sillä kritikoiden mukaan kaikissa neuvotteluissa voidaan katsoa olevan kyse sekä intresseistä että asemasta. Ks. Ervasti 2012 s. 147 ja Ervasti 2013a s. 8.

²⁷ Teoksen kirjoittivat Roger Fisher ja William Ury vuonna 1981.

²⁸ Barret – Barret 2004 s. 209–211.

²⁹ Ervasti 2012 s. 147.

2.1.2 Vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenettelyt

Viralliseen riidanratkaisuun eli tuomioistuimessa tapahtuvaan perusmuotoiseen oikeudenkäyntiin kuuluvat laillisuusharkinta, lakisidonnaisuus ja ratkaisun määräämisen yksipuolisuus. Tässä muodossa riidanratkaisu on lainkäyttöä tai tuomitsemista.³¹ Yleisesti vaihtoehtoisella konfliktinratkaisulla tarkoitetaan tällaisen perinteisen tuomitsemistoiminnan vaihtoehtoa, toisin sanoen riidan ratkaisemista muun kuin oikeudenkäynnin avulla. Käsite on kuitenkin haastava, eikä sille ole esitettävissä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Poikkeavia näkemyksiä liittyy erityisesti siihen, tulisiko vaihtoehtoisesta konfliktinratkaisusta puhua ainoastaan virallisen konfliktinratkaisun ulkopuolisten menettelyiden yhteydessä vai voidaanko kaikkia tuomitsemisen vaihtoehtoja pitää vaihtoehtoisena konfliktinratkaisuna.³²

Usein vaihtoehtoisien konfliktinratkaisun perusominaisuutena on nähty juuri sen vaihtoehtoinen luonne ja poikkeavuus oikeudenkäynnistä.³³ Koska vaihtoehtoiselle konfliktinratkaisulle on ominaista osapuolten mahdollisuus osallistua konfliktin ratkaisemiseen, olisi esimerkiksi Ervastin mukaan loogista varata termi niille menettelyille, jotka pyrkivät aidosti olemaan vaihtoehtoja perinteiselle oikeudelliselle järjestelmälle.³⁴ Näin esitettynä käsitteeraus sulkisi vaihtoehtoisien konfliktinratkaisun ulkopuolelle esimerkiksi välimiesmenettelyn ja lakisidonnaiset lautakunnat, joita ei ole mahdollista täysin erottaa oikeudenkäynnistä.³⁵

Käsitettä on lähestytty myös suppean ja laajan määritelmän kautta. Koulun mukaan *suppealla* määritelmällä tarkoitetaan ainoastaan yksityistä, eli virallisen lainkäyttökoneiston ulkopuolista konfliktinratkaisua. *Laajassa* merkityksessä vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu taas viittaa konfliktin ratkaisemiseen muulla tavoin kuin oikeudenkäynnin avulla.³⁶ Koulu kuitenkin toteaa, että yleisesti vaihtoehtoisesta konfliktinratkaisusta puhuttaessa määritelmiä voidaan käyttää yhtäaikaaisesti. Vaikka vaihtoehtoisia konfliktinratkaisukeinoja niiden lainsäädännöllisen väljyyden vuoksi luonnehditaan epävirallisiksi menettelyiksi ja niissä pääosin toimitaan yksityisesti, muistuttavat niistä useat virallista oikeutta ja niitä myös toteutetaan virallisissa instituutioissa.³⁷

Vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenettelyt tunnetaan niille ominaisista peruspiirteistä, joista tunnetuimpina voidaan mainita nopeus ja edullisuus oikeudenkäyntiin verrattuna.

³¹ Koulu 2006 s. 8.

³² Ks. Ervasti 2012 s. 136, Ervasti 2009b s. 20, Freeman 1995 s. xi ja Lieberman – Henry 1986 s. 424.

³³ Ks. Brunet 1987 s. 10–15 ja Lieberman – Henry 1986 s. 426–429.

³⁴ Ks. Black 2013 s. 126–130, Ervasti 2012 s. 141 ja Koulu 2006 s. 8.

³⁵ Koulu 2006 s. 8.

³⁶ Koulu 2006 s. 1–2.

³⁷ Ks. Ervasti 2013a s. 9–11.

Vaihtoehtoiset menettelyt eivät perustu juridiikkaan tai osapuolten vastakkainasetteluun, eikä tavoitteena ole aineellisen lain mukainen ratkaisu.³⁸ Oikeudenkäynnistä poiketen korostetussa asemassa ovat osapuolten rooli ja oma osallistuminen. Ajatellaan, että osapuolet tuntevat konfliktinsa parhaiten, joten riittävässä määrin avustettuna heillä on edellytykset se myös itse ratkaista.³⁹

Esitettyjen vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumenettelyiden yleistymistä on kutsuttu *oikeuden privatisoinniksi*, mikä tarkoittaa julkisten tehtävien siirtoa yksityisille sekä yksityisten tehtävien tai niiden käsittelytapojen vaikutusta julkiseen sektoriin.⁴⁰ Menettelyiden laajentuminen sekä oikeuden privatisoituminen ovatkin herättäneet kysymyksiä siitä, mitä on se ”oikeus”, johon tulisi päästä tai jota pitäisi saada. Vaihtoehtoinen konfliktinratkaisu nimittäin perustuu oikeudenkäynnistä poikkeavan käsitykseen oikeudenmukaisuudesta.⁴¹ Oikeudenmukaisuuden objektiivisten kriteerien sijaan keskiössä on osapuolten kokema menettelyllinen oikeudenmukaisuus.⁴²

On esitysteknisesti luonnollista, mutta menetelmällisesti harhaanjohtavaa, että vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenettelyt nähdään tässä suhteessa kilpailevina oikeudenkäynnin kanssa. Koska menettelyiden tarkoitukset poikkeavat suuresti, ei niitä tulisi verrata suoraan toisiinsa. Oikeudenkäynti on lopulta viimekätinen keino ratkaista riita-asia, kun taas vapaaehtoiset ja vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenettelyt pyrkivät osapuolten itsemääräämisoikeuden kautta edesauttamaan konfliktin kokonaisvaltaista ratkaisemista. Ihmisten käsitys oikeudenmukaisesta menettelystä ja ratkaisusta onkin laajentunut, eikä aineellisen oikeuden mukaista tuomiota enää kaikissa tilanteissa nähdä ainoana oikeana lopputuloksena. Aiheeseen palataan jaksossa 3.2.2.

2.1.3 Sovittelu yleisesti

Sovittelu on yksi vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun muoto, josta tosin Koulu on todennut, että se hallitsevuutensa vuoksi mielletään usein käsitteen synonyymiksi.⁴³ Kansainvälisesti sovittelulla (*mediation*) tarkoitetaan rakenteellistunutta, vapaaehtoista menettelyä, jossa neutraali sovittelija auttaa riiteleviä osapuolia saavuttamaan keskinäisen sovinnon tarjoamalla informaatiota sekä käyttämällä erilaisia neuvottelumenetelmiä.⁴⁴

³⁸ ADR:n näkökulmasta oikeudenkäynti on lähtökohtaisesti aina vastakkainasetteluun perustuva.

³⁹ Ervasti 2013a s. 10.

⁴⁰ Ks. Ervasti 2008 s. 7. Esimerkiksi Yhdysvalloissa oikeudenkäynnin dynamiikka on alkanut vaikuttaa sovitteluun ja sovittelun dynamiikka oikeudenkäynteihin. Ks. Lande 1997 s. 879.

⁴¹ Tuomioistuinsovittelun oikeudenmukaisuudesta ja oikeusturvasta lisää jaksossa 4.3.3.

⁴² Ks. Ervasti 2009a s. 1089–1092 ja Ervasti – Nylund 2014 s. 36.

⁴³ Koulu 2006 s. 2.

⁴⁴ Ervasti 2012 s. 151–152. Sovittelua harjoitetaan tuomioistuimissa ja tuomioistuinten ulkopuolella. Sovittelijoina toimivat niin tuomarit, erilliset sovittelijat kuin sovintolautakunnatkin. Suomessa erilaisia sovintoratkaisuun tähtäviä menettelyjä ovat esimerkiksi välimiesmenettely, kuluttajariitalautakunta, liikennevakuutuslautakunta, potilasvahinkolautakunta sekä Asianajajaliiton sovintomenettely.

Perusajatuksena on väliintulijan mahdollisuus muuttaa konfliktisuhteen dynamiikkaa.⁴⁵ Keskeistä sovittelussa on sovittelijalta edellytetty neutraalisuus ja puolueettomuus.⁴⁶

Sovittelun perusideologiaan kuuluukin periaate, jonka mukaan ongelmaa, ristiriitaa tai konfliktia ei tulisi riistää sen osapuolilta. Osapuolten oma osallistuminen nähdään oppimisprosessina, joka ei toteudu, mikäli riidan ratkaisee ulkopuolinen taho. Ominaista sovittelulle on myös menettelyn monialaisuus, sillä ratkaisun aikaansaamiseksi on usein oikeudellisten näkökohtien lisäksi käsiteltävä konfliktin psykologisia, sosiaalisia, taloudellisia ja jopa kulttuurillisia näkökulmia.⁴⁷

Tärkeimpänä sovittelun katsotaan perustuvan luottamuksellisuudelle.⁴⁸ Tällä pyritään takaamaan se, että osapuolet voivat vapaasti sovitteluistunnossa paljastaa sovittelun kannalta olennaisen informaation. Sovittelua tuskin käytettäisiin, mikäli menettelyn luottamuksellisuutta ei kyettäisi takaamaan ja esimerkiksi sovittelija voisi myöhemässä oikeudenkäynnissä toimia todistajana. Tästä syystä yleisenä käytäntönä on, ettei sovittelija saa ilmaista ulkopuolisille tahoille sovittelussa esiin tulleita asioita.⁴⁹ Sovitteluun liittyvät periaatteet on huomioitu myös Suomessa käytössä olevassa tuomioistuinsovittelussa.

2.2 Tuomioistuinsovittelu

2.2.1 Tuomioistuinsovittelu Suomessa

Vaikka valtaosa erilaisista sovittelumenettelyistä toimii viralliskoneiston ulkopuolella, on tuomioistuinsovittelu yksi esimerkki tuomioistuimen sisäisestä, perinteiselle oikeudenkäynnille vaihtoehtoisesta menettelystä.⁵⁰ Vaikutteensa suomalainen

⁴⁵ Käsitteellisesti juuri kolmannen osapuolen väliintulo erottaa sovittelun neuvottelusta. Ks. *Ervasti 2012 s. 152–153.*

⁴⁶ Sovittelijoiden käyttäytymisen ja asenteiden puolueettomuutta on pidetty jopa mahdottomana. Ks. *Ervasti 2012 s. 152–153.* Myös Suomessa tuomareiden toimiminen sovittelijoina kyseenalaistettiin lainsäädäntövaiheessa, sillä roolinmuutoksen ratkaisupakon alla toimivasta tuomarista puolueettomaksi sovittelijaksi katsottiin olevan liian haastava.

⁴⁷ *Brunila 2010 s. 14–15.*

⁴⁸ Tuomioistuinsovittelun luottamuksellisuudesta ja julkisuudesta lisää jaksossa 4.2.2.

⁴⁹ Luottamuksellisuus korostuu erityisesti sovittelijan neuvotellessa osapuolten kanssa erikseen sovittelun aikana. Tällöinkään sovittelija ei saa paljastaa saamiaan tietoja toiselle osapuolelle ilman tämän lupaa. Ks. *Ervasti 2012 s. 153.*

⁵⁰ Kontekstinsa vuoksi tuomioistuinsovittelua on tarkasteltava vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun laajassa merkityksessä. Ks. jakso 2.1.2. On myös huomattava, että Suomessa tuomioistuinsovittelu on vain yksi sovittelun muoto. Sovittelun lisäksi on olemassa muun muassa rikosasioiden sovittelu, koulusovittelu, työyhteisösovittelu, monikulttuurinen sovittelu, perheasioiden sovittelu, ympäristöasioiden sovittelu sekä kansainvälinen sovittelu. Ks. *Suomen sovittelufoorumi ja Kilpeläinen 2013 s. 3.*

tuomioistuinsovittelu on saanut Norjan ja Tanskan toimiviksi todetuista sovittelujärjestelmistä.⁵¹ Vaikka jo ennen lainsäädännön tukea sovittelua oltiin suomalaisissa tuomioistuimissa yksittäistapauksissa kokeiltu, on kyseessä täysin uusi instituutio suomalaisessa oikeusjärjestelmässä.⁵²

Tuomioistuinsovittelu on vapaaehtoinen ja osapuolten suostumukseen perustuva, oikeudenkäynnin vaihtoehtona toimiva menettely.⁵³ Sovittelulain 2 §:n mukaan tuomioistuinsovittelun edellytyksenä on, että asia soveltuu sovittelavaksi ja sovittelu on tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden. Dispositiivisissa riita-asioissa näin on lähtökohtaisesti aina.⁵⁴ Lisäksi sovittelun edellytyksenä on riidan perusteen oikeudellisuus.⁵⁵ Vaikka tuomioistuinsovittelun sisältö on lainsäädännön puolesta jätetty väljäksi, ovat sovittelun puitteet varsin juridiset. Juuri tältä osin tuomioistuinsovittelu eroaa tuomioistuimen ulkopuolisista sovittelumenettelyistä.

Sovitteluun riita-asia voi edetä kahdella tapaa. Sovittelulain 4 §:n mukaan riita-asia, joka ei ole tuomioistuimessa vireillä, voidaan tietyin edellytyksin *sovitteluhakemuksella* saattaa sovittelavaksi. Toiseksi, vireillä olevan riita-asian käsittely tuomioistuimessa voidaan keskeyttää ja asia *siirtää* sovittelavaksi tuomioistuinsovitteluun.⁵⁶ Tässä kohtaa on huomattava, että tuomioistuinsovittelu tapahtuu aina oikeudenkäynnin ulkopuolella.⁵⁷

Sovittelulain 8 §:n mukaan tuomioistuinsovittelussa tehdyn sovinnon vahvistamiseen ja sovintoon sovelletaan, mitä laissa säädetään sovinnosta oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäynnistä poiketen sovinto voi kuitenkin koskea muutakin kuin osapuolten alkuperäisiä

⁵¹ Norjassa ensimmäinen tuomioistuinsovittelua (*rettsmekling*) koskeva kokeilu aloitettiin jo vuonna 1997. Ks. KM 2003:3 s. 321. Tanskalaista tuomioistuinsovittelua taas on kuvailtu yhdeksi Euroopan moderneimmista ja suoraviivaisimmista sovittelujärjestelmistä. Ks. Werlauff s. 139.

⁵² Ks. Ervasti 2012 s. 102–103.

⁵³ Ks. Ervasti 2013a s. 68. Sovittelua koskeva pyyntö tai sellainen hakemus, jota eivät ole tehneet osapuolet yhdessä, on annettava tiedoksi muille osapuolille. Lisäksi heille on varattava tilaisuus tulla kuulluksi pyynnön tai hakemuksen johdosta. Kuuleminen voi tapahtua suullisesti tai kirjallisesti.

⁵⁴ Ervasti 2014 s. 31. Kaikki riidat eivät kuitenkaan sovellu käsiteltäviksi tuomioistuinsovittelussa. Sovittelun esteitä käsitellään jaksossa 4.1.2.

⁵⁵ Ulkoisilta puitteiltaan sovittelun on esitetty muistuttavan pitkälti sitä, mitä myös oikeudenkäynnistä on säädetty. Esimerkkeinä tuomioistuinasia (1.1 §), tuomarin toimiminen sovittelijana (5.1 §), sovinto (8.2 §), toimivalta (11.1 §), tuomioistuimen päätösvaltaisuus (11.2 §), osapuolten edustaminen (15 §), oikeusapu, julkisuus (12 §), oikeudenkäyntimaksu (28 §), käsittelykieli sekä sovittelijan ja hänen avustajansa esteellisyys (14.1 ja 14.2 §). Ks. Saukonoja 2013 s. 1–2.

⁵⁶ Tuomioistuinsovitteluun hakeutumisesta tarkemmin jaksossa 4.1.3.

⁵⁷ Ervasti 2014 s. 29. Esimerkiksi Norjassa ja Tanskassa tuomioistuinsovittelu on mahdollista ainoastaan vireillä olevissa asioissa. Ks. Ervasti 2013a s. 91.

vaatimuksia tai vain osaa asiasta, jolloin oikeudenkäyntiä jatketaan asian muilta osin.⁵⁸ Sovinto vahvistetaan aina osapuolten pyynnöstä. Vahvistetun sovinnon lisäksi tuomioistuinsovittelussa voidaan päätyä vahvistamattomaan sovintoon, jolloin kyse on yksityisoikeudellisesta sopimuksesta.⁵⁹ Sovittelulain 20 §:n mukaan tuomioistuinsovittelussa on mahdollista tietyin edellytyksin vahvistaa täytäntöönpanokelpoiseksi myös tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa tehty sovinto. Kuitenkin ainoastaan tuomioistuimen vahvistama sovinto voidaan pakolla panna täytäntöön.⁶⁰ Vahvistetut sovinnot rinnastuvat tuomioon myös muutoksenhakuoikeuden ja lainvoimaisuuden osalta.⁶¹

Sovittelun vapaaehtoisuus käsittää sen, että sovittelulain 9 §:n mukaisesti sovittelu päättyy, jos osapuoli ei enää halua jatkaa menettelyä. Myös sovittelija voi lopettaa sovittelun, jos hän havaitsee, ettei sovinnolle ole edellytyksiä tai asia ei enää sovellu sovitteluun. Mikäli sovintoon ei päästä, palautuu riita-asia siviiliprosessin mukaiseen käsittelyjärjestykseen. Tällöin oikeudenkäynnissä asiaa käsittelee eri tuomari kuin sovittelussa, eivätkä osapuolet saa vedota siihen, mitä toinen osapuoli on sovittelussa sovintoon pääsemiseksi esittänyt.⁶²

2.2.2 Tuomioistuinsovittelu lainsäädännössä

Tuomioistuinsovittelu mahdollistettiin vuonna 2006 lailla riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimissa, ja samassa yhteydessä uusittiin myös oikeudenkäymiskaaren sovintoja koskeva 20 luku. Vaikka sovittelu eteni hankkeena nopeasti, liittyi lainvalmisteluvaiheeseen runsaasti erimielisyyksiä, joiden on katsottu johtuvan suurilta osin lain valmisteluvaihetta leimanneista vastakkaisista, *legalistisista* ja *sovittelumyönteisistä* näkökulmista.⁶³ Kyseiset, toisistaan eroavat teoreettiset lähtökohdat leimaavat myös tämän päivän sovittelukeskustelua.

Valmisteluvaiheessa tuomioistuinsovittelun tärkeimmiksi tavoitteiksi nimettiin monipuolistuvan riidanratkaisukentän edellyttämä tuomioistuimen menettelyvalikoiman ja

⁵⁸ Määräykset sovinnon vahvistamisesta ovat oikeudenkäymiskaaren (5/1734, OK) 20 luvussa. Luvun 3 §:n mukaan sovintoa ei saa vahvistaa, jos se on lain vastainen tai selvästi kohtuuton taikka jos se loukkaa sivullisen oikeutta. Tuomioistuin vahvistaa sovinnon kirjallisesti ja ratkaisusta on käytävä ilmi sovinnon kohteena oleva asia ja sovinnon sisältö. Tulkintaongelmia aiheuttaa se, että luvun säännökset on kirjoitettu oikeudenkäynnissä vahvistettavan sovinnon näkökulmasta. Ainoastaan lain perusteluissa on viitattu tämän koskevan myös tuomioistuinsovittelua. Ks. Ervasti 2013a s. 131.

⁵⁹ OK 20 luku ei sovellu tällaisiin sopimuksiin. Mikäli toinen osapuoli ei noudata sopimusta, voi vastapuoli nostaa asiaa koskevan kanteen tuomioistuimessa. Ks. Ervasti 2013a s. 132–133.

⁶⁰ Linna 2012 s. 117.

⁶¹ Ervasti 2013a s. 139. Ks. OK 20 luku 5 §. Myös ylimääräiset muutoksenhakukeinot ovat mahdollisia. Lisää sovintosopimuksen sitovuudesta jaksossa 4.2.3.

⁶² Oikeusministeriö 'Riidan sovittelu tuomioistuimessa'.

⁶³ Ks. Ervasti 2012 s. 104–105.

palvelukyvyn parantaminen, luottamuksen parantaminen tuomioistuimiin sekä prosessikynnyksen alentaminen.⁶⁴ Tarkoituksena oli luoda oikeudenkäyntiä nopeampi, edullisempi ja yksinkertaisempi, useita etuja sisältävä menettely.⁶⁵ Ennen kaikkea sovittelu nähtiin keinona vastata Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin suosituksiin kehittää tuomioistuinten yhteyteen vaihtoehtoisia menettelyitä.⁶⁶ Suomessa esimerkiksi tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea piti tuomioistuinsovittelun ideaa kannattavana, joskin se puolsi menettelyn käyttöönottoa kokeilumuotoisena.⁶⁷

Lopulta sovittelua koskeva hallituksen esitys pohjattiin nimenomaan konfliktinratkaisun kansainväliseen kehitykseen. Lain yksityiskohtia päädyttiin kuitenkin muuttamaan, sillä legalisteista ja sovittelumyönteisistä koostuneet asiantuntijat eivät löytäneet yhteistä linjaa. Legalistit nojasivat näkökulmansa perinteisen prosessioikeuden teorian varaan korostaen virallista oikeudenkäyttöä, oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä sekä oikeusturvaa. Sovittelumyönteiset taas painottivat konfliktiteoreettista ajattelua, sovittelun epävirallista ja ei-juridista luonnetta, luottamuksellisuutta ja koettua menettelyllistä oikeudenmukaisuutta. Legalistit epäilivät, ettei vapaamuotoinen menettely sovi tuomioistuimeen, kun taas sovittelumyönteiset katsoivat, että monissa tapauksissa on parempi, jos asiassa päästään sovintoon ilman oikeudenkäyntiä.⁶⁸ Keskustelua käytiin erityisesti sovittelun luottamuksellisuudesta sekä julkisuudesta.

Vuonna 2011 sovittelua koskeva laki korvattiin riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetulla lailla. Uudistuksella pantiin täytäntöön Euroopan unionin direktiivi tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla (2008/52/EY). Käytännössä direktiivin vaatimukset on sijoitettu sovittelulain kolmanteen lukuun, jossa säädetään tuomioistuimen ulkopuolella tehdyn sovinnon vahvistamisesta täytäntöönpanokelpoiseksi ulosotossa. Muut uudistukset liittyivät siihen, että myös tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa sovittu asia voitiin vahvistaa tuomioistuimessa sekä siihen, että tällainen sovittelu katkaisee asian vanhentumisen. Lakiin otettiin myös määräys, jonka mukaan sovitteluhakemuksessa voidaan pyytää tietyn tuomarin määräämistä sovittelijaksi, joskin lopullinen päätösvalta sovittelijasta säilyy tuomioistuimella.⁶⁹ Lisäksi uuden lain mukaan sovittelija voi tehdä

⁶⁴ OM 2003:2.

⁶⁵ Etuja ovat esimerkiksi osapuolten suhteet, voittaja-häviöjä-asetelman puuttuminen, menettelyn joustavuus sekä saavutettavan ratkaisun lopullisuus.

⁶⁶ *Ervasti* 2012 s. 103 ja HE 114/2004 vp.

⁶⁷ Tuomioistuinsovittelun käyttöönotolle ei myöskään löytynyt esteitä perustuslaista tai muusta lainsäädännöstä. Ks. KM 2003:3 s. 28 ja 302.

⁶⁸ Ks. *Ervasti* 2012 s. 104–105 ja OM 2003:26.

⁶⁹ HE 284/2010 vp s. 14–15.

sovintoehdotuksen, joka perustetaan siihen, minkä sovittelija harkitsee tarkoituksenmukaiseksi.⁷⁰

Myös uuden lain mukaan sovittelu on lähtökohtaisesti julkista. Käytännössä sovitteluintunto kuitenkin pidetään suljetuin ovin, mikäli osapuolet sitä pyytävät.⁷¹ Lisäksi sovittelijoille ja heidän avustajilleen säädettiin todistuskielto. Ervastian mukaan mainitut uudistukset olivat osoitus siirtymisestä sovittelumyönteisempään suuntaan.⁷² Viidessä vuodessa ymmärrys tuomioistuinsovittelusta oli laajentunut, minkä lisäksi muutoksiin ajoivat EU:n direktiivin vahva konflikti- ja sovitteluteoreettinen tausta.

2.2.3 Tuomioistuinsovittelun käyttöönotto ja ero sovinnon edistämiseen siviiliprosessissa

Vuonna 1993 alioikeusuudistuksen yhteydessä tuomioistuimissa otettiin käyttöön sovintoon tähtäävä menettely, sovinnon edistäminen siviiliprosessissa. Menettely oli ennen tuomioistuinsovittelun säätämistä saavuttanut vahvan aseman ja osittain tästä syystä uuden sovittelumenettelyn tarpeellisuus kyseenalaistettiin.⁷³ Vaikka menettelyiden eroavaisuudet on nykyisin tiedostettu, nähdään niiden tarkoituksperät yhä vähintäänkin limittäisinä. Sovinnon edistämisestä poiketen tuomioistuinsovittelu toimii kuitenkin siviiliprosessin ulkopuolella, eivätkä yleistä prosessioikeudellista sääntelyä tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia voida siihen soveltaa.

Sovinnon edistämässä taas on kyse oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Tuomioistuimen on OK 5:19:n mukaan jo asian valmisteluvaiheessa selvitettävä sovinnon mahdollisuus riita-asiassa. Menettely perustuu *evaluatiiviseen*, ulkopuolisen ratkaisuehdotukseen pohjautuvaan sovitteluun. Tuomari suosittelee asianosaisille oikeudenkäyntiaineistoon sekä aineelliseen oikeuteen pohjautuvaa ratkaisua, jonka tavoitteena on saada esitetyt vaatimukset mahdollisimman lähelle toisiaan.⁷⁴ Lopputuloksen määrittämisen keskiössä ovat osapuolten oikeudellinen ja taloudellinen asema sekä

⁷⁰ Muutoksella haluttiin korostaa sovintoehdotuksen perustumista tulevaisuuden tarpeisiin, eikä siihen, mikä voimassa oleva laki ja osapuolten välinen riita huomioiden olisi kohtuullista. Ks. HE 284/2010 vp s. 14.

⁷¹ Sovittelulain 12 §:n mukaan sovittelu voidaan osapuolten pyynnöstä toimittaa yleisön läsnä olematta, ellei luottamus sovittelun asianmukaisuuteen tai muu painava syy edellytä asiaa julkista käsittelyä. Sovittelun julkisuudesta lisää jaksossa 4.2.2

⁷² Uutta sovittelulakia valmisteleivassa työryhmässä ei ollut lainkaan legalistisen suunnan edustajia, mutta siitä huolimatta lakiin tehdyt muutokset olivat Ervastian mukaan varovaisia. Hänen mukaansa sovittelu olisi voitu säätää lähtökohtaisesti ei-julkiseksi ja myös muiden kuin tuomareiden hyväksymistä sovittelijoiksi olisi voitu harkita. Ks. Ervasti 2012 s. 106–108.

⁷³ Ks. OK 5:26 ja Ervasti 2014 s. 36.

⁷⁴ Ervastian tutkimuksen mukaan tuomareiden tavassa edistää sovintoa on runsasta vaihtelua ja myös sovittelukulttuuri tuomareiden välillä vaihtelee. Jotkut tuomarit edistävät sovintoja innokkaammin, jotkut vähemmän. Moni asianajaja oli sitä mieltä, että osa tuomareista painostaa sovintoratkaisuun. Asianajajien mukaan esimerkiksi oikeudenkäyntikuluilla painostaminen ei kuitenkaan aina ole paras tapa lähestyä sovintoratkaisua. Ks. Ervasti 2015 s. 42.

lakimiehet. Mikäli sovittelija ryhtyisi *fasilitatiivisessa* tuomioistuinsovittelussa vastaavalla tavalla ohjaamaan riitaa käsityksensä mukaiseen lopputulokseen, olisi tuloksena näennäisesti juridinen järjestelmä, jossa ei ole muodollisia oikeusturvatakeita.⁷⁵

On katsottu, että lopulta tuomioistuinsovittelun kehittäminen sai pohjaa nimenomaan sovinnon edistämisen vahvasta asemasta. Jo olemassa olleen menettelyn myötä tuomioistuimessa tapahtuvaa sovinnollista ratkaisua ei enää nähty täysin vieraana. Tästä huolimatta tuomioistuinsovittelun käyttöönoton on kritisoitu tapahtuvan liian nopeasti. Muissa Pohjoismaissa sovittelun kehittäminen on ollut hitaampi prosessi, ja esimerkiksi Norjassa ja Tanskassa sovittelujärjestelmät otettiin käyttöön kokeiluina, joiden pohjalta vakinaistaminen myöhemmin tapahtui.⁷⁶

Kun huomioidaan tuomioistuinsovittelun lainsäädäntöön liittyneet haasteet sekä menettelyn tarpeellisuuden kyseenalaistaminen, voidaan pohtia olisiko uuden järjestelmän käyttöönotto myös Suomessa useiden muiden maiden tapaan tullut aloittaa kokeilumuo-
toisesti. Näin toimittiin esimerkiksi huoltoriitojen sovittelun kohdalla. Kokeilun kautta kehitetty ja käyttöönotettu huoltoriitojen sovittelu näyttäisi vakiintuneen riita-asioiden tuomioistuinsovittelua huomattavasti nopeammin osaksi suomalaista oikeusjärjestelmää.

2.2.4 Näkemyksiä tuomioistuinsovittelusta

Tutkielmasta on tähän saakka ilmennyt, että tuomioistuinsovitteluun liittyviä näkemyksiä leimaa vahva kahtiajako. Tuomioistuinten perustuslaillisenä tehtävänä on käyttää tuomiovaltaa, minkä vuoksi sovittelun ja konfliktinratkaisun ei ole katsottu kuuluvan tuomioistuinympäristöön. Vaikka sovinnon syntyminen myös oikeudessa on sinänsä suotavaa, on se kriitikoiden mukaan ainoastaan riitaprosessin sivutuote.⁷⁷

Vaihtoehtoista konfliktinratkaisua ja tuomioistuinsovittelua onkin kritisoitu erityisesti oikeudellisesta näkökulmasta. Epämuodollisten menettelyiden on pelätty vaarantavan niin oikeussuojan kuin yhtäläiset prosessuaaliset mahdollisuudetkin. Kriitikoiden mielestä vaihtoehtoisten menettelyiden laajentamisen sijaan tulisi keskittyä parantamaan

⁷⁵ Ks. Ervasti 2014 s. 36–38 ja Linna 2012 s. 118. Myös esimerkiksi kuluttajariitalautakunnassa käytetään fasilitatiivisen sovittelumallin sijaan evaluatiivista sovittelua.

⁷⁶ Tuomioistuinsovittelun lainsäädäntö käynnistettiin kesäkuussa 2002, kun oikeusministeriö asetti työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus riita-asioiden sovittelujärjestelmän kehittämisestä Suomessa. Laki riita-asioiden sovittelusta tuomioistuimissa tuli voimaan tammikuussa 2006. Ervastian mukaan sovitteluun liittyvä hanke osui yhteiskunnallisesti ja poliittisesti sopivaan hetkeen, minkä vuoksi se hyväksyttiin nopeasti. Ks. Ervasti 2012 s. 104–106.

⁷⁷ KM 2003:3 s. 301.

perinteistä riidanratkaisua esimerkiksi lisäämällä tuomioistuinmenettelyn läpinäkyvyyttä ja tuomareiden pätevyyttä sekä helpottamalla tuomioistuimeen pääsyä.⁷⁹ Käytännön kritiikki on kohdistunut siihen, ettei sovinto ole välttämättä aineellisen oikeuden mukainen ja erityisesti neuvottelujen heikompi osapuoli voi päätyä epäedulliseen sovintoon luopumalla oikeuksistaan esimerkiksi kuluriskin vuoksi.⁸⁰ Ongelmalliseksi on myös koettu tuomioistuimen mahdollisuus aloittaa sovittelu pelkän sovitteluhakemuksen perusteella. Riitaprosessin on katsottu muuttuvan sovitteluprosessiksi ja tuomioistuimen roolin riidanratkaisijasta sovittelijaksi. Tuomioistuinsovittelun ei myöskään ole katsottu tukevan sitä seikkaa, että riita-asiassa sovintoneuvottelut tulisi käydä jo ennen asian saattamista tuomioistuimeen.⁸¹

Koska tuomioistuinten kehittämistavoitteena on ollut kansalaisten yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen ja menettelyvalikoima on monipuolistunut, ei niiden ainoaksi tehtäväksi ole kuitenkaan enää katsottu riita-asioiden aineellisen oikeuden mukainen ratkaiseminen. Teoriassa ja myös käytännössä tämä aiheuttaa ongelmia, jos eri menettelyt sekoitetaan keskenään.⁸² Tällöin osapuolet ja heidän avustajansa eivät voi olla varmoja siitä, millaiseen menettelyyn he tuomioistuimeen mennessään turvautuvat.⁸³ Kansainvälisten tutkimusten mukaan menettelyiden sekoittuminen johtaa oikeusturvan vaarantumiseen. Puhutaan *hybridisoitumisesta*.⁸⁴ Ongelmaa voidaan pyrkiä estämään menettelyiden teoreettisella ja käytännöllisellä toisistaan erottamisella. Esimerkiksi tuomioistuinsovittelun ja oikeudenkäynnin laatua ja sitä kautta oikeusturvan toteutumista tulisi aina tarkastella erillään, itsenäisin kriteerein.⁸⁵

Tuomioistuinsovittelua koskevan kritiikin vastapainoksi myös menettelyn hyötyihin on kiinnitetty huomiota. Sovittelun avulla on mahdollista saavuttaa merkittävää säästöä oikeudenkäyntikuluissa, saada asiassa nopea ratkaisu sekä välttää asian käsittely useammassa oikeusasteessa. Lisäksi hyödyt voivat ulottua riita-asian osapuolten väleihin. Esimerkiksi liikekumppaneille välien säilyttäminen konfliktista huolimatta voi olla merkityksellistä.⁸⁶ Sovittelulla voidaan myös säästää tuomioistuimen työtä sekä kustannuksia. Lisäksi, vaikka prosessioikeudellinen sääntely ei tuomioistuinsovitteluun ulotu,

⁷⁹ Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 188 ja Menkel-Meadow 1995 s. 2669. Sovittelukritiikot taas ovat saaneet osakseen moitteita ”oikeudenkäyntiromantiikasta”, sillä tuomioistuinjärjestelmän paremmuutta korostavat käsitykset ovat vailla empiiristä tutkimusta.

⁸⁰ Ks. KM 2003:3 s. 301.

⁸¹ Ks. KM 2003:3 s. 320. Tarkemmin riita-asian sovintoneuvotteluista pääluvussa 5.

⁸² Ks. KM 2003:3 s. 328 ja Ervasti 2005b s. 231–267. Ervastian tutkimuksessaan haastatteleminen asianajajien mukaan, mikäli tuomari sovinnon edistämiseksi ryhtyy käyttämään tuomioistuinsovittelua muistuttavia menettelytapoja, joudutaan tuomarin objektiivisuus kyseenalaistamaan. Ks. Ervasti 2015 s. 42.

⁸³ Ervasti – Nylund 2014 s. 36–37.

⁸⁴ Sovittelulain toteutumisen seurannassa tulisi kiinnittää huomiota siihen, ettei sen virheellinen soveltaminen johda kevennetyn oikeudenkäyntimenettelyn luomiseen. Ks. Suomen sovittelufoorumi ’Tuomioistuinsovittelu’.

⁸⁵ Ervasti 2005b s. 231–267.

⁸⁶ Ks. Kilpiä 2016 s. 99–100, Ervasti 2012 s. 38 ja Hölttä 2016 s. 117.

tulee menettelyssä silti turvata osapuolten perusoikeudet. Tähän tuomarien on katsottu olevan kokemuksensa kautta harjaantuneita.⁸⁷ Se, miten esitettyjen haittapuolien ja hyötyjen suhde todellisuudessa vaikuttaa tuomioistuinsovittelun nykyiseen asemaan, on kuitenkin epäselvää.

3 RIITA-ASIOIDEN TUOMIOISTUINSOVITTELUN ASEMA JA ALUEELLISET EROT

3.1 Tuomioistuinsovittelun reaalinen asema

Kuten tutkielmasta käy ilmi, oli tuomioistuinsovittelun käyttöönotto haasteellista. Alkuvuosina sovittelua käytettiin erittäin maltillisesti, eikä riita-asioiden osalta merkittävää kasvua tapahtunut ennen vuotta 2014. Taulukosta 1 kuitenkin nähdään, että sovitteluiden kokonaismäärä on kasvanut jo vuodesta 2011 alkaen, kun neljässä käräjäoikeudessa käynnistettiin huoltoriitoja koskeva kokeilu.⁸⁸ Ennen kokeilua oli vielä runsaasti käräjäoikeuksia, joissa tuomioistuinsovittelua ei käytetty lainkaan.⁸⁹

Huoltoriitakokeilun ensimmäisenä vuotena sovitteluiden määrät kohosivat 532:een ja jatkoivat nousuaan niin, että vuonna 2014, kun huoltoriitojen sovittelu valtakunnallistettiin, sovitteluita käytiin yhteensä 1219. On kuitenkin huomattava, että näistä ainoastaan 12-15 prosenttia, eli noin 170 kappaletta oli riita-asioita.⁹⁰ Ero huoltoriitojen sovittelumääriin on merkittävä. Tästä huolimatta on esitetty, että siviiliasioiden sovitteluiden lisääntyminen on tapahtunut lähes samassa suhteessa huoltoriitojen kanssa.⁹¹ Samanlaisia julkisia koko maan kattavia tilastoja, kuin vuosilta 2006–2014 ei kuitenkaan ole saatavilla, minkä vuoksi asian todentaminen on haastavaa.

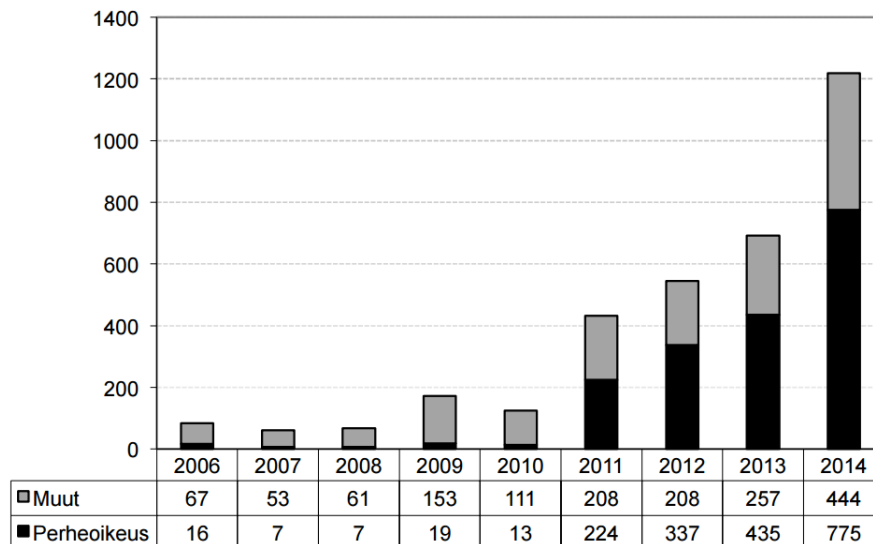
⁸⁷ Ks. KM 2003:3 s. 302.

⁸⁸ Salminen – Ervasti 2015 s. 603.

⁸⁹ Ervasti 2011b s. 56–57. Ervastian tutkimuksessaan haastattelemista asianajajista valtaosalla oli vuonna 2012 sovittelukokemusta ainoastaan yksittäisistä tapauksista. Erään haastateltavan mukaan sovittelu oli hänen lähikäräjäoikeudessaan jäänyt kuolleeksi kirjaimiksi. Toisen haastateltavan mukaan tuomarit eivät ole tuolloin olleet halukkaita sovittelemaan. Ks. Ervasti 2015 s. 42-43.

⁹⁰ Salminen – Ervasti 2015 s. 603 ja Oikeusministeriö 8.9.2016 'Tuomioistuinsovittelu lisääntynyt huomattavasti 10 vuoden aikana'.

⁹¹ Salminen – Ervasti 2015 s. 603.

Taulukko 1 - Tuomioistuinsovittelut 2006 - 2014⁹²

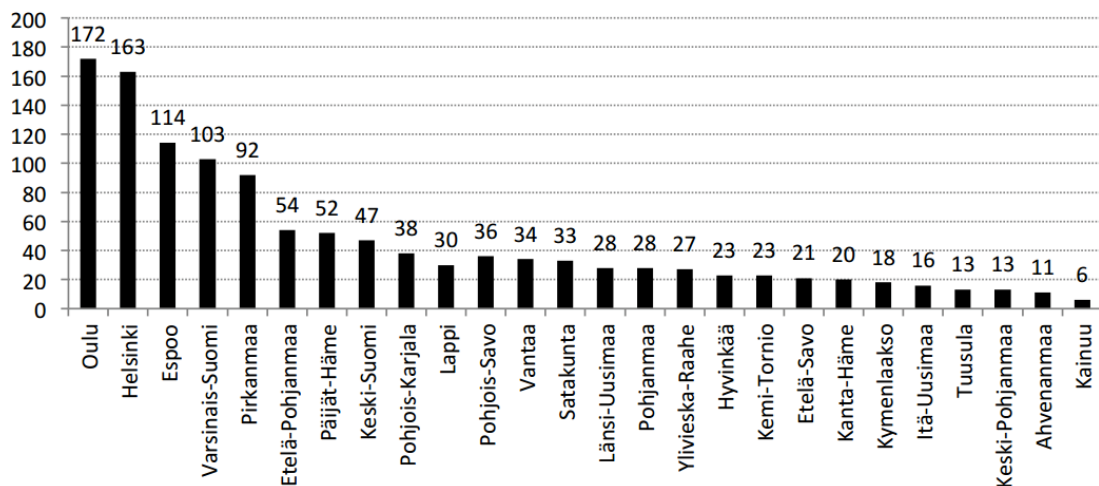
3.1.1 Sovittelun käytön alueelliset erot

Vaikka riita-asioiden sovittelumäärät ovat tilastojen mukaan kasvussa, ei ilmiö ole ongelmaton. Kun tilastoja ryhdytään purkamaan, havaitaan, että käräjäoikeuksien tuomioistuinsovittelumäärien väliset erot ovat huomattavat.⁹³ Tarkasteltaessa tuomioistuinsovittelun institutionaalista asemaa, ei voida pitää tavoiteltavana, että koko maan sovittelumäärien tilastollisen kasvun takana ovat ainoastaan tietyt, sovittelumääriä runsaasti lisäämään onnistuneet käräjäoikeudet, kuten Oulun ja Espoon käräjäoikeudet. Yhdenvertaisena ja vakiintuneena menettelyn tulisi olla käytössä kaikkien käräjäoikeuksien osalta. Tämä taas edellyttäisi tuomioistuinsovittelujen määrän lisäämistä muutenkin kuin paikallisesti. Taulukko 2 esitetään kaikkien tuomioistuinsovitteluiden määrä käräjäoikeuksittain vuonna 2014.⁹⁴

⁹² Salminen – Ervasti 2015 s. 603.

⁹³ Salminen – Ervasti 2015 s. 603.

⁹⁴ Taulukosta puuttuu Etelä-Karjalan käräjäoikeus. Kaikkien muiden käräjäoikeuksien sovittelumäärä oli yhteensä 1215, kun koko maassa sovitteltiin 1219 kertaa. Voidaan siis olettaa, että Etelä-Karjalassa sovitteluita käytiin kyseisenä vuonna neljä kappaletta.

Taulukko 2 - Tuomioistuinsovitteluiden määrä käräjäoikeuksittain vuonna 2014.⁹⁵

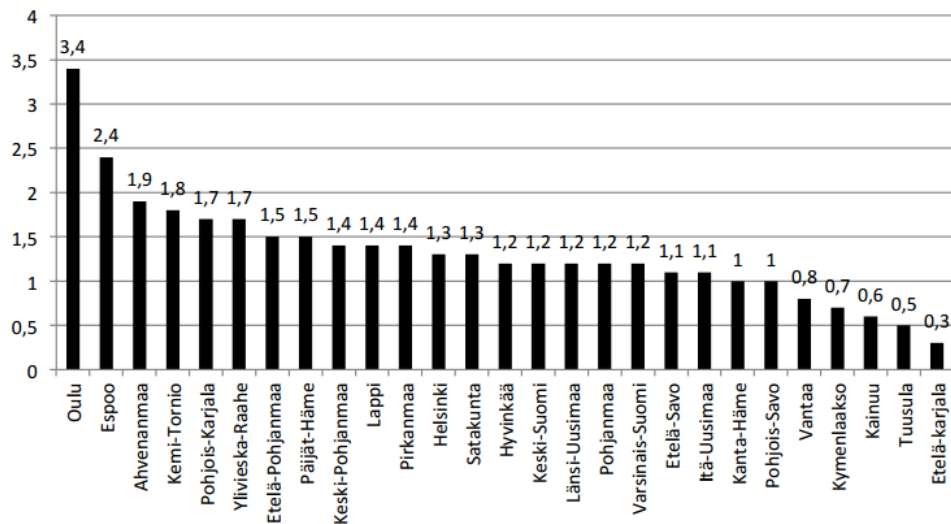
Vuonna 2014 riita-asioiden osuus kaikista tuomioistuinsovitteluista oli noin kahdeksasosa. Jos osuus jaetaan tasaisesti kaikkiin maan käräjäoikeuksiin, tarkoittaa se sitä, että ainoastaan neljässä eniten tuomioistuinsovittelua käyttävässä käräjäoikeudessa riita-asioita sovitteltiin useammin kuin kerran kuukaudessa. Mikäli tämä jaetaan riitatuomareiden määrällä, on ilmiselvää, ettei tuomioistuinsovittelusta voida puhua kansallisesti vakiintuneena menettelyinä. On myös huomattava, että vuonna 2014 Oulussa sovitteltiin 103 laajaa riita-asiaa, mikä vastaa selvästi yli puolta koko maan riita-asioiden sovitteluista.⁹⁶ Tämä tarkoittaa, että kaikissa muissa maan käräjäoikeuksissa laajoja riita-asioita sovitteltiin tilastojen mukaan selvästi alle 100 kertaa, toisin sanoen jokaista 26 muuta tuomioistuinta kohtaan alle neljä kertaa. Tällä tahdilla on vaikea nähdä, että ainakaan suhteellisen laajan oikeudenhoidon ammattilaiskunnan sovittelukokemus olisi huomattava.

Laajojen riita-asioiden sovittelumäärien kasvu ei ole ollut tasaista. Esimerkiksi vuonna 2006 ja 2007 Oulussa sovitteltiin yhteensä 7 laajaa riita-asiaa, kun taas vuonna 2015 laajoja riita-asioita sovitteltiin jo 119 kertaa. Oulun hyviksi koettuja keinoja on hyödynnetty myös Kemi-Tornion käräjäoikeudessa, jossa laajojen riita-asioiden sovitteluiden määrä onnistuttiin lisäämään vuoden 2014 14 sovittelusta vuoden 2015 25 sovitteluun.⁹⁷ Mielenkiintoiseksi tilanteen tekee se, että suullisessa valmistelussa ja pääkäsittelyssä päättyneisiin siviiliasioihin suhteutettuna Kemi-Tornio sovitteli jo vuonna 2014 valtakunnan neljänneksi eniten. Kaikkien käräjäoikeuksien suhteellinen sovittelufrekvenssi on esitetty taulukossa 3.

⁹⁵ Salminen – Ervasti 2015 s. 604.

⁹⁶ Savela 2016 s. 16. Laamanni Savelan mukaan Oulussa sovitteltiin 206 kertaa vuonna 2014, joista puolet oli laajoja riita-asioita. Sovitteluiden kokonaismäärän osalta nämä luvut eivät vastaa Salmisen ja Ervastian tilastoja.

⁹⁷ Savela 2016 s. 16 ja 22.

Taulukko 3 - Tuomioistuinsovitteluiden määrä vuonna 2014 suhteessa kymmeneen suullisessa valmistelussa ja pääkäsittelyssä päättyneeseen siviiliasiaan kohden käräjäoikeuksittain.⁹⁸

Vastaavasti taas Keski-Suomen käräjäoikeudessa laajoja riita-asioita sovitteltiin vuonna 2015 16 kertaa eikä kasvu ole vielä ollut merkittävää. Vuonna 2016 käräjäoikeudessa tavoiteltiin 40 laajan riita-asian sovittelua, mutta lopulta puolet tästä toteutui. Onkin aiheellista perehtyä siihen, minkä takia sovittelun vakiinnuttaminen alueellisesti on haastavaa jopa käräjäoikeuden tahtotilasta ja konkreettisista toimista huolimatta. Ei ole olemassa itsestään selvää perustetta sille, että tuomioistuinsovittelun tila on vakiintunut ainoastaan yksittäisissä käräjäoikeuksissa. Voidaan olettaa, että esimerkiksi Oulun ja Keski-Suomen käräjäoikeuksien jutturakenteet eivät eroa toisistaan niin merkittävästi, että ne nykyisessä määrin vaikuttaisivat tuomioistuinsovittelun asemien eroavaisuuksiin.

Koska tilastojen valossa on kiistatonta, että laajojen riita-asioiden tuomioistuinsovittelu ei ole vakiintunut kansallisesti, ja alueellisestikin vakiintuminen on vielä harvinaista, on tutkimuskysymysten valossa aiheellista pohtia myös sitä, millaisia vaikutuksia esite-tyillä alueellisilla eroilla voi olla.

3.1.2 Access to justice -periaate tuomioistuinsovittelun näkökulmasta

Mielenkiintoisen lähestymistavan tuomioistuinsovittelun alueellisten erojen vaikutusten tarkasteluun tarjoaa *access to justice -periaate*. Termille ei ole suoraa suomenkielistä käännöstä, mutta sitä vastaavat käsitteet oikeussuojasta, oikeuteen pääsystä ja oikeusturvan saatavuudesta.⁹⁹ Kyse on siitä, kuinka oikeus on tosiasiallisesti saavutettavissa

⁹⁸ Salminen – Ervasti 2015 s. 605.

⁹⁹ Ervasti 2011a s. 349.

yhteiskunnassa.¹⁰⁰ Periaatteen oppi-isä Mauro Cappellettin mukaan access to justice -periaatteen edellyttämänä oikeudellisen järjestelmän on oltava yhdenvertaisesti käyttekelpoinen ja sen tulosten tulee olla oikeudenmukaisia sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti tarkasteltuna.¹⁰¹ Määritelmä on mielenkiintoinen maailmassa, jossa virallistoimintoisen vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun rooli on kasvava.

Suomessa keskustelu oikeusturvan saatavuudesta aktualisoitui, kun alioikeusuudistuksen todettiin aiheuttavan oikeusturvaongelmia erityisesti kasvavien oikeudenkäyntikulujen sekä prosessikynnyksen nousun vuoksi.¹⁰² Ongelmat ovat vahvasti perusja ihmisoikeusliittännäisiä, sillä perustuslain 21.1 §:n tehtävänä on varmistaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan ja Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälinen yleissopimuksen 14 artiklan edellyttämä oikeus oikeudenkäyntiin. Perustuslain 21.1 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan tai velvollisuuksiinsa koskeva asia tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen päätettäväksi. Lisäksi jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Tuorin mukaan kyseisen oikeuden toteutumista ei tulisi tarkastella ainoastaan oikeudellisesta näkökulmasta oikeudellisten esteiden poissaolona, vaan oikeuden saatavuus on turvattava tosiasiallisesti.¹⁰³

Oikeusturvan saatavuuden edistäminen on yksi tuomioistuimen tehtävistä, ja tätä korostettiin myös tuomioistuinsovittelua koskevassa hallituksen esityksessä. Tuomioistuinsovittelun nähtiin parantavan oikeuden saatavuutta ja sitä kautta tukevan tuomioistuimen tehtävää oikeusturvan takaajana.¹⁰⁴ Tältä osin sovittelussa korostetussa asemassa ovat osapuolten tarpeet ja intressit sekä kokemus menettelyn oikeudenmukaisuudesta.¹⁰⁵ Oikeudenmukainen ratkaisu perustuu osapuolten itsemääräämisoikeuteen ja esimerkiksi menettelyn nopeuden sekä edullisuuden katsottiin poistavan esteitä oikeuksiin pääsystä. Edellä kuvailtu tuomioistuinsovittelun nykyasema ja alueelliset erot

¹⁰⁰ Manner-Euroopassa periaate on ollut vahvasti kytköksissä hyvinvointivaltion kehitykseen ja oikeusturvan saatavuutta pidetään hyvinvointivaltioiden ihmisoikeutena. Ks. Ervasti 2011a s. 351. Periaate liittyy perus- ja ihmisoikeuksien sekä yksilönäkökulman korostumiseen. Ks. Ervasti 2011a s. 353.

¹⁰¹ Ervasti 2011a s. 349.

¹⁰² Kuten monen muun maan kohdalla, myös Suomessa oikeusjärjestelmän uudistusten taustalla vaikuttavat ristipaineet oikeusturvan ja resurssien tehokkaan käytön välillä. Samaan aikaan kun oikeusturvan takaaminen nähdään perustavanlaatuisena oikeutena, oikeuslaitoksen resurssit ovat yhä tiukemmalla. Tuomioistuinlaitoksia vaivaavat muun muassa oikeudenkäyntien viivästyminen sekä kulujen kasvaminen. Ks. Niemi 2009 s. 65.

¹⁰³ Tuori 2000b s. 1058.

¹⁰⁴ Ks. HE 114/2004 vp s. 5 ja Koulu 2006 s. 6.

¹⁰⁵ Tutkimusten mukaan ihmisiä kiinnostaa erityisesti menettelyllinen oikeudenmukaisuus ja esimerkiksi oikeuden päätöksiä arvioidaan lopputuloksen lisäksi myös päätöksentekomenettelyn reilun kautta. Ks. Ervasti – de Godzinsky 2014 s. 178 ja Thibaut – Walker 1975.

eivät kuitenkaan sellaisenaan näyttäisi täyttävän access to justice -periaatteen kaikkia vaatimuksia.

Vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumenettelyjen yleistyminen ja tuomioistuinsovittelun mahdolliseksi säätäminen ovat osoitus oikeudenmukaisuuden käsitteen laajentumisesta myös tuomioistuimissa. Ainoastaan muotosidonnainen tapa ratkaista asioita ei kaikissa tilanteissa ole enää tyydyttävää, ja sovittelu voi toisinaan vastata ihmisten muuttuviin tarpeisiin oikeudenkäyntiä paremmin.¹⁰⁶ Tuomioistuimessa tapahtuva sovittelu onkin nähty access to justice -periaatteen näkökulmasta perustavanlaatuisena muutoksena, jopa riidanratkaisun paradigmanvaihdoksena.¹⁰⁷ Vaikka sovittelu poikkeaa perinteisen lainkäytön oikeudenmukaisuuden kriteereistä, on kyse yhtä lailla oikeuden saatavuudesta lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Pelkkä lailla säätäminen ei kuitenkaan takaa sitä, että menettely on tasavertaisesti jokaisen saatavilla.

Access to justice -periaatteen mukaan järjestelmän on oltava *yhdenvertaisesti käyttökelpoinen koko yhteiskunnassa*. Näin jokaisella yhteiskunnassa tulisi olla yhdenvertainen pääsy oikeudenkäynnin lisäksi myös tuomioistuinsovitteluun. Kun kyse on oikeuden tosiasiallisesta saatavuudesta, tulisi järjestelmän olla reaalisesti kaikkien saatavilla. Vaikka jokaisessa käräjäoikeudessa on mahdollisuus sovittella, eivät tosiasialliset mahdollisuudet sovitteluun päätymiselle ole esitettyjen alueellisten erojen valossa käräjäoikeuksien välillä yhtenäiset. On kuitenkin oma asiansa, miten reaalin pääsy ja periaatteen vaatima taso tuomioistuinsovittelun kohdalla määritellään. Onko riittävää, että jokaisessa käräjäoikeudessa on esimerkiksi yksi sovittelijana toimiva tuomari vai tulisiko kaikkien riitatuumareiden kyetä sovittelemaan? Vaihtelu käräjäoikeuksien välillä on suurta. Asian käsittelyn tulee kuitenkin tapahtua ilman aiheetonta viivytystä ja mikäli yksittäinen tuomari on asiassa esteellinen tai kykenemätön esimerkiksi sairauden takia toimimaan sovittelijana, ei tuomioistuinsovittelulla tavoiteltuun oikeuteen ole reaalista pääsyä.

Toiseksi, access to justice -periaate edellyttää, että *järjestelmän tulosten tulisi olla oikeudenmukaisia sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti tarkasteltuna*. Yksilöllisesti tarkasteltuna oikeudenmukaisuuden kokemus on vahvasti subjektiivista. Tuomioistuinsovittelun kohdalla voidaan pohtia, edellyttääkö periaate sitä, että jokaisella yhteiskunnassa tulisi olla perinteisen oikeudenkäynnin tuottaman oikeudenmukaisen lopputuloksen lisäksi oikeus päästä myös kokemukseen oikeudenmukaisesta lopputuloksesta.¹⁰⁸ Kun tuomioistuimen toteutettavaksi on säädetty useampi menettely,

¹⁰⁶ Ks. KM 2003:3 s. 302.

¹⁰⁷ Koulu 2009 s. 30.

¹⁰⁸ Kun suomalainen oikeudenkäynti on siirtymässä materiaalisen oikeuden ja sisällöllisesti oikean ratkaisun ideasta kohti ideaa neuvotellusta ja kontekstuaalisesta oikeudesta, ei ole riittävää, että menettely täyttää ainoastaan muodollisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset. Sen on täytettävät myös koetun oikeudenmukaisuuden vaatimukset. Ks. Haavisto 2002 s. 131–133, Ervasti 2005 s. 450–452 ja Ervasti 2013a s. 198.

tulisi jokaisella yhteiskunnassa olla tosiasiallinen mahdollisuus valita eri menettelyjen ja niiden tuottamien tulosten väliltä se, jonka he itse kokevat oikeudenmukaiseksi. On lopulta osapuolten itsensä päätettävissä, kumpi menettelyistä tarjoaa tutkielmassa aiemmin pohdittua ”oikeaa oikeutta” juuri hänen kohdallaan. Oli päätös kumpi tahansa, tulisi pääsyy kyseisen tuloksen tuottamaan menettelyyn olla yhdenvertainen.

Suomessa oikeusturvan saatavuuden kohdalla on kiinnitetty erityistä huomiota myös oikeudelliseen informaatioon pääsyyn. Näin ollen tuomioistuinsovittelun alueelliset erot tulisi huomioida myös tästä näkökulmasta. Kyse on siitä, mitkä ovat yksilön mahdollisuudet saada ja löytää tietoa eri oikeuksista ja oikeusturvakeinoista.¹⁰⁹ Esitettyjen alueellisten erojen valossa ei voida olettaa, että myöskään sovittelua koskevaan informaatioon pääsy olisi käräjäoikeuksittain tasavertaista. Tuomioistuinten konkreettisilla toimilla voikin olla suuri vaikutus siihen, mitkä ovat kansalaisten mahdollisuudet löytää tietoa tuomioistuinsovittelusta ja sitä kautta myös oikeuden saatavuudesta.

Laajasta aiheesta voidaan todeta, että yksilöillä on tuomioistuimissa mahdollisuus oikeusturvaan ja oikeudenmukaiseen lopputulokseen joko perinteisen oikeudenkäynnin tai tuomioistuinsovittelun kautta. Oikeudenkäynnin osalta oikeuden saatavuuteen ja oikeusturvan toteutumiseen liittyvät haasteet kiteytyvät erityisesti prosessikynnyksen ja oikeudenkäyntikulujen nousuun. Tuomioistuinsovittelun kohdalla esteenä taas vaikuttaisi olevan reaalin pääsy menettelyyn sekä tuomioistuimen resurssit ja jopa ammattitaito sovittelua. Oikeusturvan ja oikeuden saatavuuden toteutumisen kannalta ei olekaan enää riittävää, että tuomioistuimet keskittyvät ainoastaan perinteisen tuomitsemistoiminnan harjoittamiseen. Kun tuomioistuimen tehtävänä on edistää oikeudenmukaisuutta ja yksilöillä on oikeus valita, mitä kautta oikeudenmukaisuutta lähdetään toteuttamaan, tulisi tuomioistuinten tosiasiallisesti kyetä toteuttamaan sille asetettua tehtävää kaikkien valittavissa olevien menettelymuotojen kautta. Päätös siitä, kumpi menettely on oikeudenmukaisempi ja oikeusturvan enemmän takaava, on lopulta riidan asianosaisten itsensä tekemä. Tästä syystä heillä tulisi olla pääsy sellaiseen informaatioon, jonka pohjalta päätös on tehtävissä, sekä tosiasiallinen mahdollisuus valita eri menettelyjen väliltä. Esitetyt alueelliset erot sovittelun käytössä ja asemassa eivät näiden vaatimusten toteutumista kuitenkaan tue.

3.2 Sovittelukulttuuri ja tuomioistuinsovittelun kannattavuus

Tutkielmasta on käynyt ilmi, että vaikka tuomioistuinsovittelun asema riita-asioiden ratkaisumenetelmänä on vuosien saatossa hiljalleen kohentunut, vaivaavat järjestelmää edelleen suuret käräjäoikeuskohtaiset erot sekä menettelyn vakiintumattomuus. Tuomioistuinsovittelun eduista ja haitoista on käyty runsasta keskustelua, mutta mikä

¹⁰⁹ Aaltonen – Heino – Villa 2013 s. 18.

tosiasiassa on aiheuttanut sovittelun käytön mittavat alueelliset erot sekä sen, ettei riita-asioiden sovittelusta voida puhua tuomioistuinlaitoksessa vakiintuneena menettelyinä?

Yhdeksi tuomioistuinsovittelun vähäisen käytön syyksi on yleisesti arveltu *sovittelukulttuurin* heikkoa tilaa. Kun tarkastellaan aiemmin esitettyjä sovittelun alueellisia eroja, voidaan sovittelukulttuurin tilan todellisuudessa olettaa vaihtelevan tuomiopiiristä riippuen. Myös Kilpiä on tutkimuksessaan korostanut sovittelumäärien ja sovittelukulttuurin yhteyttä. Hän arvelee, ettei sovittelukulttuuri ole maanlaajuisesti tarkasteltuna yhtenäinen ja vaikka tuomioistuinsovittelu nähtäisiin osapuolten kannalta kiinnostavana vaihtoehtona, vaikuttaa suhtautuminen menettelyyn olevan kielteinen.¹¹⁰

Mielenkiintoisia näkökulmia aiheeseen tarjoaa myös Pulkkinen kyselytutkimus asianajajien näkemyksistä sovittelusta. Tutkimuksen vastanneista asianajajista selkeä enemmistö oli sitä mieltä, ettei sovittelua käytetä Suomessa riittävästi. Tästä huolimatta vastanneet asianajajat kokivat itse käyttävänsä sovittelua riittävässä määrin. Ainoastaan pieni osa vastaajista ilmoitti, ettei hoida riita-asioita sovittelussa, ”koska ei usko menettelyyn”.¹¹¹ Vastaajien mukaan syy siihen, miksei riita-asioita nykyistä enempää viedä tuomioistuinsovitteluun, löytyy suomalaisen sovittelukulttuurin kehittymättömydestä.¹¹²

Sovittelukulttuurin tilan ja vaikutusten arvioimiseksi on määriteltävä *oikeuskulttuurin* termi. Kempin mukaan oikeuskulttuuri tarkoittaa tapaa, jolla yhteiskunnan perinteisesti ja yleisesti oikeudellisina pidettyjä toimintoja harjoitetaan sekä tapaa, jolla näihin toimintoihin suhtaudutaan. Oikeuskulttuuriin vaikuttavat sen harjoittajat, joita ovat erityisesti tuomarikunta ja asianajajat.¹¹³ Kekkonen taas on määritellyt oikeuskulttuuriin kuuluviksi oikeuden eri tasoille sijoittuvat käytännöt ja toimintatavat, lainsäädännölliset ja institutionaaliset rakenteet sekä ajattelumallit.¹¹⁴ Tuorin määritelmän mukaan oikeuskulttuuri on oikeuden pintatasoa syvemmälle ulottuva ja sitä hitaammin muuttuva oikeudellisten käytäntöjen ja ajattelumallien kerrostuma.¹¹⁵

Sovittelukulttuuria ei ole vastaavalla tavalla määritelty. Sovittelukulttuuria voidaan kuitenkin käsitteenä lähestyä sen kautta, millä tavalla sovittelua toteutetaan ja kuinka siihen oikeudenhoidon ammattilaisten keskuudessa suhtaudutaan. Edellä esitetyn mukaan asianajajat kokevat suomalaisen sovittelukulttuurin olevan kehittymätön. Tuorin oikeuskulttuurin määritelmästä on ymmärrettävä, että kulttuuri kehittyy hitaasti ja näin ollen sovittelun kohdalla vaatisi laajan joukon kokemusta menettelystä. Kekkonen määritelmän kautta voidaan ymmärtää, että käytännöt ja toimintatavat eivät kehity, ellei

¹¹⁰ Kilpiä 2016 s. 102.

¹¹¹ Ks. Pulkkinen 2017 s. 14.

¹¹² Ks. Pulkkinen 2017 s. 15.

¹¹³ Mattila 2000 s. 28.

¹¹⁴ Ks. Kekkonen ym. 1998 s. 6.

¹¹⁵ Tuori 2000a jakso III.6.

tuomioistuinsovitteluja käydä. Follojen kohdalla käytäntöjä saatiin muokattua jo menettelyn systemaattisessa kokeiluvaiheessa, kun taas riita-asioiden osalta toimintatapojen rakentaminen on jäänyt yksittäisten käräjäoikeuksien harteille. Kuten sovitteluja koskevista tilastoista huomattiin, riita-asioiden sovittelujen määrät eivät ole tällä hetkellä sellaisella tasolla, että syvempää itsenäistä sovittelukulttuurin kehittymistä tapahtuisi valtakunnallisesti. Tuomioistuinten kohdalla on kuitenkin huomattava, ettei sovittelukulttuuri ole lähtenyt kehittymään vasta tuomioistuinsovittelun myötä. Jo alioikeus uudistus ja sovinnon edistäminen siviiliprosessissa kehittivät perinteistä prosessia sovintohakuisempaan ja vuorovaikutuksellisempaan suuntaan.¹¹⁶

Nykyinen sovittelukulttuurin tila tuomioistuimissa käsittääkin sen, että sovinto voidaan aiemmin mainitulla tavalla tuottaa oikeudenkäynnin sivutuotteena. Sen sijaan itsenäistä, pelkkään sovintoon tähtäävää tuomioistuinväylää olemassa oleva kulttuuri ei vielä ainakaan koko maan laajuudella kata. Tässä suhteessa kansainvälinen sovittelukulttuuri on selvästi edellä ja sitä tarkastellessa onkin epätodennäköistä, että suomalaisen sovittelukulttuurin kehitys pysähtyisi nykytilaansa. Sovinnon edistäminen ja nyt tuomioistuinsovittelu ovat jo itsessään keskeisiä tuomioistuin- ja sovittelukulttuurin jatkuvia muutostekijöitä.¹¹⁷

On kuitenkin selvää, ettei tuomioistuinsovittelun vähäinen käyttö johdu ainoastaan sovittelukulttuurin kehittymättömyydestä. Vaikka sovittelukulttuurin tilaa ei koettaisi sovittelun käyttöä haittaavaksi tekijäksi, palautuisi tarkastelu aina itse menettelyyn ja sen kannattavuuteen. Tutkielman yhteydessä kannattavuudella tarkoitetaan menettelyn sekä teoreettista että käytännöllistä kannattavuutta, toisin sanoen sen tarkoituksenmukaisuutta ja soveltuvuutta riita-asiaan sekä sillä saavutettavia hyötyjä. Vaikka kulttuuri ja menettelyn käyttöaste ovat oleellisesti kytköksissä toisiinsa, ei hyväkään sovittelukulttuuri takaa sitä, että kannattamattomaksi koettu sovittelumenettely olisi vakiintuneessa käytössä.

Tilastojen valossa nähdään, että tuomioistuinsovittelu on katsottu kannattavaksi menettelyksi varsin pienessä joukossa laajoja riita-asioita. Haasteena onkin sovittelukulttuurin sekä tuomioistuinsovittelun kehittäminen niin, että menettely koettaisiin kannattavaksi yhä useammin. Tutkielman tässä vaiheessa ei kuitenkaan voida vielä esittää, missä määrin tuomioistuinsovittelun nykytila johtuu sovittelukulttuuriin liittyvistä ja missä määrin

¹¹⁶ Ks. KM 2003:3 s. 303.

¹¹⁷ On huomattava, että sovittelukulttuurin kehitys ei liity ainoastaan tuomioistuimiin. Esimerkiksi Asianajajaliitto on esittänyt vaatimuksen tuomioistuimen ulkopuolisten sovittelujen määrän huomattavasta lisäämisestä. Vaatimus kuvastaa hyvin sovittelukulttuurin tavoiteltua tilaa. Liiton mukaan riidat ajautuvat turhan herkästi oikeudenkäynteihin, sillä niin kansalaisten kuin oikeudenhoidon ammattilaistenkin tietoisuus sovittelumahdollisuuksista on riittämätön. Ks. Yle uutiset 10.6.2016 'Asianajajaliiton uusi puheenjohtaja Jarkko Ruohola: oikeudenkäynnit lyhyemmiksi ja halvemmiksi – panos sovitteluun'.

sovitteluun menettelynä liittyvistä tekijöistä. Menettelyn vakiinnuttamisen kannalta tavoitella lienee kuitenkin sovittelukulttuurin ja sovittelun menettelyllisen kannattavuuden kohtaaminen.

4 TUOMIOISTUINSOVITTELUN PERUSPIIRTEIDEN VAIKUTUS MENETTELYN VALINTAAN

4.1 Tuomioistuinsovittelu menettelynä

Pääluvussa neljä siirrytään tarkastelemaan tuomioistuinsovittelua menettelynä. Luvussa esitetään sovittelulle ominaisia peruspiirteitä ja pohditaan niiden merkitystä menettelyn käytön kannattavuuden näkökulmasta riita-asioissa. Tarkoituksena vastata kysymykseen *mitkä tekijät todellisuudessa joko edistävät tai heikentävät tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä*. Tätä kautta voidaan myös osittain vastata kysymykseen, *mistä tuomioistuinsovittelun vakiintumaton ja alueellisesti epäyhtenäinen käyttö riita-asioissa johtuu*.

4.1.1 Tuomioistuinsovittelun rakenne

Tuomioistuinsovittelulle ominaista on menettelyn lainsäädännöllinen väljyys. Niin lain valmistelutöissä kuin oikeuskirjallisuudessaakin menettelyä kuvataan vapaamuotoiseksi, ja sovittelulain säännökset koskevat ainoastaan sovittelun ulkoisia puitteita. Lain pääkohdat käsittelevät sitä, minkälaisessa menettelyssä riita-asia sovitellaan sekä sitä, mitkä ovat sovinnon vahvistamisen edellytykset. Sovittelun sisäinen kulku sen sijaan on pääosin vailla sääntelyä.¹¹⁸ Säädännöllistä väljyyttä korostaa myös se, ettei sovitteluun sovelleta yleistä prosessioikeudellista sääntelyä. Näin ollen tuomioistuinsovittelun kohdalla juridisia vaatimuksia sisältyy lähinnä sovittelun edellytysten tarkistamiseen sekä sovinnon vahvistamiseen.¹¹⁹ Tosin on huomattava, että osapuolet itse määrittävät juridisen sisällön määrän tuomioistuinsovittelun kuluessa.

Tuomioistuinsovittelu ei kuitenkaan ole alinomaa muuttuva, esimerkiksi sovittelijana toimivan tuomarin toimintatavoista tai persoonasta riippuva menettely.¹²⁰ Kuten muissa länsimaissa, myös Suomessa sovittelussa noudatetaan fasilitatiivista sovittelumallia, jonka myötä menettely on rakenteellistunut lineaarisesti eteneväksi, oman logiikkansa mukaiset toimintatavat sisältäväksi prosessiksi.¹²¹ Vaikka menettelyn kulkua ei ole

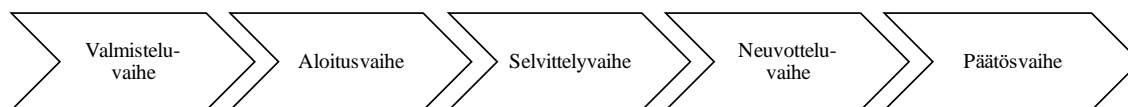
¹¹⁸ Sovittelulain 6 §:ssä kuitenkin säädetään, että sovittelu on toteutettava joutuisasti sekä tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen.

¹¹⁹ Ervasti 2014 s. 30 ja Linna 2012 s. 121.

¹²⁰ Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 195.

¹²¹ Jokaisella sovittelun vaiheella on tärkeä merkitys ja niiden pituus vaihtelee konfliktista ja osapuolten tarpeista riippuen. Eri vaiheissa tarvitaan erilaisia sovittelutekniikoita ja taitoja. Lineaarisuus sovittelussa ei kuitenkaan tarkoita sitä, että palaaminen aikaisempiin vaiheisiin olisi mahdotonta. Ervasti 2014 s. 30 ja Ervasti – Nylund 2014 s. 195–197.

lailla säädetty, eivätkä oikeudenkäyntiä koskevat muodolliset menettelysäännökset siihen soveltu, voidaan sovittelua silti fasilitatiivisen mallin turvin kutsua professionaaliseksi toiminnaksi. Kuviossa 1 esitetään tuomioistuinsovittelun kulku prosessina.

Kuvio 1 -Tuomioistuinsovittelu prosessina

Fasilitatiivinen sovittelumalli ja sitä kautta menettelylle ominainen rakenne tarjoavat niin sovittelijoille kuin asianajajillekin ennakoitavuutta sekä mahdollisuuden kehittää omaa tuomioistuinsovitteluun liittyvää ammattiosaamista siitä huolimatta, että asiiasältö ja konteksti vaihtelevat tilanteesta riippuen. Rakenne takaa myös sen, että mikäli osapuolten keskinäinen keskustelu ei tuota toivottua tulosta, on sekä sovittelijalla että asianajajilla keinoja edistää ratkaisun saavuttamista.¹²² On selvää, että tuomioistuimessa toimittaessa odotukset menettelyn kulun ennakoitavuudesta ja järjestelmällisestä etenemisestä ovat vahvoja ja lisäävät osapuolten luottamusta riita-asian käsittelyn laatuun. Huomion arvoista kuitenkin on, että tarkasteltaessa eri prosessien kulkua ei tuomioistuinsovittelua ja oikeudenkäyntiä järjestelmien lähtökohtaisten eroavaisuuksien vuoksi voi, eikä kannata verrata keskenään. Kuten tutkielmasta on käynyt ilmi, tulisi menettelyiden toimivuutta mitata niiden omien mittapuiden mukaan.

On todennäköistä, mutta jäänyt varmuudella selvittämättä, että tuomioistuinsovittelun rakenteellisuuteen liittyvät epävarmuustekijät sekä virheelliset käsitykset saattavat joissain tilanteissa heikentää menettelyn käytettävyyttä riita-asioissa. Tietoisuutta ja ymmärrystä sovittelun systemaattisesta puolesta tulisikin lisätä siinä määrin, etteivät siihen liittyvät epävarmuustekijät toimisi ratkaisevana tekijänä riita-asian menettelytapaa valittaessa. Sen sijaan on selvitetty, että puutteet sovittelussa toimijoiden ammattitaidossa voivat aiheuttaa sen, ettei sovintoon päästä. Tämä taas voi vaikuttaa siihen, valikoituuko sovittelu riidan ratkaisumenetelmäksi tulevaisuudessa. Esimerkiksi Pulkkinen tutkimuksen mukaan, mikäli käydyssä riita-asian sovittelussa ei ole saavutettu sovintoa, on taustalla toisinaan ollut se, ettei sovittelija ole ollut tehtävänsä tasalla.¹²³ Yhtä lailla voidaan olettaa, että myös asianajajan sovitteluosaamisella on vaikutusta siihen, saavutetaanko sovinto.

¹²² Ervasti – Nylund 2014 s. 195. Sovittelija voi esittää eri toimintatapoja sekä kertoa, kuinka menettelyssä on mahdollista edetä. Hän ei kuitenkaan saa painostaa osapuolia tiettyyn toimintamalliin tai sisällölliseen ratkaisuun. Sovittelijan on lisäksi oltava varovainen, ettei hän asetu tukemaan vain toisen osapuolen näkemyksiä. Ks. Ervasti 2013a s. 98–99.

¹²³ Ks. Pulkkinen 2017 s. 13.

4.1.2 Riidan soveltuminen sovitteluun

Sovittelulain 3 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuinsovittelun edellytyksenä on, että riita-asia soveltuu soviteltavaksi ja sovittelu on tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimukseen nähden. Lähtökohtaisesti sovittelun esteenä on joko osapuolten kieltäytyminen sovittelusta tai se, että konflikti on jo niin kärjistynyt, ettei mahdollisuuksia sovinnolliseen ratkaisuun enää ole. Soveltuvuuden määrittämisessä on kuitenkin aina kyse tilannesidonnaisesta harkinnasta. Tästä syystä sovittelulain 3 §:ää ei tule tulkita liian ahtaasti. Toisinaan sovinto voi syntyä alkuvaiheen jyrkästä vastakkainasettelusta huolimatta. Jo osapuolten suostumus tuomioistuinsovitteluun on itsessään merkki vastakkainasettelun lieventymisestä.¹²⁴

Suomessa Ervasti ja Nylund ovat jäsentäneet sovittelun edellytyksiä ja esteitä, jotka esitetään kuviossa (Kuvio 2).¹²⁵ Edellytykset ja esteet ovat yleisluontoisia, eikä niitä kaikkia sellaisenaan voi soveltaa päätettäessä riita-asian viemisestä tuomioistuinsovitteluun.

Sovittelun edellytykset	Sovittelun esteet
<ol style="list-style-type: none">1. Konflikti kohtuullisella tasolla2. Osapuolet kykeneviä neuvotteluihin3. Osapuolten neuvottelukyky tasavertainen4. Suhteen säilyttäminen tärkeää5. Konfliktissa useampi ratkaistava kysymys6. Tarve nopealle ratkaisulle7. Osapuolet epäilevät kykyään työstää ongelmaa8. Konflikti vaikuttaa moniin9. Halu välttää muodollista prosessia/ratkaisuun ei selkeitä oikeudellisia standardeja10. Osapuolet ja asiamiehet sitoutuneet neuvotteluratkaisun hakemiseen11. Osapuolilla riittävät resurssit sovitteluun	<ol style="list-style-type: none">1. Osapuolet liian järkyttyneitä sovitellakseen2. Epäily osapuolen aikomuksesta käyttää sovittelua konfliktin eskaloimiseen3. Osapuoli häiriintynyt/kykenemätön kuuntelemaan4. Pääongelma ei soviteltavissa5. Jonkun osapuolista olisi parempi käyttää muuta menettelyä6. Asia koskee puhtaasti oikeudellisia kysymyksiä tai perusoikeuksia7. Riitaa ei voida ratkaista ilman selvitystä tosiasioista8. Osapuolet eivät halua sovitella

Kuvio 2 – Tuomioistuinsovittelun edellytyksen ja esteet

Riita-asian käsittely tuomioistuinsovittelussa voi useassa tapauksessa olla tarkoituksenmukaista. Erityisesti liike-elämän konfliktien yhteydessä aineellisen oikeuden mukaista lopputulosta tärkeämpää voi olla toimivan suhteen säilyttäminen toiseen osapuoleen.

¹²⁴ Ervasti 2014 s. 31 ja Ervasti 2013a s. 68–69.

¹²⁵ Ervasti – Nylund 2014 s. 199.

Toisaalta osapuolten tavoitteena voi myös olla puhtaasti muodollisen prosessin välttäminen.¹²⁶ Oikeudellisen sääntelyn tihentyminen, oikeusjärjestyksen laajentuminen uusille alueille sekä riita-asioiden keskimääräinen vaikeutuminen puoltavat sitä, ettei kaikkia riitoja olekaan välttämätöntä käsitellä pääkäsittelyssä.¹²⁷ Erityisesti juridisesti epäselvissä tilanteissa tai oikeudellisten standardien puuttuessa osapuolet voivat tavoitella nopeaa ratkaisua ja asiassa eteenpäin siirtymistä. Mikäli varsinaista tarvetta aineellisen oikeuden mukaiselle ratkaisulle ei ole ja osapuolet ovat myöntöväisiä sovintoratkaisun hakemiseen, voi tuomioistuinsovittelu olla luonnollinen ympäristö riidan ja konfliktin käsittelyyn.

Tutkielmasta on aiemmin käynyt ilmi, että tuomioistuinsovittelussa pyritään keskittymään asemien sijasta intresseihin sekä kilpailun sijasta yhteistyöhön ja ratkaisuun, jossa kaikki osapuolet voittavat. Kyseiset, usein esillä olevat tuomioistuinsovittelun lähtökohdat voivat aiheuttaa sen, ettei menettelyä välttämättä nähdä tarkoituksenmukaisena ratkaisutapana riita-asioissa. Todellisuudessa sovittelussakaan näitä peruseriaatteita ei aina sovelleta sellaisenaan. Kun menettely mahdollistaa konfliktin kokonaisvaltaisen ratkaisun, voi toisinaan esimerkiksi rakentava kilpailu asian selvittämiseksi olla välttämätöntä. Myöskään voitto-voitto-lopputulosta ei ole sovittelussa aina mahdollista saavuttaa ja lisäksi on mahdollista ajatella, että jokaisessa konfliktissa intressit on mahdollista esittää asemina ja toisinpäin. Oleellista on se, millä tavalla asia esitetään. Tietyissä tilanteissa osapuolten välinen väittely voi jopa edistää asian todellista ymmärtämistä.¹²⁸ Näin sovittelussakaan ei ole tarkoituksenmukaista pyrkiä pelkästään kohteliaaseen kommunikaatioon. Lisäksi on tärkeää huomata, että sovittelussa käytävän keskustelun sisältöä ei ole rajattu. Toisinaan sovinnon esteenä ovat osapuolten erilaiset tulkinnat lain soveltamisesta, ja mikäli he haluavat, voivat myös asianajat sekä sovittelutuomari vapaasti keskustella juridiikasta.¹²⁹

Tuomioistuinsovittelun lähtökohtaisesti laajasta soveltamisalasta huolimatta sitä ei ole tarkoitettu sovellettavaksi kaikkiin riita-asioihin. Joskus riita-asian pääongelma ei ole sovittelavissa esimerkiksi osapuolten arvoihin tai peruseriaatteisiin liittyvien eroavaisuuksien vuoksi. Mikäli riitakysymys on jäsentymätön, koskee puhtaasti oikeudellista kysymystä tai on kietoutunut perusoikeuksiin, ei sovittelu välttämättä ole paras menettely sen ratkaisemiseksi. Samoin on tilanteissa, joissa riitaa ei ole mahdollista ratkaista

¹²⁶ Ervasti – Nylund 2014 s. 199.

¹²⁷ Halila 2006 s. 646.

¹²⁸ Ervasti – Nylund 2014 s. 556–557.

¹²⁹ Keski-Suomen käräjäoikeus 'Usein kysytyt kysymykset sovittelusta'.

ilman selvityksiä tosiasioista tai joissa osapuolella on selkeitä oikeusturvaodotuksia.¹³⁰ Toisaalta sovittelulain 3 § ei kuitenkaan aseta estettä sille, etteikö sovitteluun soveltuisi myös puhtaasti oikeudellisia kysymyksiä koskeva riita-asia, mikäli osapuolet sen haluavat sovittelussa ratkaista.¹³¹ Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua se, etteivät osapuolten vaatimukset ole riittävän täsmällisiä tai niille ei ole esitetty riittäviä perusteita. Näin voi käytännössä olla riita-asioissa, jotka eivät sovitteluun hakeutuessa ole vireillä oikeudenkäyntinä. Mikäli riita-asia ei ole vireillä, voi sovittelun esteeksi muodostua myös riidan taloudellisen intressin vähyys. Tuomioistuinsovittelua ei ole tarkoitettu esimerkiksi kuluttajasuoja-asioiden oikeussuojakeinot korvaavaksi menettelyksi. Tällaisissa tilanteissa asian sovittelu tuomioistuimessa olisi epäsuhteessa työmäärään ja käsittelymaksuun nähden.¹³²

Oikeudenkäynti voidaan katsoa sovittelua soveltuvammaksi menettelyksi myös silloin, kun vastapuoli kiistää näennäisesti selvän asian. Mikäli kyseessä on esimerkiksi kauppasopimus, jonka toimituksessa ei ole ollut vikaa, voidaan ajatella, että riidan osapuolella on oikeus vaatia vastapuolta täyttämään oma osuutensa sopimuksesta täysimääräisesti. Tällaisessa tilanteessa ei välttämättä ole kohtuullista, että osapuoli joutuisi sovinnon aikaansaamiseksi luopumaan omista vaatimuksistaan.¹³³ On kuitenkin muistettava, että sovinto voidaan tehdä myös osasta riitaa, jolloin alkuperäinen riidan kohde saadaan rajattua niin, että parhaimmassa tapauksessa esimerkiksi suuri osa asiakirja-aineistosta voidaan jättää huomiotta.¹³⁴

Sovittelun edellytyksiä tarkasteltaessa huomiota tulee kiinnittää myös osapuolten tasaveroisuuteen. Sovittelu voidaan jättää aloittamatta silloin, kun osapuolet eivät ole keskenään tasaveroisessa asemassa ja on mahdollista, ettei toinen osapuoli osaa valvoa etuaan sovittelun aikana. Käytännössä tällaista ongelmaa ei ole silloin, kun molemmilla osapuolilla on sovittelussa asianajajat mukanaan. Tyypillisesti laajoissa riita-asioissa näin onkin. Sen sijaan tilanteissa, joissa vain toisella osapuolella on avustaja, on sovittelun edellytyksiä syytä tarkastella erityisen huolellisesti.¹³⁵ On kuitenkin huomattava,

¹³⁰ Ks. Ervasti 2014 s. 31, Ervasti – Nylund 2014 s. 199–200 ja Linna 2012 s. 122. Esimerkiksi vuokrahuoneiston irtisanomis- ja häätötilanteet, joissa vuokranantajalla on selkeä irtisanomisperuste. Vuokranantajan intressissä on saada rahansa ja päästä vuokralaisesta eroon. Vuokralaisen intressissä taas voi olla se, että hän saa asua asunnossa vielä kohtuullisen ajan, kunnes löytää uuden. Vaikka kantajalla on selkeä oikeusturvaodotus, voi tällaisessakin tilanteessa olla mahdollista löytää molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisu. Ks. Ervasti 2013 s. 69.

¹³¹ Ervasti – Nylund 2014 s. 199–200. Jäsentymätön, sovitteluun soveltumaton riita tarkoittaa, ettei siitä hahmotu riitaa, jonka sovittelu juuri tuomioistuimessa olisi paikallaan. Ks. HE 114/2004 vp s. 29.

¹³² Ervasti 2013a s. 70.

¹³³ Kilpiä 2016 s. 88.

¹³⁴ Kilpiä 2016 s. 92.

¹³⁵ Ervasti 2014 s. 31.

että osapuolten neuvottelukykyjen ei tarvitse, eivätkä ne voikaan koskaan olla absoluuttisen tasapuoliset.¹³⁶

Esitettyjen edellytysten ja esteiden noudattaminen sellaisenaan herättääkin kysymyksiä tuomioistuinsovittelun käytettävyydestä. Mikäli niitä arvioidaan liian tarkasti osapuolten ulkopuolelta, voidaan sovittelulle löytää esteitä, joita osapuolet itse eivät koe olevan olemassa. Esimerkiksi tarkasteltaessa yksityishenkilön ja yhteisön välistä riita-asiaa voitaisiin jo lähtökohtaisesti ajatella, että osapuolet ovat keskenään epätasa-arvoisessa asemassa, eikä asia sovellu sovitteluun. Näin päädyttäisiin nopeasti tilanteeseen, jossa tuomioistuinsovitteluun soveltuvien riita-asioiden määrä on hyvin pieni.¹³⁷ Todellisuudessa sovittelu on kuitenkin nähty toimivana esimerkiksi työoikeudellisissa konflikteissa, joissa työnantajan asema on yleensä työntekijän asemaa vahvempi.¹³⁸

Tarkastelemalla ainoastaan tuomioistuinsovittelun teoreettisia edellytyksiä ja esteitä, voi menettelyn kohderyhmä riita-asioiden osalta jäädä lopulta epäselväksi.¹³⁹ Reaalisesti sovitteluun soveltuvuuden arvioinnissa voidaankin olettaa olevan suuria asianajaja- ja kärjäoikeuskohtaisia eroja. Erityisesti kärjäoikeuksilla on suuri harkintavaltta sen suhteen, mitkä riita-asiat päätyvät tuomioistuinsovitteluun.¹⁴⁰ Koska tilastointia esimerkiksi hylättyjen sovitteluhakemusten määrästä ei ole saatavilla, on haastavaa arvioida, kuinka paljon tuomioistuimet lopulta karsivat riita-asioita sovittelusta.

Lähtökohtaisesti voidaan ajatella, että riita-asiat pääosin soveltuvat tuomioistuinsovitteluun. Kuten tutkielmasta on käynyt ilmi, näin on dispositiivisten riitojen kohdalla myös tarkoitettu. Jotta tilanne kuitenkin käytännössä olisi tämä, tulisi erityisesti sovittelun esteitä tulkita harkiten. Pulkkinen tutkimuksesta ilmenee, että laajojen riita-asioiden osalta asianajajien mielestä tuomioistuinsovitteluun soveltuvia ovat erityisesti autokauppariidat, liike-elämän riidat sekä työriidat.¹⁴¹ Samoin soveltuvina on nähty asumisen konfliktit, kuten asunnon ostamiseen, remontointiin, vuokraamiseen tai asunto-osakeyhtiöön liittyvät konfliktit. Tuloksista huomataan, että ainakaan osaa teoriassa esitettyistä sovittelun esteistä ei tulisi sellaisenaan ilman tapauskohtaista punnintaa soveltaa. Mikäli näin toimitaan, on todennäköistä, että tosiasiallisesti sovitteluun soveltuvia konflikteja jää menettelyn ulkopuolelle.

¹³⁶ Ervasti 2001 s. 32.

¹³⁷ Esimerkiksi vuonna 2008 riita-asioista noin kolmannes oli yksityishenkilöiden välisiä. Samoin kolmanneksessa oli kyse yksityishenkilön yhteisöä vastaan nostamasta kanteesta. Joka kymmenes riita-asia koski yhteisön yksityishenkilöä vastaan nostamaa kannetta ja hieman alle viidennes riidoista oli yhteisöjen välisiä. Ks. Ervasti 2008 s. 10.

¹³⁸ Ervasti 2013a s. 70.

¹³⁹ Viitanen 2006 s. 630.

¹⁴⁰ Sovittelulain 17 §:n muutoksenhakukiello säättää, ettei päätökseen, jolla sovittelu aloitetaan tai sovittelua koskeva pyyntö hylätään, saa hakea muutosta.

¹⁴¹ Ks. Pulkkinen 2017 s. 11.

Onkin asianajajien ja tuomioistuimen tehtävä tunnistaa ne riita-asiat, jotka todellisuudessa voidaan tuomioistuinsovittelussa käsitellä. Liian rajaavat määritelmät riidan soveltuvuudesta ovat eittämättä tekijä, joka jo asianajajan pohtiessa eri menettelyjen välillä karsii tuomioistuinsovittelun herkästi pois vaihtoehtojen joukosta. Näin esimerkiksi jo asianajajan käsitys soveltuvuuden edellytyksistä voi vaikuttaa merkittävästi myös asiakkaan mielipiteeseen. On muistettava, ettei tuomioistuinsovittelu toteudu ilman kummankin osapuolen suostumusta menettelyyn. Myös tuomioistuimet voivat karsia sovitteluista menettelyyn todellisuudessa soveltuvia riita-asioita, jolloin sovitteluhakemukseen kirjatut sovittelun edellytykset voivat olla ratkaisevassa asemassa.

4.1.3 Tuomioistuinsovitteluun hakeminen ja menettelyn kesto

Eräs sovittelun käytetyimpiä markkinointivaltteja on menettelyn nopeus, johon voidaan sisällyttää myös menettelyyn pääsyn sujuvuus sekä lyhyt käsittelyaika. Tutkielmasta ilmeni aiemmin, että sovitteluun hakeudutaan joko sovitteluhakemuksella tai vireillä olevassa asiassa vapaamuotoisella sovittelupyynnöllä. Sovitteluhakemus on tehtävä kirjallisesti, ja siinä on selostettava, mitä riita koskee ja miten osapuolten näkemykset eroavat toisistaan. Lisäksi hakemuksessa tulee ilmoittaa ne perusteet, joilla asia soveltuisi soviteltavaksi. Kuten nähdään, sovintohakemuksen sisältövaatimukset ovat huomattavasti haastehakemusta väljemmät.¹⁴² Sovitteluhakemuksen ja -pyynnön väljyys kuvastavat eritoten sitä, että sovitteluun pääsy on tältä osin tarkoitettu jouhevaksi.

Tyypillisesti sovittelu päästään aloittamaan 1-3 kuukauden kuluessa, parhaimmassa tapauksessa jopa viikkojen sisällä sovitteluhakemuksesta tai sovittelupyynnön esittämisestä. Sovitteluistunto kestää keskimäärin 2-3 tuntia, asiasta riippuen pidempään.¹⁴³ Istuntoa on kuitenkin mahdollista jatkaa myöhemmin, mikäli osapuolet tarvitsevat esimerkiksi lisätietoa jostakin konfliktiin liittyvästä seikasta.¹⁴⁴ Esitetyt nopeat käsittelyajat ovat mahdollisia osittain siksi, että tuomarin valmistautuminen sovitteluun on huomattavasti oikeudenkäyntiin valmistautumista nopeampaa.¹⁴⁵ Lisäksi sekä nopeuteen että sitä kautta myös sovittelun kustannuksiin vaikuttaa se, ettei tuomioistuinsovittelussa tarvitse esittää todistelua.¹⁴⁶

¹⁴² Vaikka laissa ei ole määräystä sovitteluhakemuksen täydentämisestä, on tuomioistuimen palveluperiaatteen mukaisesti varattava siihen mahdollisuus. Hakemuksen tutkimatta jättäminen tulee kyseeseen, mikäli tuomioistuin ei ole toimivaltainen. Ks. *Ervasti* 2013a s. 92–93 ja HE 114/2004 s. 30.

¹⁴³ Vuonna 2015 laajan riita-asian keskimääräinen käsittelyaika käräjäoikeudessa oli 9,3 kuukautta. Jos laaja riita-asia käydään läpi kaikissa oikeusasteissa, on sen keskimääräinen kesto 3 vuotta 8 kuukautta. Ks. *Tuomioistuinten työtilastoja 2015*.

¹⁴⁴ Keski-Suomen käräjäoikeus 'Usein kysytyt kysymykset sovittelusta'. Oulun käräjäoikeuden laamanni Antti Savelan haastattelun mukaan Oulun käräjäoikeudessa sovittelu prosessi kestää vireille tulosta päättymiseen muutaman viikon. Ks. *LakimiesUutiset* 26.4.2016 'Tuomari sovittelijana'.

¹⁴⁵ *Saukonoja* 2013 s. 3.

¹⁴⁶ *Jokela* 2006 s. 589.

Itsestään selvää tuomioistuinsovittelun ansiosta tapahtuva riita-asian nopea käsittely ei kuitenkaan ole. Vaikka sovittelu on menettelynä oikeudenkäyntiä huomattavasti nopeampi, voi sovitteluhakemuksella aloitetun sovittelun epäonnistumisen mahdollisesti aiheuttama oikeudenkäynnin viivästyminen toimia tekijänä, joka ainakin epävarmassa tilanteessa puoltaa suoraan asian vireille panoa kanteella. Viivästyminen riski ei ole samanlainen sovittelupyynnöllä aloitetussa sovittelussa. Sovittelu pyritään aina järjestämään nopeasti ja mikäli asia palautuu sovittelusta oikeudenkäyntiin, palaa se myös vireilletulojärjestyksen mukaiselle paikalleen.¹⁴⁷ Näin sovittelun epäonnistuessa oikeudenkäyntiä päästään jatkamaan nopeasti.¹⁴⁸ Riita-asian vireillepano ja sen jälkeen esitetty sovittelupyynnö lienevät laajojen riita-asioiden kohdalla yleisiä. Tämä kuitenkin aiheuttaa sen, ettei sovitteluhakemuksen yksinkertaisuutta ja väljyyttä voida ainakaan laajimpien riita-asioiden kohdalla nähdä sovittelun käyttöä edistävänä tekijänä, kun asiassa joka tapauksessa laaditaan haastehakemus ja vastaus.

Tältä osin sovittelun käytettävyyteen liittyvät tekijät näyttäisivät kytkeytyvän sovitteluhakemuksen perusteella aloitettaviin sovitteluihin. Edellä esitettyyn viitaten voidaan olettaa, että laajojen riita-asioiden kohdalla suoran sovitteluhakemuksen käyttöä ei useinkaan koeta kannattavana. Sovitteluhakemuksen sisältövaatimusten väljyys voi jo itsessään aiheuttaa sen, ettei hakemusta välttämättä nähdä riittävänä alustana asian käsittelemiselle. Vaikka hakemuksen muodon tarkoituksena on sujuvoittaa menettelyä, voi laaja riita-asia jo riitakysymysten jäsentämisen vuoksi vaatia mittavan selvitystyön ja haastehakemuksen laatimisen.¹⁴⁹ Riitojen laajuuden ja mahdollisen monimutkaisuuden vuoksi on todennäköisempää, että asia laitetaan vireille kanteena ja mikäli tuomioistuinsovittelua harkitaan, siirrytään siihen sovittelupyynnön kautta niin, että riita-asian käsittely on keskeytyneenä. Näin ollen sovitteluun hakeutumisen helppouden ei voida ainakaan laajojen ja monitahoisten riita-asioiden osalta katsoa toimivan sovittelun käyttöä suuresti edistävänä tekijänä. Mitä yksinkertaisemmasta riita-asiasta on kyse, sitä käyttökelpoisemmaksi sovitteluhakemus todennäköisesti koetaan.

4.2 Muita tuomioistuinsovittelun keskeisiä peruspiirteitä

4.2.1 Muista kuin juridisesti relevanteista seikoista keskusteleminen

Sovittelun hyötyjä korostetaan usein sosiaalisesta ja inhimillisestä näkökulmasta, ja menettelyn on katsottu antavan osapuolille oikeudenkäyntiä paremmat mahdollisuudet

¹⁴⁷ Keski-Suomen käräjäoikeus 13.1.2016 'Usein kysytyt kysymykset sovittelusta'.

¹⁴⁸ Hölttä 2016 s. 117.

¹⁴⁹ Tuomioistuinsovittelutapausten empiirisessä tutkimuksessa ilmeni sähköpostitse lähetetty sovitteluhakemus, jossa osapuoli oli ilmoittanut "haluavansa hakea sovittelua riita-asioihin entisen miehensä kanssa." Hakija täsmensi hakemustaan vielä toisella sähköpostilla. Toinen osapuoli vastasi lyhyesti suostuvansa sovittelun aloittamiseen. Tämänkaltaisen ääriesimerkki kuvastaa hyvin sovitteluhakemuksen väljiä vaatimuksia. Ks. Ervasti 2011 s. 54.

hallita omaa konfliktiaan. Sovittelussa osapuolet itsemääräämisoikeuden kautta määrittävät sen, kuinka konfliktia käsitellään ja millaiseen lopputulokseen siinä päädytään. Oikeudenkäynnissä taas ulkopuolinen ratkaisija määrittelee menettelytavan ja lopputuloksen. Tällöin voidaan päätyä tulokseen, mikä ei ole kummankaan osapuolen intressien mukainen.¹⁵⁰

Juuri mahdollisuus käsitellä muita kuin riita-asian kannalta juridisesti relevantteja seikkoja nähdään eräänä tuomioistuinsovittelun tarjoamana merkittävänä etuna. Sovittelussa voidaan keskustella osapuolten tarpeista, toiveista, tunteista ja ihmissuhteista. Tämä oletettavasti lisää sovittelun suosiota erityisesti tunnepitoisten konfliktien yhteydessä. On kuitenkin muistettava, että sovittelun lähtökohdat tulevat osapuolilta itseltään. Aina sovittelussa ei ole tarvetta pyrkiä osapuolten välisiin hyviin suhteisiin tai välien korjaamiseen. Esimerkiksi liikekumppanuuteen perustuva suhde voidaan kokea täysin riittävänä.¹⁵¹ Kuten jaksosta 4.1.2 ilmeni, ei sovittelussa käytävän keskustelun sisältöä ole ulkoapäin rajattu. Sovittelussa käsitellään ainoastaan niitä asioita, joita osapuolet itse haluavat käsiteltävän. Mikäli osapuolten toiveena on sovittelutuomarin ja asianajajien tuella keskustella ainoastaan juridiikasta, on heillä siihen mahdollisuus. Pulkkinen tutkimuksen mukaan tuomioistuinsovittelussa konfliktia kuitenkin käsitellään usein laajemmin kuin vaatimusten ja määrien osalta. Yleistä on konfliktin käsittely riidan osapuolten kaikkien intressien kannalta. Toisaalta usea asianajaja oli vastannut, että toisinaan konfliktia käsitellään sovittelussa ainoastaan vaatimusten ja niiden perusteiden laajuudessa tai jopa vain määrien osalta.¹⁵²

Laajojen riita-asioiden kohdalla voidaan todeta, että sovittelun tarjoama mahdollisuus keskustella konfliktista laajemmin ei aina tuota menettelyllistä lisäarvoa. Kun tuomioistuinsovittelulla on taipumusta leimautua emotionaalisten ja pitkään jatkuneiden konfliktien menettelytavaksi, voi sovittelu tuntua vieraalta, jos kyseessä on riita-asia, jossa toisilleen tuntemattomat osapuolet riitelevät puhtaasti oikeudellisesta kysymyksestä. Tässä kohtaa onkin palattava sovittelulain mukaisiin lähtökohtiin, joita ovat riidan soveltuminen sovitteluun, osapuolten suostumus sovitteluun sekä osapuolten itsemääräämisoikeus. Vaikka sovittelu tarjoaa oikeudenkäyntiä laajemmat mahdollisuudet käsitellä konfliktia, ei siihen ole velvollisuutta. Myös täysin juridisiin intresseihin perustuva riita voidaan ratkaista tuomioistuinsovittelussa. Korostettu intressilähtöisyys ei rajaa intressien luonnetta, eikä mahdollisuus osallistumiseen ja keskusteluun aiheen sisältöä. On riittävää, että osapuolet haluavat esimerkiksi ratkaista riita-asian oikeudenkäyntiä nopeammin ja tästä syystä päätyvät sopimaan puhtaan oikeudellisen riitakysymyksensä sovittelussa.

¹⁵⁰ Ervasti – Nylund 2014 s. 186.

¹⁵¹ Ervasti – Nylund 2014 s. 557.

¹⁵² Ks. Pulkkinen 2017 s. 12–13.

Vaikka riita-asiassa ei olisi tarvetta mahdollisuudelle käsitellä konfliktia laajemmin, tarjoo tuomioistuinsovittelu myös muita etuja. Esimerkiksi pelkkiin juridisiin intresseihin perustuva laaja riita-asia on mahdollista käsitellä tuomioistuinsovittelussa oikeudenkäyntiä edullisemmin. Lisäksi osapuolet pääsevät itse muotoamaan ratkaisua, jonka ei tarvitse olla aineellisen lain mukainen. On muistettava, että dispositiivissa riita-asioissa sovintoratkaisu on lähtökohtaisesti katsottava tarkoituksenmukaiseksi. Tämä ei kuitenkaan päde silloin, kun syystä tai toisesta halutaan taikka ehdottomasti tarvitaan aineellisen oikeuden mukainen ratkaisu. Tällöin riita-asia kannattaakin käsitellä oikeudenkäynnissä. Kyse on lopulta menettelyn kokonaisvaltaisesta kannattavuudesta. Jälleen kerran sovitteluun liittyvän peruspiirteen vaikutus menettelyn käytettävyyteen liittyy sitä koskevan tiedon oikeellisuuteen sekä siihen, kuinka laaja-alaisesti käsillä olevan riita-asian motiiveja ja ratkaisuvaihtoehtoja on punnittu. Vain nopean ja pintapuolisen harkinnan pohjalta suoritettu arvio siitä, onko esimerkiksi mahdollisuus keskustella osapuolten tunteista tarpeen riita-asian käsittelyssä, ei välttämättä lisää tuomioistuinsovittelun houkuttelevuutta ainakaan silloin, kun konflikti on vähemmän henkilökohtaisiin suhteisiin perustuva.

4.2.2 Julkisuus ja luottamuksellisuus

Jaksosta 2.2.2 ilmeni, että tuomioistuinsovittelun julkisuus oli yksi menettelyn lainsäädäntövaiheen suurimmista kiistakysymyksistä. Yleisesti *yleisöjulkisuudella* tarkoitetaan kenen tahansa oikeutta saada tietoja tuomioistuimen toiminnasta.¹⁵³ *Asiakirjajulkisuus* taas on perustuslain 12 §:stä ilmenevä oikeus, jonka mukaan julkisuus koskee kaikkia viranomaisen hallussa olevia asiakirjoja. Sovittelulain 12 §:n mukaan sovitteluun, siinä käsiteltävien asiakirjojen ja sovinnon julkisuuteen sovelletaan soveltuvin osin, mitä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007) säädetään.

Tämän vuoksi tiedot sovittelun vireilläolosta, sovitteluasiakirjoista sekä vahvistetusta sovinnosta ovat kenen tahansa saatavilla ja tietoja on mahdollista selostaa tiedotusvälineissä.¹⁵⁴ On kuitenkin huomattava, että tyypillisesti tuomioistuinsovittelussa ainoa tuotettava asiakirja on osapuolten välinen sovintosopimus, joka sekin vain vahvistettuna on julkinen. Muilta osin siviiliprosessin tavoin myös tuomioistuinsovittelun lähtökohdana on erillisneuvotteluita lukuun ottamatta menettelyn julkisuus. Osapuolten pyynnöstä sovittelu voidaan kuitenkin toimittaa yleisön läsnä olematta, ellei luottamus

¹⁵³ Virolainen – Pölonen 2003 s. 291.

¹⁵⁴ Ks. Ervasti 2013a s. 119–120. Sovittelun lähtökohtaista julkisuutta on perusteltu oikeudenhoidon demokraattisella kontrollilla, viranomaistoiminnan julkisuudella sekä sillä, että julkisuuden on katsottu varmistavan sovittelijan puolueettomuutta ja sitä kautta osapuolten etua. Muissa Pohjoismaissa sovittelu ei ole julkista. Ks. Ervasti 2013a s. 125.

sovittelun asianmukaisuuteen tai muu painava syy edellytä asian julkista käsittelyä. Pääsääntöisesti sovittelut käydäänkin suljetuin ovin ja näin julkisuuden poikkeuksesta on muodostunut menettelyn pääsääntö.

Sovittelulain 12 §:n poikkeuksen muodostuminen pääsäännöksi johtuu pitkälti sovittelun *luottamuksellisuudesta*. Julkisuuskysymyksillä onkin vahva liityntäpinta menettelyn luottamuksellisuuteen, joka voidaan nähdä sovittelun käytön kannalta erityisen tärkeänä peruspiirteenä. Esimerkiksi Ervasti on arvellut, että mikäli joku ilmaisisi halukkuutensa seurata tuomioistuinsovittelua, on oletettavaa, että tuomioistuin julistaisi istunnon salaiseksi. Jos tuomioistuin ei toimisi näin, olisi todennäköistä, että osapuolet haluaisivat lopettaa sovittelun.

Sovittelun luottamuksellisuuden kannalta oleellisia ovat salassapitovelvollisuus, todistamiskielto sekä vetoamiskielto. Sovittelulain 13 §:ssä säädetyn *salassapitovelvollisuuden* mukaan sovittelija tai sovittelijan avustaja ei saa ilman osapuolen suostumusta ilmaista, mitä hän on tehtävässään saanut tietää soviteltavasta asiasta. Sovittelulain 16 §:n *vetoamiskiellon* mukaan osapuoli ei saa mahdollisessa myöhemmässä oikeudenkäynnissä ilman vastapuolen suostumusta vedota siihen, mitä tämä on sovintoon pääsemiseksi sovittelussa esittänyt.¹⁵⁵ OK 7:23.1:n 5 kohdassa säädetty *to-distamiskielto* taas takaa sen, ettei sovittelija tai sovittelijan avustaja saa todistaa siitä, mitä hän on tehtävässään saanut tietää soviteltavasta asiasta, ellei tärkeät velvollisuudet niin vaadi tai se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu. Kuten jaksossa 2.1.3 esitettiin, ilman näitä menettelyllisiä ominaisuuksia sovittelua tuskin käytettäisiin.

Vaikka tuomioistuinsovittelun pääsääntönä on menettelyn ja asiakirjojen julkisuus, on sovittelu käytännössä menettely, jonka julkisuus on hyvin marginaalista oikeudenkäyntiin verrattuna. Mikäli julkisuus toteutuisi lain esittämällä tavalla, olisi hyvin epätodennäköistä, että sovittelu koettaisiin käyttökelpoiseksi menettelyksi. Tästä syystä käytännöksi muodostuneet, tyyppillisesti suljetuin ovin käytävät sovitteluistunnot oletettavasti lisäävät menettelyn käyttöä merkittävästi. Tosiasiassa toteutuvan rajoitetun yleisöjulkisuuden voidaan siis olettaa riita-asioiden kohdalla olevan tekijä, joka ainoastaan lisää tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä. Esimerkiksi yhteisöjen väliset, sopimuksiin liittyvät riidat pyritään muutoinkin juuri matalan profiilin vuoksi ratkaisemaan oikeudenkäynnin ulkopuolella.¹⁵⁶ Toisaalta tuomioistuinsovittelun käyttöä näissä

¹⁵⁵ On huomattava, että myöskään hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 7.2-kohdan mukaan asianajaja ei saa sopimusneuvotteluiden ulkopuolella ilman vastapuolen suostumusta vedota vastapuolen tekemään sovintotarjoukseen. Ks. Ervasti 2013a s. 129 ja Kemppinen 2004 s. 227. On kuitenkin säättämättä, mikä on seuraus, jos osapuoli myöhemmässä oikeudenkäynnissä vetoaisi tuomioistuinsovittelussa esitettyyn seikkaan. Tuomioistuimilla on vapaa todistusharkinta, eikä erityisiä todisteiden hyödyntämiskieltoja ole säädetty. Tästä huolimatta olisi epäjohdonmukaista, jos ratkaisu oikeudenkäynnissä voisi perustua sovittelulain 16 §:n vastaisesti esitettyyn seikkaan. Ks. Ervasti 2013a s. 129.

¹⁵⁶ Yhteisöjen välisissä sopimusriidoissa esimerkiksi välimiesmenettelyn rooli on merkittävä.

tilanteissa voi heikentää jo se, että tieto asian käsittelystä on julkista. Yksityisten tai yhteisöjen ja yksityisten välisissä riita-asioissa esitetyillä tekijöillä ei liene suurta, sovittelun käytettävyyttä heikentävää painoarvoa. Oikeudenkäynti on tässä suhteessa kuitenkin selvästi julkisempi tapa yksityisoikeudellisen riita-asian ratkaisemiseksi.

4.2.3 Sovinto ja sovintosopimuksen sitovuus

Sovinnon eri lopputulemia on selostettu jaksossa 2.2.1. Sovittelulain 8 §:n mukaan tuomioistuinsovittelussa tehdyn sovinnon vahvistamiseen ja sovintoon sovelletaan, mitä säädetään sovinnosta oikeudenkäynnissä. Lähtökohtaisesti sovinto voidaan vahvistaa ainoastaan siinä laajuudessa kuin asia on tuomioistuimessa vireillä. Tuomioistuinsovittelussa sovinto voidaan kuitenkin tästä poiketen vahvistaa alkuperäisiä vaatimuksia laajemmin. Sovinto voi myös koskea asiaa kokonaisuudessaan tai vain sen tiettyä osaa.¹⁵⁷

OK 20:3.1:n mukaan sovinto vahvistetaan asianosaisten pyynnöstä. Sovittelussa vahvistamisen edellytyksenä on molempien osapuolten vapaamuotoinen pyyntö. Sen sijaan itse vahvistettava sovinto on OK 20:3.2:n mukaan aina kirjallinen. Ratkaisusta tulee käydä ilmi sovinnon kohteena oleva asia sekä sovinnon sisältö.¹⁵⁸ On huomioitava, että vaikka sovittelussa on kyse fasilitatiivisesta menettelystä ja tavoitteena on osapuolten omaehtoinen ratkaisu, myös sovittelijan tekemä ratkaisuehdotus on mahdollinen. Tällainen evaluatiivisen mallin mukainen ehdotus on kuitenkin sidottu osapuolten pyyntöön tai suostumukseen.¹⁵⁹ Sovittelun käytettävyyden kannalta onkin oleellista tietää, että mikäli osapuolet eivät itse löydä ratkaisua, on sen löytymiseksi mahdollista heidän omalla suostumuksellaan hyödyntää riita-asioiden käsittelyyn liittyvän ammattitaidon omaavaa tuomaria. Lähtökohtana tuomioistuinsovittelussa on tästä mahdollisuudesta huolimatta osapuolten itse muodostama ratkaisu.

On myös huomattava, että vaikka tuomioistuinsovittelu ei ole lainkäyttöä, on sitä menettelyssä saavutetun sovinnon vahvistaminen. Hallituksen esityksen mukaan vahvistetussa sovinnossa on kyse tuomioistuimen ratkaisusta lainkäyttöasiassa ja ratkaisun nimi ”sovinto” viittaa siihen, että asia on osapuolten keskenään sopima.¹⁶⁰ Vaikka sovintosopimuksen sisältö ja muotoilu ovat vapaasti osapuolten itsensä päätettävissä,

¹⁵⁷ Ervasti 2013a s. 133.

¹⁵⁸ OK 20 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan sovintoa ei saa vahvistaa, jos se on lain vastainen tai selvästi kohtuuton taikka jos se loukkaa sivullisen oikeutta. Lain vastaisuus tarkoittaa lain ehdottomien säännösten vastaisia sopimuksia. Sovinnon sisällön ei kuitenkaan tarvitse dispositiivissa asioissa olla aineellisen oikeuden mukainen. Oikeusjärjestyksen perusteiden vastaista sopimusta ei kuitenkaan voida vahvistaa. Kohtuuttomuus arvioidaan kuten sopimuksissa yleensä. Sovinnossa ei myöskään voida velvoittaa muita kuin sopimuksen osapuolia suoritukseen tai sietämään jotain. Samoin ei vahvisteta epätäydellisyyden tai epätäsmällisyyden vuoksi täytäntöönpanokelvottomia sovintoja. Ks. Ervasti 2013a s. 136–137.

¹⁵⁹ Ervasti 2013a s. 107.

¹⁶⁰ Ervasti 2013a s. 134.

on hallituksen esityksen mukaan sisältö muotoiltava niin, että määräykset ovat täsmällisiä ja yksiselitteisiä. Tämä johtuu siitä, että tarpeen vaatiessa sovinto voidaan panna täytäntöön ulosoton kautta. Sen sijaan tapana ei ole tuomioiden tapaan perustella sovintoa, elleivät osapuolet itse niin halua.¹⁶¹

Vaikka tuomioistuimen ratkaisuun sovinnon vahvistamista koskevassa asiassa saa OK 20:5:n mukaan hakea muutosta noudattaen samaa, mitä muutoksen hakemisesta tuomioon säädetään, on huomioitava, että tuomioistuinsovitteluun ei yleisesti sovelleta prosessioikeudellista sääntelyä. Tällöin ongelmaksi voi muodostua se, mistä vahvistetun sovinnon osalta ylipäätään on mahdollista valittaa. Esimerkiksi sopimuksen sisältöä ei voida muutoksenhaun kautta muuttaa. Käytännössä sovintosopimuksen kohdalla muutoksenhaku voikin koskea ainoastaan sopimuksen pätemättömyyttä tai kohtuuttomuutta. Tarkoituksena on sovintojen pysyvyyden korostaminen.¹⁶² Osapuolten on mahdollista myös jo sovinnon yhteydessä sopia, ettei kukaan heistä hae valittamalla muutosta.¹⁶³ Tällaisen sopimuksen on koskettava tiettyä riitaa tai tietystä oikeussuhteesta vastaisuudessa syntyviä riitoja ja sen pätevyys arvioidaan yleisten siviilioikeudellisten sääntöjen mukaisesti.¹⁶⁴

Tyypillistä on, että sovittelun tuloksena kumpikin osapuoli luopuu vaatimuksistaan osittain. Vain harvassa sovittelussa saavutettu sovinto on ollut alkuperäisten vaatimusten mukainen. Näin ollen riita-asian käsittely sovittelussa katsotaan kannattavaksi todennäköisesti silloin, kun jo lähtökohtaisesti voidaan olettaa osapuolten olevan valmiita tinkimään omista vaatimuksistaan. Oleellista on ymmärtää, ettei sovittelun lopputulos todennäköisesti vastaa sitä, mitä oikeudenkäynnistä olisi odotettavissa.¹⁶⁵ Pulkkinen tutkimuksen mukaan, jos sovintoa ei ole saavutettu, on syynä useimmiten se, että osapuolten vaatimukset ovat liian kaukana toisistaan. Lisäksi tilanteeseen voi vaikuttaa liian suuri osapuolten välinen epäluottamus.¹⁶⁶

Sovittelussa saavutettavan ratkaisun merkitystä menettelyn käytettävyyden kannalta lisää oletettavasti myös se, että sovittelun lopputulos voidaan suoraan vahvistaa tuomioistuimessa ja se on sellaisenaan täytäntöönpanokelpoinen.¹⁶⁷ Ominaista tuomioistuinsovittelussa saavutettavalle ratkaisulle on myös se, että sitä pidetään yleensä

¹⁶¹ Ervasti 2013a s. 134–135.

¹⁶² Ks. tästä KKO 2012:35.

¹⁶³ Esimerkiksi Oulun käräjäoikeudessa on yleistä, että osapuolet sopivat, ettei laadittuun sopimukseen voi hakea muutosta. Tällöin päätös on heti lainvoimainen. Ks. LakimiesUutiset 26.4.2016 'Tuomari sovittelijana'.

¹⁶⁴ Ervasti 2013a s. 140–142 ja Jokela 1998 s. 96–99.

¹⁶⁵ Ks. Virolainen 1995 s. 104, Linna 2012 s. 21 ja Kuuliala 2012 s. 1111.

¹⁶⁶ Ks. Pulkkinen 2017 s. 12–13.

¹⁶⁷ Ks. KM 2003:3 s. 302.

lopullisena. Tutkimusten mukaan sovintoratkaisua noudatetaan ja siihen myös sitoudutaan tuomiota paremmin.¹⁶⁸ Eräänä tuomioistuinsovittelun etuna voidaankin pitää sitä, että sovittelussa pyrkimyksenä on riitakysymysten sijaan koko konfliktin ratkaiseminen. Vaikka oikeudenkäynnissä yksittäinen riita saa ratkaisunsa tuomion muodossa, saattaa sen taustalla vaikuttava konflikti jatkua eri muodoissa, aiheuttaen pahimmassa tapauksessa uusia oikeuskäsittelyjä. Mikäli asia saadaan ratkaisua varhaisessa vaiheessa, voidaan välttyä pitkältä ja kalliilta riita- ja valituskierteeltä eri oikeusasteissa. Asian lopullinen ratkaiseminen on eduksi niin osapuolille kuin tuomioistuimellekin.¹⁶⁹

4.3 Tuomioistuinsovittelun kustannukset

4.3.1 Kustannustehokkuus

Oikeudenkäyntikuluilla tarkoitetaan asianosaisille aiheutuvia kustannuksia oikeusjutun hoitamisesta. Oikeudenkäynnissä riidan voittaneen osapuolen oikeusturva edellyttää, että hävinnyt velvoitetaan korvaamaan hänen oikeuskulunsa. Pääperiaatteena on kaikkien tarpeellisten ja kohtuullisten kulujen korvaaminen.¹⁷⁰ Sen sijaan sovittelulain 27.1 §:n mukaan tuomioistuinsovittelussa osapuoli vastaa hänelle aiheutuneista kustannuksista itse. Pykälän 2 momentin mukaan osapuoli ei voi soviteltavana ollutta asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä vaatia vastapuolelta korvausta hänelle tuomioistuinsovittelusta tai tuomioistuimen ulkopuolisesta sovittelusta aiheutuneista kuluista. Näin ollen sovittelussa kulukysymykset toteutuvat oikeudenkäynnistä poikkeavalla tavalla ja vaikuttavat sitä kautta myös siihen, valikoituuko sovittelu riidan ratkaisumenetelmäksi. Oikeudenkäyntikulujen kasvu on nähty yhtenä riitaprosessin suurimmista ongelmista ja tuomioistuinsovittelun yksi ehdottomimpia ja markkinoidumpia hyötyjä onkin mahdollisuus välttää suuret oikeudenkäynnistä aiheutuvat kustannukset.¹⁷¹

Nykyään korkeiksi kohonneet oikeudenkäyntikulut aiheuttavat sen, että oikeusprosessiin ryhtyminen voi riippua osapuolten kyvystä selviytyä mahdollisista kustannuksista. Noin puolessa riita-asioiden oikeuskäsittelyistä osapuolten yhteenlasketut oikeudenkäyntikulut ylittävät riideltävän rahamäärän. Keskimäärin siviilioikeudenkäynnin kustannukset ovat noin 7000-8000 euroa. Kiinteistöriidoissa, kuten hometaloriidoissa,

¹⁶⁸ McEwen – Maiman 1981 s. 260–262, Roehl – Cook 1989 s. 34, Ervasti – Nylund 2014 s. 186.

¹⁶⁹ Ervasti – Nylund 2014 s. 186.

¹⁷⁰ Hölttä 2016 s. 257.

¹⁷¹ Ks. Viitanen 2006 s. 614. Oikeudenkäyntikulujen kasvun on katsottu johtuvan vuonna 1993 toteutetusta arvonlisäveron uudistuksesta sekä siitä, että alioikeusuudistus teki riitaprosessista aiempaa työläämmän. Toisaalta kasvun on katsottu johtuvan siitä, että prosessi on preklusio-uhkan vuoksi aikaisempaa etupainotteisempi, mikä vaikuttaa kulujen kasvamiseen. Lisäksi kasvuun on katsottu vaikuttavan OK 21 luvun kokonaisuudistus ja siirtyminen kohti täyden korvauksen periaatetta. Toisaalta kansainvälisesti vertailtuna oikeudenkäyntikulut Suomessa ovat vielä kohtuullisia. Ks. LakimiesUutiset 23.10.2012 'Oikeuskulut karkaavat käsistä? Sovintohalukkuus lisääntyy'.

keskimääräiset kustannukset nousevat 15 000 euroon. Yleisesti oikeudenkäyntikulut ovatkin suurimmat juuri kiinteää omaisuutta koskevissa riidoissa.¹⁷² Kun pääsäännön mukaisesti hävinnyt osapuoli maksaa yleensä myös vastapuolen oikeudenkäyntikulut, voivat riidan kustannukset nousta lopulta useisiin kymmeneen tuhansiin euroihin. Esimerkiksi kahdessa oikeusasteessa käsitellyn hometaloriidan hävinnyt saa maksettavakseen keskimäärin 50 000 euron oikeudenkäyntikulut. Jotta täysimittainen oikeudenkäynti olisi järkevää, tulisi riidan intressin tältä pohjalta olla varsin suuri.¹⁷³ Sen sijaan riidan käsittely tuomioistuinsovittelussa voi vapauttaa muutoin oikeudenkäyntikuluihin menevän summan asian sopimiseen.¹⁷⁴

Tuomioistuinsovittelu onkin pääsääntöisesti oikeudenkäyntiä selvästi edullisempi menettely. Tuomioistuinsovittelusta perittävän käsittelymaksun suuruus on 250 euroa. Ellei sovittelua aloiteta, jää maksettavaksi 100 euroa. Mikäli sovitteluun sen sijaan siirrytään jo vireillä olevasta riita-asiasta, ei sovittelusta tarvitse 500 euron suuruisen oikeudenkäyntimaksun lisäksi maksaa käsittelymaksua.¹⁷⁵ Sovittelulain 5.2 §:n mukaisen, osapuolten suostumuksella käytettävän asiantuntija-avustajan palkkion ja korvauksen osapuolet suorittavat aina itse.¹⁷⁶ Ilman avustajaa käydyissä sovitteluissa muita kustannuksia ei synny.¹⁷⁷ Sovittelijana toimiva tuomari suorittaa virkatyötään, joten hänen palkkiotaan osapuolten ei tarvitse maksaa.¹⁷⁸

Käytännössä laajoissa riita-asioissa osapuolet kuitenkin turvautuvat asianajajaan, jolloin suurimmat kustannukset syntyvät asianajopalkkiosta. Riita-asiassa asianajotoimiston lasku muodostuu asianajotoimiston palkkiolaskutuksesta, jutussa aiheutuneista suoranaisista kuluista sekä arvonlisäverosta. Käytännössä minimi-tuntilaskutuksena on julkisessa oikeusavussa käytettävä, laissa määritelty tuntipalkkio,

¹⁷² LakimiesUutiset 23.10.2012 'Oikeuskulut karkaavat käsistä? Sovintohalukkuus lisääntyy'. Erityisesti rakentamiseen ja rakennusvirheisiin liittyvissä riidoissa asiantuntijalausuntojen tarve on suuri. Asianajajien mukaan asiantuntijalausuntojen hinnat vaihtelevat 4000 eurosta 25 000 euroon saakka. Ks. *Ervasti* 2015 s. 38.

¹⁷³ Esimerkiksi korkeimman oikeuden presidentti Timo Esko on todennut, että vähävaraisten mahdollisuuksiin käydä oikeutta liittyy selvä epäkohta. Hänen mukaansa alle 20 000 euron arvoisten riitojen kohdalla tulisi miettiä useamman kerran, kannattaako käräjöinti. *Yle* 20.11.2015 'Korkeimman oikeuden uusi presidentti Timo Esko: Köyhän oikeusturva on iso ongelma'.

¹⁷⁴ *Yle Uutiset* 18.3.2015 'Sovittelu säästää hermoja ja rahaa'.

¹⁷⁵ Ks. Oikeusministeriön asetus eräistä tuomioistuimen hakemusmaksuista (1744/2015) 1 § ja 2 §, ja tuomioistuinmaksulaki (1455/2015) 2 § ja 3 §.

¹⁷⁶ Oikeusministeriö 'Riidan sovittelu tuomioistuimessa'. Yksityiselle avustajalle tulevan palkkion ja korvauksen vahvistaa sovitteluasiaa käsittelevä tuomioistuin sovittelun päättyessä. Mikäli asia etenee oikeudenkäyntiin, palkkio ja korvaus vahvistetaan oikeudenkäynnissä. Ks. *Ervasti* 2013a s. 192.

¹⁷⁷ *Ervasti* – *Nylund* 2014 s. 186.

¹⁷⁸ HE 114/2004 s. 43.

110 euroa tunti.¹⁷⁹ Vapailta markkinoilla tuntilaskutus lähtee nettosummana 120 eurosta ja päättyy suurien toimistojen käyttämään selvästi yli 200 euroon.¹⁸⁰ Mikäli osapuolelle on taloudellisen aseman perusteella myönnetty oikeusapu, avustajan kustannukset maksetaan valtion varoista oikeusapupäätöksen mukaisesti joko kokonaan tai osittain.¹⁸¹

On selvää, että kulukysymyksillä on suuri vaikutus, kun pohditaan sitä, käsitelläänkö riita oikeudenkäynnissä vai tuomioistuinsovittelussa. Erityisesti laajojen riita-asioiden kohdalla riski oikeudenkäyntikulujen kohoamisesta on aiheellinen, mikä puoltaa tuomioistuinsovittelun käyttöä. Kuitenkin epäselvissä tilanteissa tuomioistuinsovittelun käyttö voi pahimmassa tapauksessa lisätä riidasta aiheutuvia kustannuksia. Esimerkiksi epäonnistuneen sovittelun jälkeen oikeudenkäynnissä käsiteltävä asia aiheuttaa osapuolille kasvavat asianajokustannukset. Lopulta kyse onkin punninnasta. Tiivistetysti kulukysymysten osalta voidaan todeta, että mitä pienempi on riidan taloudellinen intressi, sitä kannattavampaa asian käsittely tuomioistuinsovittelussa on. Tässä kohtaa on muistettava tutkielmassa aiemmin esitetty näkemys siitä, että sovittelua ei kuitenkaan ole tarkoitettu kaikkein pienempien taloudellisten intressien ratkaisumenettelyksi esimerkiksi kuluttajasuojamenettelyiden ohi. On kuitenkin huomattava, että riita-asian taloudellisen intressin tulisi kohota todella suureksi, jotta esimerkiksi edellä esitetyn kaltaisen, kustannuksiltaan suuren kiinteistöriidan käsittely oikeudenkäynnissä olisi suhteellisesti kannattavaa. Näin tuomioistuinsovittelu voi onnistuessaan auttaa osapuolia säästämään huomattavan määrän kustannuksia myös rahamääräisesti suurtenkin intressien kohdalla. Keskimääräinen riita-asian intressi tuomioistuinsovittelussa on noin 16 000 euroa, mikä vastaa keskimääräistä intressiä myös oikeudenkäynnissä käsitellyissä asioissa.¹⁸²

¹⁷⁹ Asianajopalkkio määräytyy joko toimenpiteittäin toimitettavasta laskutuksesta, tuntilaskutuksesta tai niiden sekamuodosta. Tuntilaskutus vaihtelee paikkakunnittain ja siihen vaikuttaa myös asianajopalveluiden tarjonta. Ks. Kilpiä 2016 s. 189.

¹⁸⁰ Asianajajatutkimuksen mukaan asianajajien mediaanituntivelotus tuomioistuinasioissa oli 200 euroa ja pääkaupunkiseudulla 220 euroa silloin, kun maksu ei perustunut julkiseen oikeusapuun tai puolustajanmääräykseen. Ks. Kilpiä 2016 s. 189. Asianajopalveluiden hinnoittelua on kritisoitu korkeaksi, mutta toisaalta esimerkiksi hometaloriidan yhteydessä asiakkaan ainoa oikeudellista apua koskeva kriteeri ei ole hinta, vaan asiantuntemus juuri kiinteistöriidoissa. Euroopassa onkin hinnoittelun suhteen yleisesti käytössä kilpailumalli ja esimerkiksi asianajopalkkioiden sääntely julkisen vallan toimesta on harvinaista. Kuitenkin esimerkiksi Saksassa asianajajien palkkiot perustuvat riidan intressin suuruuteen. Ks. Viitanen 2006 s. 616.

¹⁸¹ Oikeusministeriö 'Riidan sovittelu tuomioistuimessa' Oikeusapua annetaan oikeusapulain (2002/257) 1 luvun 1 §:n mukaan valtion varoin henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka taloudellisen asemansa vuoksi ei kykene itse suorittamaan sen hoitamisen vaatimia menoja. Oikeusapuun kuuluu oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet sekä avustaminen tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä vapautus eräistä asian käsittelyyn liittyvistä menoista. Oikeusavun saajan perus- ja lisäomavastuuosuus vaikuttavat siihen, minkä suuruisiksi asiakkaalta perittävä palkkio lopulta muodostuu.

¹⁸² Ervasti 2013b s. 3.

Sovittelun käytettävyyden kannalta kulukysymykset ovatkin äärimmäisen tilannesidon-
nainen, mutta merkittävä tekijä. Niin sanotusti selvemmissä riidoissa, joissa osapuolet
ovat myöntäväisiä sovitteluratkaisun hakemiseen, on vaikea nähdä, miksi sovittelu ei
kustannuspuolen valossa voisi soveltua menettelytavaksi. Sen sijaan epävarmoissa riita-
asioissa tuomioistuinsovittelun voidaan katsoa aiheuttavan tarpeettoman riskin kulujen
kasvamisesta, jolloin riita-asia päädytään viemään suoraan oikeudenkäyntiin. Laajojen
riita-asioiden kohdalla ei liene yleistä, että osapuolet osallistuisivat kuluja säästääkseen
sovitteluun ilman asianajajia. Toki myös tämä on mahdollista ja vireillä olevan riita-
asian tapauksessa sovittelu sisältyy tällöin 500 euron suuruiseen oikeudenkäyntimak-
suun. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna sillä, että osapuolet riita-asian odottaessa
taustalla yrittäisivät asian sovinnollista ratkaisua ilman asianajajiaan, ei välttämättä hä-
viä mitään myöhempää mahdollista käsittelyä ja kuluja ajatellen. Erityisesti yksi-
tyshenkilöiden välisissä riita-asioissa mahdollisuus voisi toisinaan olla kannattavaa
käyttää.

4.3.2 Oikeusturvavakuutus

Kulukysymysten kohdalla esitettiin osapuolten mahdollisuus saada tuomioistuinsovit-
telussa oikeusapua. Eräänlaista oikeusapua on myös yksityinen oikeusapu eli oikeus-
turvavakuutus, jolla riita-asioissa on käytännössä julkista oikeusapua suurempi merki-
tys.¹⁸³ Tuomioistuinsovittelun kulukysymykset ovat kuitenkin monimuotoiset myös
oikeusturvavakuutusten kannalta. Vakuutusyhtiöiden mukaan sovintojen kasvava
määrä on ollut havaittavissa oikeusturvavakuutusten kautta hoidetuissa jutuissa ja so-
vintohalukkuus on vahvasti liitännäinen riidan kulukehitykseen. Tämä on loogista, sillä
korvauskaton jälkeen oikeusprosessi käydään asiakkaan omalla riskillä.¹⁸⁴ Kohonneet
oikeudenkäyntikulut sekä vakuutuksen enimmäiskorvausmäärän jääminen jälkeen ku-
lukehityksestä ovatkin lisänneet oikeusturvavakuutuksen yhteydessä tehtyjen sovintojen
määrää. Mikäli vakuutuksen enimmäiskorvausmäärä ei lähitulevaisuudessa
muutu, on arveltu, että esimerkiksi kalliiden kiinteistöriitojen sovinnot lisääntyvät kas-
vavan kuluriskin vuoksi.¹⁸⁵

Osalla vakuutusyhtiöistä on ehdoissaan pykälä, jonka mukaan vakuutuksen enimmäis-
korvaus sovintotilanteissa on puolet siitä, mitä se on oikeudenkäynnissä ratkaistavissa
riidoissa. Näin siksi, että sovittelussa osapuolet vastaavat itse kuluistaan, eikä vakuutus-
yhtiö saa oikeudenkäynnin tapaan omia kulujaan katetuksi. Korvauskaton puolittumisen
kohdalla on kuitenkin huomioitava, että tuomioistuinsovittelussa kulut ovat pääsääntöi-
sesti oikeudenkäyntiä pienemmät. Toisaalta myös tuomioistuinsovittelu saattaa joissain

¹⁸³ Ks. Viitanen 2006 s. 624–627. Koska oikeusturvavakuutus on Suomessa kytketty
kotivakuutukseen, on sen henkilöllinen kattavuus laaja.

¹⁸⁴ Lasola – Rissanen 2013 s. 53–54.

¹⁸⁵ Lasola – Rissanen 2013 s. 54. Työriitojen osalta on muistettava ammattiliittojen jäsenilleen
tarjoama oikeusapu, joka on yleensä muuta oikeusapua kattavampaa. Ks. Viitanen 2006 s. 628.

tilanteissa olla kallista ja vakuutuksen enimmäismäärä ylittyy. Jos vakuutusyhtiöt ottavat korvauskaton puolittamisen laajemmin käyttöön, saattaa se silloin, kun riski asian etenemisestä oikeudenkäyntiin on olemassa, heikentää tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä.¹⁸⁶

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että oikeusturvaehdoissa etuuden myöntämisen sitominen riidan syntyhetkeen eli vastapuolen kiistämiseen, on pulmallista. Tämä johtuu siitä, että ennen kuin asianajaja saa ryhtyä oikeudellisiin toimiin, tulee hänen hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden velvoittamana selvittää sovintoratkaisun mahdollisuus.¹⁸⁷ Käytännössä asianajaja joutuu vastapuolen kannanoton saadakseen valmistelemaan jutun lähes valmiiksi. Jos vastapuoli kiistää sovintoehdotuksen, ei siitä aina anneta kirjallista todistusta, jolloin vakuutusyhtiö voi evätä oikeusturvan myöntämisen. Tämä taas johtaa haastehakemuksen laatimiseen ja lisäkulujen aiheutumiseen. Tätä silmällä pitäen vakuutusyhtiöt ovat kuitenkin ryhtyneet myöntämään etuuksia jo tuomioistuimen ulkopuolisten sovintoneuvottelujen käymistä varten.¹⁸⁸ Jos asian hoitamisesta aiheutuvat kulut ovat jo riidan tässä vaiheessa suuret, vaikuttaa se tuomioistuimeen etenevän jutun kohdalla niin, että sovinnon ollessa aiempien neuvottelujen pohjalta epätodennäköinen, lähdetään tuomioistuinsovittelua kasvavan kuluriskin pelossa tuskin yrittämään.

Tuomioistuinsovittelulla onkin niin hyvät kuin huonot puolensa oikeusturvavakuutetun kannalta. Jos esimerkiksi tuomioistuinsovittelun tuloksena on molempia osapuolia sekä henkisesti että taloudellisesti tyydyttävä ratkaisu, on tulos optimaalinen. Jos sovitteluun lähdetään, ja sovinto syntyy ainoastaan taustalla painaneen oikeudenkäyntikuluriskin vuoksi, voi sen sijaan syntyä tilanteita, joissa vahvemmat valtarakenteet hyväksikäyttävät heikompia. Tällöin sovittelu ei palvele perimmäistä tarkoitustaan vaihtoehtoisena riidanratkaisukeinona.¹⁸⁹ Tästä huolimatta tuomioistuinsovittelun käyttöön ja oikeusturvavakuutukseen liittyvät ongelmat voidaan lopulta nähdä ainoastaan rakenteellisina ja parhailtaan muutostilassa olevina. Lopulta on sekä vakuutetun että vakuuttajan etu välttää suhteettoman kallis prosessi.

4.3.3 Tuomioistuinsovittelun oikeusturvasta

Edellä esitettyihin tuomioistuinsovittelun peruspiirteisiin ja kulukysymyksiin liittyy vahvasti myös osapuolten oikeusturva sovittelussa. *Oikeusturva* ja valtiollisen oikeus-suojan antaminen subjektiivisen oikeuden toteutumiseksi on koko oikeudellisen

¹⁸⁶ Lasola – Rissanen 2013 s. 54.

¹⁸⁷ Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 7.1 kohta.

¹⁸⁸ Kilpiä 2016 s. 110.

¹⁸⁹ Lasola – Rissanen 2013 s. 54.

järjestelmän kattava periaate sekä yksi siviiliprosessin funktioista.¹⁹⁰ Kyseessä on keskeisin prosessuaalinen perusoikeus, joka ilmenee erityisesti oikeutena oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.¹⁹¹ Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksenä taas on jaksossa 3.1.2 käsitelty *access to justice* eli pääsy tuomioistuimeen.¹⁹²

Oikeudenkäynnin kautta saavutettavan aineellisen oikeuden mukaisen lopputuloksen takaama oikeusturva ei sellaisenaan päde tuomioistuinsovitteluun, jossa oikeusturvan katsotaan toteutuvan osapuolten itsemääräämisoikeuden kautta.¹⁹³ Osapuolten tekemän ratkaisun on kuitenkin oltava tietoinen ja perustuttava harkintaan. Tämä edellyttää, että osapuolilla on riittävästi tietoa sovittelusta sekä myös riittävästi aikaa harkita päätöstään. Myöskään päätös osallistua tuomioistuinsovitteluun ei saa olla taivuttelun tulos. Käytännössä tämä tarkoittaa tietoisien suostumuksen antamista niin itse menettelyyn kuin siellä saavutettavaan ratkaisuunkin.¹⁹⁴ Vaatimukset kuvastavat sovittelun luonnetta vapaaehtoisena menettelynä.¹⁹⁵

Tuomioistuinsovittelua koskevassa hallituksen esityksessä on korostettu tilanteita, joissa sovittelu edistää oikeusturvan saatavuutta silloin, kun asia voisi oikeudenkäyntikuluriskin vuoksi jäädä käsittelemättä oikeudenkäynnissä.¹⁹⁶ Eräiden näkemysten mukaan myös sovittelu voi kuitenkin vaarantaa osapuolten oikeusturvan, mikäli menettely valitaan väärin perustein tai se lisää asian käsittelyn kustannuksia. Oikeusturvan kannalta onkin oleellista, että osapuolilla on oikea ja riittävä tieto tuomioistuinsovitte- lusta, sen mahdollisista haitoista sekä hyödyistä. Tästä syystä, vaikka osapuolia ei sovitteluun saakaan painostaa, tulisi heille kertoa menettelystä niin kattavasti, että riita- asian käsittelyn suhteen on mahdollista tehdä osapuolten kannalta tarkoituksenmukaisia päätöksiä.¹⁹⁷

Osapuolten päätöksen osallistua sovitteluun tulisi siis perustua riittävään tietoon ja vapaaseen harkintaan. Sovittelua ei tästä syystä saisikaan ”markkinoida” oikeudenkäyntiä parempana menettelynä. Usein sovittelun väitetään olevan automaattisesti oikeudenkäyntiä nopeampaa ja edullisempaa. Lisäksi sovittelun väitetään johtavan lähtökohtaisesti parempiin ja laadukkaampiin ratkaisuihin sekä mahdollisuuteen ylläpitää

¹⁹⁰ Koivisto 2013 s. 1033. Tavoitteena on päästä mahdollisimman lähelle aineellista totuutta ja materiaalisien oikeuden mukaista lopputulosta. Ks. Virolainen – Koulu 2012 s. 73.

¹⁹¹ Virolainen – Koulu 2012 s. 227 ja 237.

¹⁹² Ks. Virolainen – Koulu 2012 s. 227–229.

¹⁹³ Salminen – Ervasti 2015 s. 598.

¹⁹⁴ Ajatuksena on, että sovitteluprosessissa osapuolille tarjotaan oikeudenkäynnistä poiketen sananvaltaa, eli osapuolilla on valta määrätä, mistä keskustellaan ja mitkä asiat ovat tärkeitä. Ks. Ervasti – Nylund 2014 s. 149–180.

¹⁹⁵ Ervasti – Nylund 2014 s. 180.

¹⁹⁶ HE 114/2004 vp s. 17–19.

¹⁹⁷ Ervasti – Nylund 2014 s. 181.

osapuolten suhteita. Ei kuitenkaan ole yksiselitteistä empiiristä näyttöä siitä, että sovittelu toteutuisi aina näin.¹⁹⁸ Samaa tulokseen on päädytty pääluvun neljä analyysin aikana. Tämä johtuu siitä, että konkreettisissa tilanteissa riita-asiat, sovittelut sekä muut konfliktinratkaisumenetelmät, oikeudenkäynti mukaan lukien, vaihtelevat merkittävästi.¹⁹⁹ Kaiken kattavia yleistyksiä on siis mahdotonta muodostaa.

4.3.4 Yhteenvedoa sovittelun peruspiirteiden vaikutuksista

Lappalainen on todennut, että tuomioistuin on oikeudenjakaja, ei sovintolautakunta.²⁰⁰ Hänen mukaansa siviiliprosessin päätehtävä ei ole oikeusriitojen saattaminen pois päiväjärjestyksestä, vaan prosessin on toimittava sanktiomekanismina sen turvaamiseksi, että yksityisoikeudellisten normien mukainen käyttäytyminen toteutuu yhteiskunnassa. Kilpiä taas on esittänyt, että tietoisuus siitä, että riita-asia ratkaistaan lopulta oikeudenkäynnissä, edesauttaa sovintoratkaisun saavuttamista. Vaikka tuomioistuinsovittelu ei Lappalaisen peräänkuuluttamaa tuomioistuimen päätehtävää noudatakaan, vaikuttaa sovittelun toimivuuteen ja kannattavuuteen tieto siitä, että sovinnon jäädessä syntymättä, asia ratkaistaan lopulta oikeudenkäynnissä aineellisen oikeuden mukaisesti. Onkin todennäköistä, että paine sopia riita-asia kasvaa, kun pääkäsittely ja oikeusturvakaton raja lähestyvät.²⁰¹

Puhuttaessa tuomioistuinsovittelun vähäisistä käyttömääristä, on esiin usein nostettu sovittelua koskevan *tietoisuuden* puuttumisen vaikutus. On oletettavaa, että esimerkiksi asianajajien sovittelua koskevassa tietoisuudessa on menettelyn alkuaikoina ollut puutteita. Nykyään sovittelutietoisuuden luulisi ainakin yleisellä tasolla olevan huomattavasti laajempaa. Eri asia on kuitenkin se, *ymmärretäänkö* tiedettävät asiat sovittelun käytön kannalta oikealla tavalla. Kuten pääluvusta neljä on käynyt ilmi, liittyy useisiin, näennäisesti yksiselitteisiin sovittelun peruspiirteisiin tekijöitä, jotka vaatisivat sovittelun käyttöä lisätäkseen niiden todellisen ymmärtämisen sekä käyttöön liittyvän tietotaidon. Sovittelun peruspiirteisiin liittyvissä olettamissa ja käsityksissä piilee se vaara, että niin sanotulla ensisilmäyksellä piirteet voivat erityisesti laajojen riita-asioiden kohdalla näyttäytyä todellisuutta kannattamattomimpina.

Kuten luvusta käy ilmi, ovat oikeudelliset riidat monimutkaistuneet ja sitä kautta myös lopputuloksen ennustettavuuden voidaan katsoa heikentyneen.²⁰² Lisäksi oikeudenkäyntikulujen vaikutus on suuri, kun asianajaja ja asiakas pohtivat riita-asian menettely-

¹⁹⁸ Wissler 2004.

¹⁹⁹ Ervasti – Nylund 2014 s. 180.

²⁰⁰ Lappalainen 1995 s. 127.

²⁰¹ Lisäksi Ervastin tutkimuksessa haastattelut asianajajat ovat todenneet, että ”aika kypsytää” sovintoon. Ks. Ervasti 2015 s. 41.

²⁰² Kilpiän mukaan riidan lopputuloksen ennustamisen haastavuuteen vaikuttavat nykyisin myös lainsäädännön ja ennakkotapausten monimutkaistuminen sekä se, että prosessiuudistusten myötä oikeudenkäyntien painopiste on muuttunut aiempaa enemmän muodollisuuksien seuraamiseksi. Ks. Kilpiä 2016 s. 106.

tapaa.²⁰³ Tuomioistuinsovittelu voikin olla menettelynä tarjoamien etujensa vuoksi keino irtautua vuosia kestäneestä, taloudellisesti rasittavasta riitaprosessista. Parhaimmillaan se on keino ennakoida tällaiset tilanteet. Esimerkiksi kiinteistöriitoihin liittyvät ongelmat, kuten juttujen laajuus ja monimutkaisuus, suuri oikeudenkäyntikuluriski sekä käsittelyn kesto voivat puoltaa asian käsittelemistä sovittelussa heti alkuunsa, mikäli osapuolet näkevät sovinnolle olevan edellytyksiä. Kun tarkastellaan tuomioistuinsovitte-
telua menettelynä, havaitaan kuitenkin, että kaikki sen tarjoamat edut eivät ole kytköksissä ainoastaan riitaprosessissa koettuihin ongelmiin. Menettely kykenee näistä riippumattomanakin vastaamaan laajojen riita-asioiden tarpeisiin hyvin.

5 TUOMIOISTUINSOVITTELUN VALIKOITUMINEN RATKAISUMENETELMÄKSI – TOIMIJOIDEN ROOLI JA TOIMINTATAVAT

5.1 Riita-asian käsittelyn aluksi

5.1.1 Yleisesti

Viidenteen pääluokun on saatu pohja edellä esitetystä sovittelun reaalista asemasta, sovittelukulttuurin tilasta sekä sovittelun menettelyllisten tekijöiden kannattavuudesta. Luvussa perehdytään aiemmin esitetty huomioiden siihen, mikä merkitys tuomioistuinsovitte-
lussa toimivien tahojen, erityisesti asianajajien roolilla ja konkreettisilla toimilla on siihen, valikoituuko tuomioistuinsovittelu tuomioistuimeen edenneen riita-asian me-
nettelytavaksi. Pääluvun neljä tapaan, tarkoituksena on tarkastella, *mitkä tekijät todellisuudessa joko edistävät tai heikentävät tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä. Samoin luvussa pyritään esittämään vastauksia pääkysymykseen, mistä tuomioistuinsovitte-
lun vakiintumaton ja alueellisesti epäyhtenäinen käyttö riita-asioissa johtuu.*

Viidennen luvun painopiste on asianajajien näkökulmassa, sillä lähtöolettamana on riita-asian osapuolten lakimiesavustajien suuri merkitys riidan menettelytavan valinnan suhteen. Koska tutkielmassa aiemmin esitetty sovittelukulttuuri käsitetään juridisen profes-
sion suhtautumisena ja toimintatapoina, voidaan olettaa, että juuri asianajajien sekä tuomioistuinten toimien liityntäpinta huonoksi koettuun sovittelukulttuuriin on voima-
kas. Aiheellista onkin tutkimuskysymysten kannalta perehtyä siihen, miten sovittelun

²⁰³ Kilpiä esittää, että yksityisten kansalaisten ja pienten yritysten riski käydä Suomessa oikeutta on nimenomaan oikeudenkäyntikulujen kasvun vuoksi kasvanut. Pienten yritysten kohdalla arvonnäisäveron vähennysoikeus lieventää oikeudenkäyntikuluriskiä hieman. Kilpiä 2016 s. 109–110.

eri toimijoiden roolit vaikuttavat siihen, kuinka kannattavana menettelynä sovittelu nähdään, ja millaisia vaikutuksia heidän toimillaan mahdollisesti on tuomioistuinsovittelun käyttömääriin.

5.1.2 Konfliktidiagnoosi ja riskianalyysi riita-asiassa

Teoriassa riita-asian hoitaminen käynnistyy asianajajan näkökulmasta niin sanotulla *konfliktidiagnoosilla* (*Conflict Diagnosis, Conflict Analysis*), jolla tarkoitetaan tapausarviointia laajempaa konfliktin analysointia. Pelkän juridisen avustamisen sijaan asianajajan tehtäviin kuuluu päämiehen auttaminen optimaalisen ratkaisun saavuttamisessa. Tarvittaessa tämä tarkoittaa jopa juridiikan välttämistä. Tämän vuoksi asianajajan on tarkasteltava päämiehensä etuja myös esimerkiksi taloudelliselta ja psykologiselta kannalta. Jotta asianajaja pystyy tällaiseen punnintaan, täytyy hänellä olla selkeä käsitys päämiehensä ongelmasta sekä kyky analysoida eri ratkaisuvaihtoehtoja.²⁰⁴

Kokonaisuudessaan konfliktidiagnoosi käsittää konfliktin tunnistamisen, syiden ja taustatekijöiden selvittämisen, intressianalyysin, konfliktin perusluonteen analysoimisen sekä luottamuksen määrän arvioimisen. Lisäksi konfliktidiagnoosissa kartoitetaan ratkaisun esteet, osapuolten neuvottelutyylit sekä valta-asetat. Lopulta eri vaihtoehtoja vertaillaan ja analysoidaan niin, että voidaan valita käytettävä konfliktinratkaisumenetelmä.²⁰⁵

Konfliktidiagnoosin voivat tehdä osapuolet itse, asianajaja sekä myös mahdollinen konfliktinratkaisija.²⁰⁶ Ihmisten on kuitenkin sanottu olevan konfliktitilanteissa alttiita arvioimaan omaa asemaansa ja omia vahvuuksiaan liian optimistisesti.²⁰⁷ Asianajajan ammattitaitoon sen sijaan kuuluu kyky analysoida konfliktia ja eri toimintavaihtoehtoja reaalisesti. Tältä pohjalta asianajajan on pidettävä päämies selvillä siitä, mistä kannattaa riidellä ja mistä ei.²⁰⁸ Asianajajien onkin sanottu toimivan portinvartijoina sen suhteen, mitkä jutut etenevät tuomioistuimeen. Koska konfliktidiagnoosissa on kyse ennen kaikkea riskien hallinnasta ja päämiehen edun arvioinnista, tulee sitä suorittaa jatkuvasti, mutta ensimmäisen kerran jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa riita-asian käsittelyä.²⁰⁹ Käytännössä yhtä ainoaa oikeaa tapaa suorittaa konfliktidiagnoosi ei kuitenkaan ole.

²⁰⁴ Ks. Ervasti 2012. s 128–129

²⁰⁵ Heikinheimo 2017 s. 3–4.

²⁰⁶ Konfliktinratkaisijan tarve konfliktidiagnoosin tekemiseen liittyy siihen, että konfliktin ratkaisemiseen vaaditaan usein jokin strategia.

²⁰⁷ Ks. tästä Kahneman – Tversky 1995.

²⁰⁸ Kilpiä 2016 s. 109–110. Ervastin tutkimuksen mukaan asianajajien näkemykset siitä, kuinka helppoa jutun lopputuloksen arvioiminen tuomioistuimessa on, vaihtelivat. Useiden asianajajien mukaan lopputuloksen arviointi on haastavaa, sillä päämieheltä saatu väritynyt informaatio, asiantuntijoiden erilaiset näkemykset, näyttövaikeudet sekä tuomioistuimen toiminnan vaikea ennakointi vaikuttavat arviointiin. Ks. Ervasti 2015 s. 36.

²⁰⁹ Ervasti 2012. s 128 ja Philbin 2008 s. 253.

Pulkkisen tutkimuksen mukaan valtaosa asianajajista ei suorita hoitamassaan asiassa lainkaan konfliktidiagnoosia.²¹⁰ Mikäli asianajaja kuitenkin tekee konfliktidiagnoosin, huomioi hän erityisesti jutun todennäköisen lopputuloksen oikeudessa, siihen liittyvän prosessiriskin, asianajopalkkioiden ja muiden kulujen määrän eri vaiheissa, päämiehelle syntyvän ajanhukan ja sen arvon, mahdolliset muut haitat sekä päämiehen riskinotto-kyvyn.²¹¹ Kun kuitenkin tarkastellaan konfliktidiagnoosin merkitystä jutun hoitamisen kannalta, tuntuisi epätodennäköiseltä, että suurin osa asianajajista todellisuudessa ohittaisi tämän vaiheen.

Tältä pohjalta tarkasteltuna huolellisen konfliktidiagnoosin tekeminen on merkittävä tekijä, kun mietitään tuomioistuimeen edenneen riidan menettelytavan valintaa. Kuten tutkielmasta on aiemmin käynyt ilmi, on sovittelun menettelyksi valikoituminen sitä epätodennäköisempää, mitä pintapuolisempaa konfliktin ja siihen soveltuvien eri ratkaisuvaihtoehtojen punninta on. Lähtökohtaisesti tuomioistuimeen edenneen riita-asian käsittelyn oletetaan tapahtuvan oikeudenkäynnissä, joten tuomioistuinsovittelun valikoituminen riita-asian ratkaisumenetelmäksi ainakin menettelyn nykyisessä asemassa edellyttää perusteellista harkintaa.

5.1.3 Sovintointressi

Sovintoratkaisuun päätyminen kannalta olennaista on sovintointressin olemassaolo. *Sovintointressi* on intressi päästä riidassa sovintoratkaisuun sen sijaan, että käsittelyä jatkettaisiin oikeudenkäyntiin saakka.²¹² Kun tuomioistuinsovittelun perusedellytyksenä on molempien osapuolten suostumus sovitteluun, voidaan sovintointressillä katsoa olevan merkittävä rooli sen suhteen, toteutuuko tuomioistuinsovittelu. Sovintointressin ei kuitenkaan voida olettaa olevan yhtä suuri osapuolten kesken. On esitetty, että todennäköisesti suurin sovintointressi löytyy riidan potentiaaliselta häviäjältä. Toisaalta, koska vain harva asianosainen todellisuudessa haluaa oikeudenkäyntiin, on myös todennäköisellä voittajalla asiassa mahdollinen sovintointressi.²¹³ Mikäli kummallakin osapuolella on vahva sovintointressi, on riidan sovinnolliselle ratkaisulle lähtökohtaisesti hyvät edellytykset. Osapuolten lisäksi myös tuomioistuimella on sovintointressi,

²¹⁰ Asianajajat eivät myöskään tunne esimerkiksi batna-, watna- tai ratna-analyysejä. Ks. Pulkkinen 2017 s. 6.

²¹¹ Näitä ovat muun muassa asiakkaalle mahdollisesti aiheutuva mielipaha, maineen menettämisen riski tai haitta liikesuhteille.

²¹² Kilpiä 2016 s. 90.

²¹³ Kilpiä 2016 s. 92–93. Lisäksi, mikäli riita saataisiin sovinnollisesti päätökseen voittavan osapuolen hyväksi, saisi hän voittonsa ”puoli-ilmaiseksi”.

joka tosin OK 5:19:n 4 kohdassa liitetään sovinnon edistämiseen, ei tuomioistuinsovitte-
luun.²¹⁴

Jaksossa 4.3.1 käsiteltiin oikeudenkäynnistä ja tuomioistuinsovitte-
lusta syntyviä kuluja. Kulukysymykset ja riidan taloudellinen intressi vaikuttavat oleellisesti myös sovintointressiin. Koska kuluriski ei saisi kohota riidan taloudelliseen arvoon nähden koh-
tuuttomaksi, voidaan sovintoratkaisu nähdä sitä kannattavampana, mitä pienemmäksi
riidan taloudellinen intressi laskee.²¹⁵ Tuomioistuinsovitte-
lussa mahdollisesti saavutet-
tavalla sovintoratkaisulla voidaan välttää pitkä oikeusprosessi sekä sen mukanaan
tuomat epävarmuudet ja kuluriski. Taloudellisen intressin vuoksi riidan osapuolten ta-
voitteena onkin tyypillisesti oikeudenkäynnin välttäminen. Tähän liittyen
oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että asianajaja on ainoa taho, jolla teoriassa voisi olla
taloudellinen intressi viedä riita oikeudenkäyntiin saakka joko oikeudenkäyntikulujen
tai maineen kautta saavutettavan hyödyn vuoksi. On selvää, että tämänkaltainen toi-
minta voisi estää tuomioistuinsovitte-
lun käytön. Asianajajien suhtautuminen sovintoihin on nähty kielteisenä juuri siksi, että heidän palkkionsa ajatellaan jäävän sovinnon
myötä oikeudenkäyntiä pienemmäksi. Kyse ei ole ainoastaan tuomioistuimen ulkopuo-
lisista sovinnosta, vaan myös tuomioistuinsovitte-
lussa asianajajan palkkio jää oletet-
tavasti oikeudenkäynnistä saatavaa palkkiota pienemmäksi. Tosiasiassa asianajajan tu-
lisi kuitenkin palkkiomuutoksesta huolimatta tyytyä sovintoon, mikäli päämies saa sen
kautta asiaan tyydyttävän ratkaisun.²¹⁶ Asianajajan palkkion mahdollisia vaikutuksia
tuomioistuinsovitte-
lun käytön kannalta tarkastellaan jaksossa 6.5.

5.2 Sovintomahdollisuuksien kartoittamisesta

5.2.1 Yleisesti

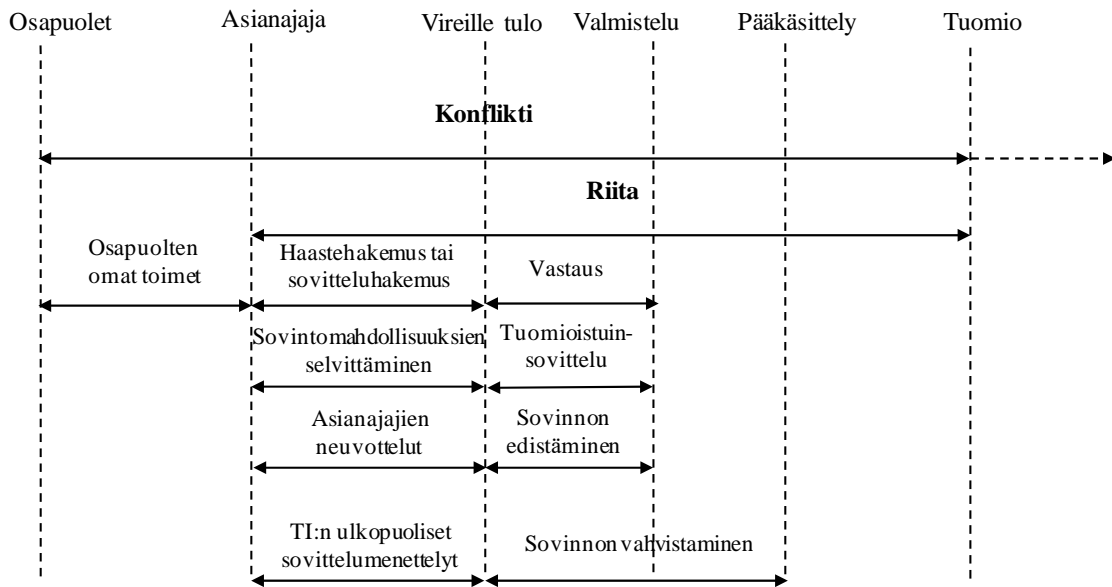
Jotta on mahdollista arvioida tuomioistuinsovitte-
lun toimijoiden vaikutuksia menettelyn
käyttöön, on sekä konfliktia että riitaa tarkasteltava kokonaisvaltaisesti. Tavoitteena on
kartoittaa ne vaiheet, joissa asianajajien ja tuomioistuimen sekä myös osapuolten itsensä
merkitys menettelytavan valikoitumisen suhteen on vahvimmillaan. Juuri näiden – pää-
asiassa tuomioistuimen ulkopuolella käytävien – vaiheiden tapahtumat vaikuttavat
oleellisesti siihen, missä menettelyssä riita-asia lopulta tuomioistuimessa ratkaistaan.

²¹⁴ 26 §:ssä todetaan, että sovinnon aikaansaamiseksi dispositiivisessa asiassa, tuomioistuimen
on pyrittävä saamaan asianosaiset sopimaan asia. Mikäli tuomioistuin katsoo sovinnon
edistämisen aiheelliseksi, voi se asianosaisten tahdon, asian laadun ja muut seikat huomioiden,
tehdä asianosaisille sovintoehdotuksen. Tällä tavoin tuomioistuimelle on useammassa eri
vaiheessa annettu mahdollisuus edistää riitajutun sovinnollista ratkaisua Ks. Kilpiä 2016 s. 92.

²¹⁵ Kilpiä 2016 s. 84. Kulukysymyksiä tarkasteltiin tarkemmin pääluvussa 4.

²¹⁶ Kilpiä 2016 s. 92–93. Yhdeksi syyksi sille, ettei asiassa välttämättä käydä todellisia
sovintoneuvotteluja ennen asian vireille tuloa käräjäoikeudessa on esitetty nimenomaan
asianajajien tuntiveloitukseen perustuvaa palkkiojärjestelmää. Ks. KM 2003:3 s. 315.

Alla oleva kaavio kuvastaa konfliktin ja riidan käsittelyn eri vaiheita, joihin tässä luvussa esitetyt tekijät sijoittuvat.

Kuva 1- Konfliktin ja riidan vaiheet

5.2.2 Asianajajan velvollisuus etsiä sovintoratkaisua

Tutkielman kontekstissa voidaan ajatella, että riitaprosessi käynnistyy, kun osapuoli ottaa yhteyttä asianajajaan. On erittäin todennäköistä, että ensimmäiset sovintoneuvottelut asiassa on käyty jo ennen tätä vaihetta.²¹⁷ Yhteydenoton jälkeen kuitenkin myös asianajajan ensimmäisenä tehtävänä on tapaohjeiden 7.1-kohdan velvoittamana, ennen oikeudellisiin toimiin ryhtymistä, ilmoittaa vastapuolelle päämiehensä vaatimukset sekä varata tälle kohtuullinen harkinta-aika ja tilaisuus sovinnollisen ratkaisun selvittämiseen. Vaikka osapuolten väliset sovintoyritykset eivät olisi tuottaneet tulosta, voi asianajaja yhdellä yhteydenotolla aikaansaada sovintoon johtavan keskusteluyhteyden.²¹⁸

Pulkkisen tutkimuksen mukaan asianajajat aloittavatkin riita-asian hoitamisen perehtymällä asiaan ja kirjoittamalla tapaohjeiden mukaisen vaatimuskirjeen vastapuolelle.²¹⁹ Oikeuskirjallisuudessa on korostettu, että sovintoratkaisun kannalta yhteydenotto on tärkeää ajoittaa oikein. Sen lisäksi, että asianajaja voi edistää sovinnon löytymistä, voi hän myös heikentää tai pahimmassa tapauksessa jopa pilata sovinnon mahdollisuuden.²²⁰ Riskin olemassaolosta huolimatta Pulkkisen tutkimus osoittaa, että niissä

²¹⁷ Hölttä 2016 s. 109.

²¹⁸ Kemppinen 2004 s. 4.

²¹⁹ Ks. Pulkinen 2017 s. 5.

²²⁰ Kilpiä 2016 s. 87.

sovintoneuvotteluissa, joihin asianajajat ovat osallistuneet, peräti kahdessa kolmasosassa saavutetaan sovinto.²²¹ Tämä osaltaan havainnollistaa sitä, että todellisuudessa konflikteista vain murto-osa päättyy tuomioistuimeen ja lopulta tuomioistuinsovitteluun saakka.

Tapaohjeiden 5.6-kohta velvoittaa asianajajaa alkuvaiheen lisäksi arvioimaan myös toimeksiannon kuluessa sitä, onko asiassa mahdollisuutta sovinnolliseen ratkaisuun tai vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumenetelmien käyttämiseen. Pulkkinen tutkimuksen mukaan valtaosa asianajajista suorittaa kyseistä arviointia läpi toimeksiannon. Lähes yhtä suuri osa vastanneista asianajajista ilmoitti arvioivansa sovinnon mahdollisuuden toimeksiannon alussa tai vastapuolen vastauskirjeen saatuaan. Osa asianajajista sen sijaan suorittaa arvioinnin täyttäessään 7.1-kohdan velvollisuutta. Vain harva asianajajista ilmoitti suorittavansa 5.6-kohdan mukaisen arvioinnin joko haastehakemuksen vastaanottamisen jälkeen tai ennen valmistelustuntoa.²²² Vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenettelyt käsittävät tuomioistuinsovittelun lisäksi useita muita menettelyjä, joten jää selvittämättä, käsittääkö asianajajien vaihtoehtoisiin konfliktinratkaisumenettelyihin liittyvä harkinta lainkaan tuomioistuinsovittelua ja mikäli käsittää, kuinka usein.

Kolmantena oleellisena tapaohjeiden kohtana voidaan mainita kohta 3.1. Sen mukaan asianajajan velvollisuutena on parhaan kykynsä mukaan valvoa asiakkaansa etua ja oikeutta. On kuitenkin esitetty, että kyseinen velvollisuus voi ainakin teoriassa johtaa ristiriitaan vastapuolelle tarjottavan sovinnollisen ratkaisun kanssa. Kohtuullisuus nimittäin tarkoittaa usein valmiutta luopua osasta vaatimuksia.²²³ Kuten pääluvusta neljä kävi ilmi, on tuomioistuinsovittelunkin tuloksena saavutettava sovinto usein syntynyt niin, että osapuolet ovat luopuneet ainakin osasta vaatimuksiaan.²²⁴ Koska sovittelu on lähtökohtaisesti kompromissi risteävien intressien välillä, on esitetty näkemys sen kohtuuttomuudesta konfliktin kokonaisvaltaisen ratkaisemisen kannalta vieras. Soveltamalla tapaohjeiden 3.1-kohtaa niin, että asianajajan tulisi huolehtia siitä, ettei hänen päämiehensä luovu vaatimuksistaan, on sovinnon saavuttaminen haastavaa. Tutkielmasta on selvinnyt, että on olemassa lukuisia tilanteita, joissa juuri sovintoratkaisu voi olla osapuolten edun kannalta kannattavin ratkaisu. Jos sovinnollista ratkaisua ei kuitenkaan synny, tulisi asianajajalla siinä tapauksessa olla oikeus vaatia päämiehelleen myös ne edut, joista tämä olisi ollut sovinnon saavuttamiseksi valmis luopumaan.²²⁵

Tuomioistuinsovittelun toteutumisen kannalta onkin oleellista, että asianajaja tilanteen niin ollessa esittää asiakkaalleen, että toisinaan osasta vaatimuksista luopuminen voi

²²¹ Ks. Pulkkinen 2017 s. 9.

²²² Pulkkinen 2017 s. 5.

²²³ Kilpiä 2016 s. 87.

²²⁴ Ks. myös Pulkkinen 2017 s. 9.

²²⁵ Kilpiä 2016 s. 87.

olla kannattavaa. Ilman tätä valmiutta on hyvin epätodennäköistä, että riita-asia missään vaiheessa päätyy tuomioistuinsovitteluun soviteltavaksi.

5.2.3 Riita-asian neuvottelu- ja sovitteluyritykset

Edellisestä jaksosta selvisi, että riita-asian ensimmäiset sovintoneuvottelut käydään luultavimmin jo osapuolten kesken ennen yhteydenottoa asianajajaan. Tämän jälkeen seuraava yritys hakea sovintoratkaisua siirtyi tapaohjeiden velvoittamalle asianajajalle. Kun vastapuoli vastaa esitettyyn vaatimuskirjeeseen, on asianajajan mahdollista päämiehensä kanssa arvioida sovinnon edellytysten olemassaolo.²²⁶

On katsottu, että suorat ja ilman tietoa vastapuolen suhtautumisesta tapahtuvat neuvotteluehdotukset eivät edistä sovinnon syntymistä.²²⁷ Tästä syystä alkuvaiheen sovintoneuvottelut käydään useimmiten puhelimitse tai sähköpostin välityksellä.²²⁸ Tuomioistuimen ulkopuolella tapahtuviin sovitteluyrityksiin verrattuna myöhemmin tapahtuva tuomioistuinsovittelu takaa sen, että riita-asia on jo asianajajien toimesta läpikäyty ja asianosaiset ovat tietoisia toistensa vaatimuksista ja niihin suhtautumisesta. Tuomioistuinsovittelu voikin tarjota osapuolille muita sovintoneuvotteluja vähemmän vilpillisen ympäristön käsitellä konfliktia.²²⁹

Sen lisäksi, että osapuolet voivat käydä sovintoneuvotteluja edellä esitetyllä tavalla asianajajien kesken, on heillä ennen tuomioistuinvaihetta mahdollisuus turvautua esimerkiksi Asianajajaliiton vapaaehtoiseen sovintomenettelyyn sekä useisiin muihin tuomioistuimen ulkopuolisiin menettelyihin.²³⁰ Esimerkiksi Asianajajaliiton sovittelussa sovittelijana toimii sovittelukoulutuksen saanut asianajaja, joka voi osapuolten pyynnöstä arvioida riidan lopputuloksen oikeudenkäynnissä ja tehdä tältä pohjalta sovintoehdotuksen. Sovittelumenettelyjen käyttö on toisinaan nähty asianajajien sovintoneuvotteluja tehokkaampana.²³¹ Menettelyjen todellinen käyttöaste on kuitenkin selvittämättä. Esimerkiksi Pulkkinen tutkimuksesta ilmenee, että mikäli asianajaja on vienyt

²²⁶ Hölttä 2016 s. 109. Hölttä on saanut käräjätuomareilta palautetta siitä, että asianajajat eivät aina kovin hyvin täytä velvollisuuttaan sovinnon etsimiseen. Tämä on käynyt ilmi, kun tuomari valmistelun alussa kysyy asianajajilta, onko asiassa käyty sovintoneuvotteluja. Vastauksena on toisinaan, ettei sovintoneuvotteluja ole lainkaan käyty. Ks. Hölttä 2016 s. 111–112.

²²⁷ Hölttä 2016 s. 110.

²²⁸ Esimerkiksi Kilpiä on kokemustensa pohjalta kirjoittanut, että kirjeenvaihdon ja neuvotteluiden seurauksena esimerkiksi työoikeudellisista riidoista onnistutaan asianajovetoisesti tässä vaiheessa sopimaan peräti 30 prosenttia. Ks. Hölttä 2016 s. 109.

²²⁹ Hölttä 2016 s. 113.

²³⁰ Esimerkiksi Norjassa riita-asian pakollisena esivaiheena ennen tuomioistuinta on asian käsittely tuomioistuimen ulkopuolisessa sovittelussa. Kaikkien riita-asioiden käsittely alkaakin sovintolautakunnasta (*forliksråd*). Olemassa on myös malleja, joiden mukaan tuomioistuimelle on annettu mahdollisuus ohjata vireillä olevan riita-asian osapuolet käsittelemään asiaa oikeudenkäynnistä erilliseen, joko tuomioistuimen ulkopuolella tai tuomioistuimessa tapahtuvaan sovittelumenettelyyn. Ruotsissa käytössä on tällainen malli. Ks. KM 2003:3 s. 300.

²³¹ Hölttä 2016 s. 112.

hoitamansa riita-asian sovittelumenettelyyn, on kyse useimmiten tuomioistuinsovitte-
lusta.²³² Tutkielmasta on kuitenkin selvinnyt, että reaalisesti myös tuomio-
istuinsovitte-
lun käyttö riita-asioissa on hyvin vähäistä. Mikäli asia kuitenkin on viety
sovittelumenettelyyn, on sovittelussa päästy lähes aina tai vähintään kahdessa kolmas-
osassa tapauksia sovintoon.²³³ Tämä antaa viitteitä siitä, että vaikka tuomio-
istuinsovitte-
lun käyttö on menettelyn laatu onnistuttu pitämään hyvänä.

Jos sovintoon ei tuomioistuimen ulkopuolella päästä ja riita-asia päädytään laittamaan
oikeudenkäyntinä vireille, keskustellaan sovinnon mahdollisuudesta vielä ennen val-
mistelun päättymistä. Tähän saakka myös asian siirtäminen tuomioistuinsovitte-
lun on mahdollista.²³⁴ Valmisteluun edettäessä riita-asia on voinut muuttua lähtötilanteestaan
niin, että esimerkiksi toisen osapuolen häviöriski on olennaisesti kasvanut. Asianajajan
onkin pysyttävä perillä tapahtuneista muutoksista, sillä vain niin hän kykenee toimi-
maan päämiehensä edun mukaisesti. Esimerkiksi ilmennyt, selvä mahdollisuus riidan
häviämiseen voi merkitä sovintointressin syntymistä ja tällöin pyrkiminen sovintor-
kaisuun voi vielä riidan tässäkin vaiheessa olla tuomiota parempi vaihtoehto.²³⁵
Toisaalta näin myöhäisessä vaiheessa esitetty sovittelupyynnö voi viestiä vastapuolelle
jutun heikkoudesta ja sitä kautta vastapuolen paremmista voittomahdollisuuksista. Pulk-
kisen tutkimuksen mukaan asianajajat eivät kuitenkaan näe yhteyttä sovintoehdotuksen
ja heikon jutun välillä.²³⁶

Edellä esitetyt mahdollisuudet sovintoratkaisun hakemiseen aktualisoituvat tuomiois-
tuinsovitte-
lun kannalta siinä vaiheessa, kun yritykset päästä sovintoratkaisuun tuo-
mioistuimen ulkopuolella ovat epäonnistuneet. Vaikka tuomioistuinsovitte-
lun poikkeaa
tuomioistuimen ulkopuolisista sovittelumenettelyistä, voi sen kannattavuutta olla vai-
kea hahmottaa, mikäli riidan aiemmat sovintoyritykset ovat olleet tuloksettomia. Tällöin
asian vieminen suoraan oikeudenkäyntiin voi tuntua ainoalta loogiselta ratkaisulta.
Pulkkisen tutkimuksesta ilmenee, että asianajajat kokevat juuri riidan aiemmat epäon-
nistuneet sovitteluyritykset tuomioistuinsovitte-
lun käyttöä vähentäväksi tekijäksi. Tosin
osa asianajajista oli sitä mieltä, että sovittelua ei käytetä sen vuoksi, ettei siihen uskota
tai sitä ei menettelynä tarpeeksi tunneta.²³⁷ Aiempien, tuloksettomien sovitteluyritysten
sekä sovittelua koskevan tiedon riittävyyteen palataan pääluvussa kuusi.

²³² Toiseksi suosituin sovittelumenettely oli ad hoc-sovitte-
lun ja kolmanneksi eniten turvaututtiin
Asianajajaliiton sovittelumenettelyyn. Erot tuomioistuinsovitte-
lun ja muiden sovitteluiden
käytön välillä olivat huomattavat. Ks. Pulkkinen 2017 s. 10.

²³³ Ks. Pulkkinen 2017 s. 10.

²³⁴ Sovittelulain 4 §:n 2 momentin mukaan asia, joka on tuomioistuinsovitte-
lun käsiteltävänä,
voidaan osoittaa soviteltavaksi asianosaisten tai asianosaisten pyynnöstä, joka on tehtävä ennen
kuin asian valmistelu on todettu päättyneeksi.

²³⁵ Hölttä 2016 s. 113.

²³⁶ Ks. Pulkkinen 2017 s. 7. Asiaa tarkastellaan myös pääluvun 6 yhteydessä.

²³⁷ Ks. Pulkkinen 2017 s. 11.

5.3 Asianajaja ja tuomioistuinsovittelun toteutuminen

5.3.1 Asianajajan rooli konfliktissa

Edellä esitetyn pohjalta voidaan todeta, että lähtökohtaisesti asianajajan rooli riita-asian menettelytavan valinnassa on merkittävä.²³⁸ Konfliktitilanteissa yleisesti asianajajien roolin painoarvo vaihtelee kuitenkin tilanteen mukaan.²³⁹ Ensinnäkin asianajajan rooliin kuuluu *informaatiolähteenä* toimiminen. Asianajajat hankkivat osapuolille tietoa oikeusnormeista ja arvioivat jutun mahdollista lopputulosta, jos se vietäisiin tuomioistuimeen. Lisäksi arvioinnin kohteena on erilaisten konfliktinratkaisun vaihtoehtojen kustannukset. *Neuvonantajan* roolissa asianajaja taas auttaa päämiestään havaitsemaan todelliset intressinsä. *Oppineen* roolissa asianajaja auttaa noudattamaan oikeita menettelytapoja. Asianajajat voivat myös toimia konfliktitilanteen *neuvottelijoina*.²⁴⁰ Asiasta neuvottelemisen ilman ulkopuolista apua voi olla osapuolille haastavaa, ja asianajajan mukana olo saattaa edesauttaa konfliktin ratkaisua.²⁴¹

Vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun ja tuomioistuinsovittelun myötä asianajajilta on kuitenkin edellytetty täysin uuden roolin omaksumista. Erityisesti tuomioistuinsovittelun näkökulmasta asianajajien ammattitaitoon kuuluu sovittelun lähtökohtien ja käytännön toimintatapojen tuntemus. Uusi rooli vaatii myös perinteisestä juridisesta ajattelutavasta poikkeavan logiikan ja ajattelutavan omaksumista. Esimerkiksi asianajajien psykologisen osaamisen merkitystä on vaihtoehtoisen konfliktinratkaisun yhteydessä korostettu.²⁴² Toisaalta on esitetty, että vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät ovat vähentäneet asianajajien roolia ja korostaneet asiakkaan asemaa.²⁴³ Näin varmasti on tuomioistuinsovittelun kohdalla menettelyn sisällä, mutta kun tarkastellaan menettelyn

²³⁸ Yleiskielessä sana ”rooli” tarkoittaa yhden henkilön osaa näytelmässä. Oikeustieteessä rooliperiaatteet on ensimmäisen kerran otettu käyttöön Virolaisen toimesta prosessiperiaatteiden ryhmittelyyn liittyen. Rooliperiaatteiden avulla on pystytty määrittelemään asianosaisten ja tuomioistuimen keskinäistä suhdetta oikeudenkäynnissä. Ks. Virolainen – Pölönen 2003 s. 51–56.

²³⁹ Lähdeaineistossa on pääosin käytetty termiä lakimies, joka tässä tutkielmassa on esitysteknisen yhtenäisyyden vuoksi korvattu termillä asianajaja. Sinänsä käsitteen merkitys ei muutu, sillä kaikki asianajajat ovat lakimiehiä.

²⁴⁰ Tutkimuksen mukaan suurin osa asianajajista määritteli itsensä ”kohtalaiseksi neuvottelijaksi”. Valtaosa asianajajista on hankkinut itselleen neuvottelutaitoihin liittyvää koulutusta alan kirjallisuuden kautta, mutta selkeä enemmistö ei ole osallistunut neuvottelutaidoista järjestetyille kursseille. Ks. Pulkkinen 2017 s. 4–5.

²⁴¹ Ervasti 2012. s. 126–127. Macaulayn mukaan käsitys siitä, että lakimiehet vain soveltavat lakeja päämiestensä intressien edistämiseksi, ei pidä paikkaansa. Esim. kuluttajariidoissa he usein toimivat sovittelijoina ostajan ja myyjän välillä soveltaen yleisiä oikeudenmukaisuuden normeja. Ks. Macaulay 1979 s. 115.

²⁴² Ervasti 2005a s. xiv ja Kilpiä 2016 s. 95. Asianajajan kannalta uusien toimintatapojen omaksuminen merkitsee esimerkiksi sitä, että haastehakemuksen sijaan tehtäisiinkin joko sovitteluhakemus tai haastehakemukseen liitettävä sovittelupyyntö. Ks. Ervasti 2012 s. 38 ja Kilpiä 2016 s. 99–100.

²⁴³ Ervasti 2005a s. 10.

valikoitumista riita-asian ratkaisutavaksi, asianajajan rooli lienee edelleen merkittävä.²⁴⁴

5.3.2 Asianajajan käytännön toimista

Asianajajan roolin merkitys tuomioistuinsovittelun kannalta korostuu, kun tarkastellaan asianajajien toimien vaikutusta riita-asian menettelytavan valintaan. Jo sovittelua koskevassa hallituksen esityksessä on kiinnitetty huomiota siihen, että tuomioistuinsovittelulle asetettujen tavoitteiden kannalta voi olla eduksi, että osapuolilla on mukanaan sovitteluun tai asianajoon perehtynyt asianajaja.²⁴⁵ On esitetty, että tuomioistuinsovittelun kohdalla asianajajan rooli olisi erityisesti monimutkaisten riita-asioiden kohdalla merkittävä jo sovitteluhakemusta laadittaessa.²⁴⁶ Tutkielmassa on jo aiemmin jaksossa 4.1.2 päädytty samaan lopputulokseen. Vaikka sovitteluhakemus on haastehakemusta huomattavasti väljempi, kykenee asianajaja ammattitaitonsa turvin arvioimaan asiaa osapuolia objektiivisemmin sekä laatimaan hakemuksen, josta käy selkeällä tavalla ilmi, mitä riita koskee ja miten osapuolten näkemykset eroavat toisistaan.²⁴⁷ Hyvin laadittu sovitteluhakemus kaventaa tuomioistuimen harkintavaltaa sen suhteen, otaanko juttu soviteltavaksi.

Asianajajan tehtäviin kuuluu myös huolehtia siitä, ettei riidan käsittely tule kalliimmaksi kuin on välttämätöntä.²⁴⁸ Hyviin asianajotapoihin kuuluu, että asianajaja kykenee jollain tarkkuudella arvioimaan päämiehensä onnistumismahdollisuudet asiassa. Hyvistä mahdollisuuksista huolimatta asianajajan on tehtävä päämiehelleen selväksi, että pienestäkin häviöriskistä huolimatta riidan voi todellisuudessa hävitä.²⁴⁹ Mikäli asiakas kääntyessään asianajajan puoleen olettaa tämän voivan automaattisesti auttaa saavuttamaan lopputulos, jossa kaikki vaatimukset toteutuvat, tulee asianajajan saada asiakas ymmärtämään asian mahdolliset realiteetit. Mikäli asiakkaan kuvitteleva lopputulos on

²⁴⁴ Asianajajien rooli on myös muuta, kuin lakiasioiden teknistä hoitamista. Tämän huomiotta jättäminen ilmentää asianajajan perusominaisuuksiin kuuluvien inhimillisten taitojen puuttumista. Esimerkiksi Kilpeläisen tutkimuksesta käy ilmi, että asianajajilla on paljon työtä päämiestensä psyykkisessä tukemisessa. Lisäksi asianajajien merkitys sovittelussa on olennainen, sillä he pystyvät tukemaan sekä päämiestään että menettelyä. Sovittelutuomareiden haastatteluissa ilmeni, että hyvät asianajajat ovat olleet suureksi avuksi hankalissa sovitteluissa. Ks. Kilpeläinen 2015 s. 126–137.

²⁴⁵ HE 114/2004, s. 40.

²⁴⁶ Kilpiä 2016 s. 101.

²⁴⁷ Ervasti 2005a, s. 165 toteaa, että eduskunnan kuulemista asiantuntijoista professori Jokelan mukaan olisi ollut syytä pohtia, onko avustajan tai asiamiehen käyttö sovittelussa ylipäänsä tarpeen ja voisiko avustajan asiantuntemus olla muuta kuin juridista. Jutun kokonaisuutta pohdittaessa joudutaan kuitenkin ottamaan huomioon juridinen lopputulos ja sen hahmottaminen muiden, kuin juristien toimesta voi olla lähes mahdotonta.

²⁴⁸ Hölttä 2016 s. 50.

²⁴⁹ Kilpiä 2016 s. 96.

epärealistinen, tulisi asianajajan harkita kaikkien menettelyiden, myös tuomioistuinsovitte-
lun käyttämistä. Päämääränä tässäkin tilanteessa on asiakkaan etu.²⁵⁰ Asianajajan
suorittamalla arvioinnilla ja parhaaksi katsomalla menettelyllä onkin suuri vaikutus sii-
hen, minkä päämies kokee parhaaksi etenemistavaksi.

Eräs asianajajan konkreettisimmista sovintoratkaisun syntymiseen vaikuttavista toi-
mista liittyy haastehakemuksen laatimiseen. Vaikka tuomioistuinsovitte-
luun voidaan hakea sovitteluhakemuksella, kävi jaksosta 4.1.3 ilmi, että todellisuudessa erityisesti
laajojen riita-asioiden yhteydessä todennäköisempi reitti tuomioistuinsovitte-
luun on vi-
reillä olevan asian siirto sovitteluun. Kuitenkin myös jo haastehakemuksen laatimiseen
liittyy oma sovintofunktionsa. Perusteellisesti laaditun haastehakemuksen avulla vas-
taaja voidaan yrittää saada hyväksymään kantajan vaatimukset vapaaehtoisesti.
Vastaaja kääntyy asianajajan puoleen usein haastehakemuksen saatuaan, jolloin asian-
ajajalla on mahdollisuus laadukkaasti haastehakemuksen pohjalta selvittää pää-
miehelleen vaatimusten kiistämiseen ja oikeudenkäyntiin liittyvät riskit.²⁵¹ Näin hyvä
haastehakemus luo pohjaa menestyksellisille sovintoneuvotteluille joko tuomioistuimen
ulkopuolella tai tuomioistuinsovitte-
lussa. Vaikka sovintoa ei lopulta syntyisikään, on
tärkeää, että kaikki prosessin osapuolet ovat jo alusta saakka selvillä siitä, missä jutussa
on kyse. Sovintoratkaisun kannalta myös kirjallinen vastaus voi olla merkitykselli-
nen.²⁵²

Sovintoratkaisua mietittäessä asianajajan toimien vaikutus ei pääty haastehakemuksen
tai vastauksen laatimiseen. Mikäli jutun edetessä esimerkiksi näyttö osoittautuu riittä-
mättömäksi tai laintulkinnasta löytyy päämiehen kannalta epäedullinen ennako-
ratkaisu, on asianajajan pyrittävä lopettamaan prosessi. Jälleen erityishuomiota tulee
kiinnittää kustannuksiin. Esimerkiksi vielä valmistelun päättymiseen saakka on mah-
dollista esittää pyyntö tuomioistuinsovitte-
lusta. Pahimmassa tapauksessa kantaja
peruuttaa kanteen yksipuolisesti ja maksaa kaikki asiassa syntyneet oikeudenkäyntiku-
lut. Vastaajan niin vaatiessa prosessia joudutaan kuitenkin jatkamaan tuomioon
saakka.²⁵³ Sovintomahdollisuudet ja tuomioistuinsovitte-
lu vaihtoehtona tulisikin tällais-
ten tilanteiden ennakoimiseksi ja riidan pitkittymisen riskin vuoksi kartoittaa
mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Jaksossa 4.1.2 käsiteltiin sitä, milloin riita-asia soveltuu tuomioistuinsovitte-
luun. On kuitenkin erotettava, jääkö tuomioistuinsovitte-
lu valikoitumatta riidan soveltuvuuden

²⁵⁰ Ervasti 2012 s. 22.

²⁵¹ Nykyisen riita-asia-
oikeudenkäyntimenettelyn myötä esimerkiksi vakuutusyhtiöt ovat
ryhtyneet sopimaan sellaisia asioita, mitkä on riittävän yksilöidysti selvitetty jo
haastehakemuksessa. Ks. Kilpiä 2016 s. 94.

²⁵² Hyvin perusteltu vastaus voi taata sen, että muuta kirjeenvaihtoa ei ennen suullista
valmistelua tarvita. Tällöin valmistelussa voidaan selvittää sovinnon edellytykset. Ks. Kilpiä
2016 s. 94.

²⁵³ Hölttä 2016 s. 97.

vai asianajajan omien valmiuksien vuoksi. Asianajajan tehtävänä on viime kädessä parhaan kykynsä mukaan valvoa päämiehensä etua ja oikeutta. Tämän vuoksi asianajajan on kyettävä arvioimaan, mikä kulloisessakin tilanteessa on tosiasiasa päämiehen parhaaksi. Päämiehen etu ei kuitenkaan välttämättä toteudu, jos asianajaja ottaa hoitaakseen asian, jossa hän tuntee epävarmuutta ammattitaidostaan. Asianajajan ei kuuluisikaan ottaa hoitaakseen juttua, jonka ajamiseen hänellä ei ole tarvittavia taitoja.²⁵⁴ Tuomioistuinsovittelun käytön kannalta tilanne on pulmallinen. Kuten tutkielmasta käy ilmi, riita-asioiden tuomioistuinsovittelun tila on vakiintumaton ja sovittelumäärät maanlaajuisesti tarkasteltuna alhaiset. Tältä pohjalta on selvää, ettei asianajajien kokemuksen kartuttama sovitteluosaaminen yleisesti voi olla samalla tasolla kuin oikeudenkäyntien kohdalla. Toisaalta pääluvusta viisi on selvinnyt, että sovittelun vähäisistä käyttömääristä huolimatta silloin, kun menettelyä on käytetty, on se ollut suurimmassa osassa tapauksia johtanut sovintoon. Epäselvää kuitenkin on, mikä merkitys asianajajien mahdollisella epävarmuudella on sen suhteen, viedäänkö riidat vankemman osaamisen vuoksi sovittelua mieluummin oikeudenkäyntiin. Toisaalta se, että asianajaja vie riskejä välttääkseen riita-asian osaamisensa kannalta varmempaan menettelyyn, tukee osaltaan asianajajien velvollisuutta valvoa päämiehensä etua. Koska sovitteluosaamisen kehittäminen on sovittelun vähäisten käyttömäärien vuoksi ainakin paikoin haastavaa, korostuu sovittelukoulutuksen merkitys. Pulkkinen tutkimuksesta ilmenee, että valtaosa kyselyyn vastanneista asianajajista ei ole käynyt esimerkiksi Asianajajaliiton tarjoamaa sovittelukoulutusta.²⁵⁵ Epäselvää on myös se, kuinka suuri osa asianajajista on osallistunut tuomioistuinsovitteluun liittyvään koulutukseen.

5.4 Tuomioistuin ja tuomioistuinsovittelun toteutuminen

5.4.1 Tuomioistuimen käytännön toimista

Koska tuomioistuinsovittelu kuuluu tuomioistuimen menettelyvalikoimaan, ovat asianajajien lisäksi myös tuomioistuimet itse merkittävässä asemassa puhuttaessa sovittelun todellisista käyttömääristä. Pääluvussa kolme esitetyistä tilastoista havaittiin, että tuomioistuinten välisten sovittelumäärien erot ovat merkittävät. Tuomioistuinsovittelu eniten ja vähiten vuonna 2014 käyttäneiden käräjäoikeuksien sovittelumäärät erosivat peräti 197 sovittelulla. Jo tästä voidaan päätellä, että asianajajien roolin ja toimien lisäksi myös tuomioistuimilla itsellään on merkittävä rooli sen suhteen, kuinka vakiintunut menettely sovittelu kussakin tuomioistuimissa on. Kerrotuista luvuista voidaan päätellä, että vaihtelevien sovittelumäärien taustalla muun esitetyn lisäksi vaikuttaa se, mitkä ovat tuomioistuinten käytännön toimet menettelyn vakiinnuttamisen edistämiseksi.

²⁵⁴ Hölttä 2016 s. 50.

²⁵⁵ Pulkkinen 2017 s. 4.

Tuomioistuinsovittelua koskevassa kotimaisessa lähdeaineistossa ei ole perehdytty siihen, mikä on tuomioistuimen rooli sovittelun käytettävyyden kannalta. Oikeuskirjallisuudessa ja empiirisessä tutkimuksessa tuomioistuinten osalta keskiössä on ollut erityisesti tuomarin rooli sovittelijana.²⁵⁶ Tästä syystä selvittäessä tuomioistuimen toimintatapojen merkitystä käytetään tutkielmassa tässä kohtaa pääasiassa saatavilla olevia käytännön esimerkkejä.

5.4.2 Esimerkkejä tuomioistuimen toimista

Tutkielmassa useaan otteeseen esiin tuotu Oulun kärjäoikeus on tuomioistuinsovittelua koskevine käytäntöineen esimerkki siitä, kuinka tuomioistuimen toimintatavat voivat vaikuttaa menettelyn vakiintumisasteeseen. Kuten muualla Suomessa, myös Oulussa sovittelumäärät sovittelun käyttöönottovuonna 2006 olivat vähäisiä. Ratkaiseva nousu sovittelumäärissä tapahtui kuitenkin jo vuonna 2008, kun tuomioistuin ryhtyi reagoimaan vähäisiin sovittelumääriin, joiden syiksi arveltiin menettelyn huono tunnettavuus asianajajien keskuudessa sekä se, ettei sovittelun koettu tuovan lisäarvoa sovinnon edistämiseen nähden.²⁵⁷

Käytännön toimenä kärjäoikeus päättyi muistuttamaan vireille tulleiden asioiden yhteydessä osapuolia ja heidän avustajiaan tuomioistuinsovittelun mahdollisuudesta.²⁵⁸ Kun menetelmä tuotti tulosta ja sovittelumäärät lähtivät kasvuun, päätettiin tuomioistuinsovittelua koskeva toiminta organisoida systemaattiseksi.²⁵⁹ Vuosina 2010-2013 Oulun kärjäoikeus toteutti *Kohti sovinnollisempaa riidanratkaisua*-nimisen kehittämisprojektin, jonka tarkoituksena oli vakiinnuttaa sovittelu osaksi tuomioistuimen toimintaa. Projektijohtamisen periaatteita hyödyntävän projektin ajankohta oli oiva, sillä samanaikaisesti käynnistettiin follo-sovitteluja koskeva kokeilu sekä järjestettiin valtakunnallista sovittelukoulutusta.²⁶⁰

Kehittämisprojektin tavoitteeksi asetettiin tuomioistuinsovitteluiden määrän lisääminen, mikä Oulun kärjäoikeuden asiamäärillä tarkoitti 150 laajan riita-asian sovittelua vuosittain.²⁶¹ Jotta tavoite saavutettaisiin, linjasi kärjäoikeus riita-asiat, joihin sovittelu

²⁵⁶ Sovittelutuomari joutuu irtautumaan tuomarin roolista ja omaksumaan sovittelijan roolin. Oikeustieteellinen koulutus tai tuomarin ammatti sinänsä eivät itsessään anna riittäviä valmiuksia toimia sovittelijana. Ks. Ervasti 2012 s. 104.

²⁵⁷ Savela 2016 s. 15–17.

²⁵⁸ Yhä vuonna 2016 Oulun kärjäoikeus pyrkii edistämään tuomioistuinsovittelun käyttöä muun muassa esitteiden avulla, joita lähetetään ihmisille, kun he laittavat riita-asian vireille. Ks. LakimiesUutiset 26.4.2016 'Tuomari sovittelijana'.

²⁵⁹ Esimerkiksi Sloveniassa, jossa tuomioistuinsovittelu on menestyksekkäässä käytössä, tuomioistuimen velvollisuutena on esittää riita-asian asianosaisille tuomioistuinsovittelua heti kirjallisen vastauksen jälkeen. Ks. Kilpeläinen 2013 s. 4.

²⁶⁰ Savela 2016 s. 17.

²⁶¹ Nykyään Oulun kärjäoikeuteen tulevista riita-asioista suuri osa ratkaistaan tuomioistuinsovittelussa. Ks. LakimiesUutiset 26.4.2016 'Tuomari sovittelijana'.

nähtiin käyttökelpoisena menettelynä. Sovittelua päädyttiin markkinoimaan lähes kaikissa asioissa, jotka lain mukaan oli sovittelussa mahdollista käsitellä.²⁶² Asianosaisilla tuli kuitenkin säilyttää ehdoton oikeus oikeudenkäyntiin ja aineellisen oikeuden mukaiseen lopputulokseen. Markkinointi toteutettiinkin niin, ettei tuomioistuinsovittelun valitsemiseen painostettu.²⁶³

Käräjäoikeuden yhteisten toimien lisäksi esiin voidaan nostaa myös yksittäisen tuomarin merkitys tuomioistuinsovitteluun päätymisessä.²⁶⁴ Eräs konkreettisin Oulussa toteutettu, sovittelua koskeva toimi olikin linjaus kaikkien riitatuomareiden toimimisesta sovittelijoina. Sovittelun katsottiin kuuluvan tuomarien ammattiosaamiseen, ja linjauksen avulla menettelystä tehtiin tuttu jokaiselle tuomarille. Tuomarien osallistuminen tehosti tuomioistuinsovittelun markkinointia ja esti menettelyn jäämistä oikeudenkäynnin varjoon. Kun sovittelu oli saanut kritiikkiä sen kuulumattomuudesta tuomarin työnkuvaan, takasi kaikkien tuomareiden toimiminen sovittelijana myös sen, ettei tuomarikunnan keskuudessa tarvinnut arvottaa eri menettelyitä ja niihin liittyvää työpanosta keskenään. Sovitteluasiat päädyttiin jakamaan kaikille tuomareille vuorojärjestyksessä.²⁶⁵

Oulun käräjäoikeuden esimerkki korostaa sitä, että tuomioistuinsovittelun vakiinnuttaminen ensin tuomioistuimessa ja tuomareiden keskuudessa todennäköisesti edesauttaa menettelyn vakiinnuttamista myös asianajajien ja sitä kautta asiakkaiden keskuudessa. Tieto jokaisen tuomarin sovitteluosaamisesta sekä tuomioistuimen omasta panostuksesta menettelyn käyttöön todennäköisesti lisääisi tuomioistuinsovittelun käyttömääriä käräjäoikeuksittain. Tutkielmassa on aiemmin päädytty siihen lopputulokseen, että niin tuomarien kuin asianajajien ammattitaidolla on suuri merkitys, kun mietitään sovittelun onnistumista. Ammattiosaamisen kartuttamiseen vaaditaan kuitenkin koulutuksen lisäksi myös käytännön kokemusta. Mikäli asianajajat ja osapuolet olisivat varmoja siitä, että tuomarien ammattiosaaminen sovittelussa on oikeudenkäyntien lailla taattu, hakeuduttaisiin menettelyyn luultavasti nykyistä enemmän ja kynnys kehittää myös omaa sovitteluosaamista alenisi. Toisaalta voidaan pohtia, onko nykyisillä sovittelumäärillä

²⁶² Vuonna 2016 Oulun käräjäoikeuden osalta tuomioistuinsovittelussa käsiteltävät riidat ovat pääosin työsuhteeseen, asuntokauppoihin, perintöihin, velkomuksiin, vahingonkorvauksiin ja yksityiselämään liittyvä laajoja riita-asioita. Rikosjuttujen lisäksi ainoastaan vakavia väkivalta- tai päihderikoksia sisältävät tapaukset eivät laamanni Savelan mukaan yleensä sovellu sovitteluun. Ks. LakimiesUutiset 26.4.2016 'Tuomari sovittelijana'.

²⁶³ Savela 2016 s. 18. Hölttä on kirjoittanut, ettei liiallinen sovintoon pakottaminen ei ole oikein. Asianosaisilla on oikeus saada riidassaan tuomio, jos he niin haluavat. Ks. Hölttä 2016 s. 116.

²⁶⁴ Myös sovinnon edistämisessä tuomarin rooli on suuri. Sovintoa voidaan viran puolesta edistää sekä valmistelun aikana, että vielä pääkäsitelyä aloitettaessakin. Jos käy ilmi, että asianajajat ovat laiminlyöneet oman velvollisuutensa sovinnon edistämiseen ennen oikeudenkäyntiä, tulee sovinnon selvittämiseen uhrata käräjäoikeuden valmistelussa enemmän aikaa kuin silloin, kun asianajajat ovat hoitaneet sovintoratkaisun selvittämisen. Ks. Hölttä 2016 s. 112–113.

²⁶⁵ Savela 2016 s. 18–19

edellytyksiä kehittää muuta kuin vain suppean tuomari- ja asianajajajoukon sovitteluosaamista. Laajemman käytännön kokemuksen kartuttamiseksi sovittelumäärien tulisi kasvaa huomattavasti.

5.5 Yhteenvedoa sovittelun toimijoiden vaikutuksista

Pääluvusta viisi ilmenee, että asianajajien rooli ja toimintatavat riita-asian käsittelyssä vaikuttavat merkittävästi siihen, mikä menettelytapa tuomioistuimeen edenneessä riita-asianssa valitaan. Asianajajien rooli konfliktin käsittelyssä on hyvin laaja-alainen ja asianajajan oma suhtautuminen tuomioistuinsovitteluun heijastuu vahvasti myös päämiehen käsitykseen siitä, kuinka riita-asian käsittelyssä tulisi edetä. Vaikka tuomioistuinsovittelu on menettelyn sisällä korostanut osapuolten roolia, ei asianajajien rooli ole sen myötä ainakaan tuomioistuinsovittelun käytön kannattavuutta mietittäessä kaventunut.

Pulkkisen tutkimuksen mukaan sovittelukulttuurin kehittymättömyyden lisäksi osasyinä sille, ettei riita-asioita viedä nykyistä enempää sovitteluun on joko asianajajan oma tai hänen kollegoidensa tietämättömyys sovittelusta. Lisäksi huono kokemus sovittelusta tai sovittelijoista vähentää asianajajien sovitteluhalukkuutta. Toisinaan syynä on yksinkertaisesti se, ettei asianajaja usko sovitteluun menettelynä. Lisäksi tutkimuksesta ilmenee, etteivät asianajajat välttämättä halua viedä juttua sovitteluun, sillä se vähentäisi heidän omaa laskutustaan. Samoin sovittelun ”myyminen” päämiehelle tai kollegalle koettiin vaikeana.²⁶⁶ Pääluvun viisi analyysistä samoin kuin Pulkkisen tutkimustuloksista havaitaan, että sovittelun menettelyllisten piirteiden sijaan sovittelun käyttöä todellisuudessa enemmän heikentävät tekijät liittyvät sovittelussa toimiviin tahoihin ja heidän omaksumiinsa tapoihin sekä suhtautumiseen.

Tähän liittyen on esitetty, että asianajajien kokemukset tuomioistuinsovittelun suhteen vaihtelevat sen mukaan, missä käräjäoikeudessa he ovat menettelyä käyttäneet. Lisäksi asianajajien omat ennakkokäsitykset ja teoreettiset lähtökohdat vaikuttavat siihen, kuinka tuomioistuinsovitteluun suhtaudutaan.²⁶⁷ Pääluvussa viisi esitetyn perusteella erityisesti aiemmat kokemukset sovittelusta näyttäisivät vaikuttavan merkittävästi siihen, kuinka herkästi asianajajat päätyvät käyttämään sovittelumenettelyä uudelleen. Näin siitä huolimatta, että sovittelumenettely muuttuu tuomioistuimen ulkopuolisesta menettelystä tuomioistuinsovitteluksi. Mikäli vireille laitettua riita-asiaa on tuomioistuimen ulkopuolella yritetty tuloksetta sovittaa useamman kerran, on epätodennäköistä, että sovittelua päädytään enää yrittämään tuomioistuinsovittelussa. Tarkasteltaessa aikaisempien sovitteluyritysten vaikutusta tuomioistuinsovittelun käytettävyyteen tulisi kuitenkin aina huomioida erot eri menettelyiden välillä.

²⁶⁶ Ks. Pulkkinen 2017 s. 15.

²⁶⁷ Ervasti 2015 s. 43.

Asianajajalla on riita-asian käsittelyn edetessä useita vaiheita, joissa hän voi tosiasiaassa edistää sovintoratkaisun syntymistä sekä punnita vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumenettelyjen käyttökelpoisuutta. Se, kuinka todellisena vaihtoehtona esimerkiksi tuomioistuinsovittelu tällaisessa punninnassa nähdään, ei kuitenkaan riipu ainoastaan asianajajasta. Menettelyä tuskin koetaan konkreettiseksi vaihtoehdoksi silloin, kun se ei käsillä olevassa asiassa toimivaltaisessa tuomioistuimessakaan ole aktiivisessa käytössä. Toisaalta aiemmin tutkielmassa pääluvussa kolme sivuttiin myös sitä, kuinka sovittelun vakiinnuttaminen osaksi tuomioistuimen toimintaa voi olla tuomioistuimen konkreettisista toimistakin huolimatta haastavaa.

Jaksossa 5.2.2 esitettiin niitä toimia, joilla tuomioistuin voi yrittää edistää tuomioistuinsovittelun käyttöä. Oulun kärjäoikeuden esimerkki osoittaa, että muutos on mahdollinen. Jaksossa 3.1.1 sen sijaan esimerkkinä käytettiin Keski-Suomen kärjäoikeutta, jossa samankaltainen projekti ei vielä ole tuottanut yhtä selkeitä tuloksia. Tarkasteltaessa tuomioistuinten konkreettisia toimia tulee kuitenkin huomioida niiden ajallinen sijoittuminen. Esimerkiksi Oulussa systemaattinen toiminta sovittelumäärien lisäämiseksi käynnistettiin jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Tuomioistuinsovitteluun liittyvä sovittelukulttuuri on tuolloin ollut varsin kehittymätöntä, jolloin sen suuntaan on kyetty kenties nykyistä helpommin vaikuttamaan. Nykyään tuomioistuinsovittelu on ollut käytössä jo 11 vuoden ajan. Tuossa ajassa sovittelukulttuuri – joka edelleen sovittelun käyttöä ajatellen on kehittymätön – on kuitenkin muotoutunut niin, että sovitteluun liitetään hyvin todennäköisesti jo omia vahvoja käsityksiä ja kokemuksia. Näihin käsityksiin vaikuttamassa ei suurimmassa osassa kärjäoikeuksia ole ollut juuri minkäänlaista tuomioistuimen sisäistä sovittelukulttuuria.

Haastavinta sovittelun toimijoita ajatellen onkin sovittelukulttuurin luominen. On selvää, että nykyään kulttuurin kehittäminen ja jo omaksuttujen mielipiteiden ja toimintatapojen muuttaminen voi olla sovittelun alkuvuosia hitaampaa. Sovittelun edistämiseksi käytettäviä toimintatapoja ei ole olemassa määräänsä enempää ja vaikka niitä nyt tehokkaasti hyödynnettäisiinkin, vaatii muutoksen aikaansaaminen myös kokemusperän kartuttamista. Onnistuneet sovittelut edellyttävät kuitenkin käyttäjiä. Ilmiö vaikuttaa kehältä. Tätä silmällä pitäen olisikin ensiarvoisen tärkeää huolehtia sovittelussa toimijoiden ammattitaidosta. Jokainen onnistunut sovittelukokemus, toistuvat käyttökerrat sekä tietoisuuden ja ymmärtämisen lisääminen ovatkin todennäköisesti tehokkaimmat väylät menettelyn vakiinnuttamiseksi. Tuomioistuinten tulisi aktiivisesti pyrkiä kehittämään sovittelukulttuuria omista lähtökohdistaan käsin niin, että sen leviäminen laajemmalle mahdollistuu. Mikäli menettely on kaikilla asteilla tuomioistuinten marginaalissa, on se sitä myös tuomioistuinten ulkopuolella.

Esimerkiksi Keski-Suomen kärjäoikeudessa sovitteluprojektin tiimoilta kerätyssä palautteessa peräti 80 % vastaajista oli tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä tuo-

mioistuinsovitteluun.²⁶⁸ Näyttäisi siltä, että myös Keski-Suomen käräjäoikeuden osalta sovittelun vakiinnuttamisen aste sekä kehityskulun nopeus riippuvat pitkälti sovittelumääristä ja yksittäisten sovitteluiden onnistumisista. Mikäli tyytyväisyys sovitteluihin saadaan pidettyä mainitulla tasolla, kehittyy sovittelukulttuuri lisääntyneiden sovittelumäärien myötä. Jo 11 vuoden ajan kehittyneen asenneilmapiirin muuttaminen ei kuitenkaan tapahdu yhtä nopeasti kuin aikanaan Oulussa, jossa myöskin sovittelutyytyväisyyden voidaan olettaa olevan korkealla tasolla. Esimerkiksi vuonna 2012 Oulussa sovitteluista laajoista riita-asioista (72 kappaletta) peräti 92 % päätyi sovintoon.²⁶⁹ Keskitymällä niin osapuolten, asianajajien kuin tuomareidenkin tällä hetkellä erinomaiselta vaikuttavaan sovittelutyytyväisyyteen ja sitä kautta sovitteluiden lisäämiseen ja käyttökertojen uusimiseen, on myös Keski-Suomella hyvät edellytykset saavuttaa sovitteluprojektin tavoitteet pidemmällä aikavälillä. Vaikka tutkielmassa esimerkkeinä on käytetty ainoastaan mainittuja käräjäoikeuksia, ovat vastaavat mahdollisuudet olemassa myös käräjäoikeuksia maanlaajuisesti tarkastellen.

6 RIITA-ASIOIDEN TUOMIOISTUINSOVITTELU TUTKIMUSTULOSTEN VALOSSA

6.1 Yleisesti tutkimuksesta

Viidennessä pääluvussa siirrytään tutkielman empiiriseen osioon tarkastelemalla tutkielman yhteydessä toteutetun kyselytutkimuksen tuloksia sekä peilaamalla niitä aiemmin esitettyyn teoriaan. Luvun aluksi esitellään kyselytutkimus taustatietoineen, jonka jälkeen siirrytään kyselyn rakennetta noudattaen osio kerrallaan kohti tulosten yhteenvetoa.

Kyselytutkimuksissa ei tyypillisesti selvitetä reaali maailman todellisuutta vaan sitä, miten ihmiset kokevat jonkin asian olevan tai mitä he ajattelevat tietystä ilmiöstä. Selvityksen alla on näin ollen henkilöiden mielipiteet, asenteet ja tottumukset. Johtopäätösten yleistäminen on mahdollista, jos valittu vastaajajoukko on pienoismalli koko joukosta. Kysely voidaan myös kohdistaa tietylle joukolle, jolloin tuloksia ei ole tarkoitettu yleistettäväksi.²⁷⁰ Tässä tutkimuksessa kohdejoukkoina ovat Keski-Suomen ja Oulun asianajajat, eikä tutkimustuloksia yleistetä käsittämään koko Suomen asianajajia. Tutkimus on toteutettu kvantitatiivista eli määrällistä havaintoaineistoa hyödyntäen ja tulokset esitetään kuvioin.

²⁶⁸ Luku sisältää sekä huoltoriidat että laajat riita-asiat. Ks. Keski-Suomen käräjäoikeus 2016 s. 2.

²⁶⁹ Kilpeläinen 2013 s. 4.

²⁷⁰ Karjalainen 2015 s. 11.

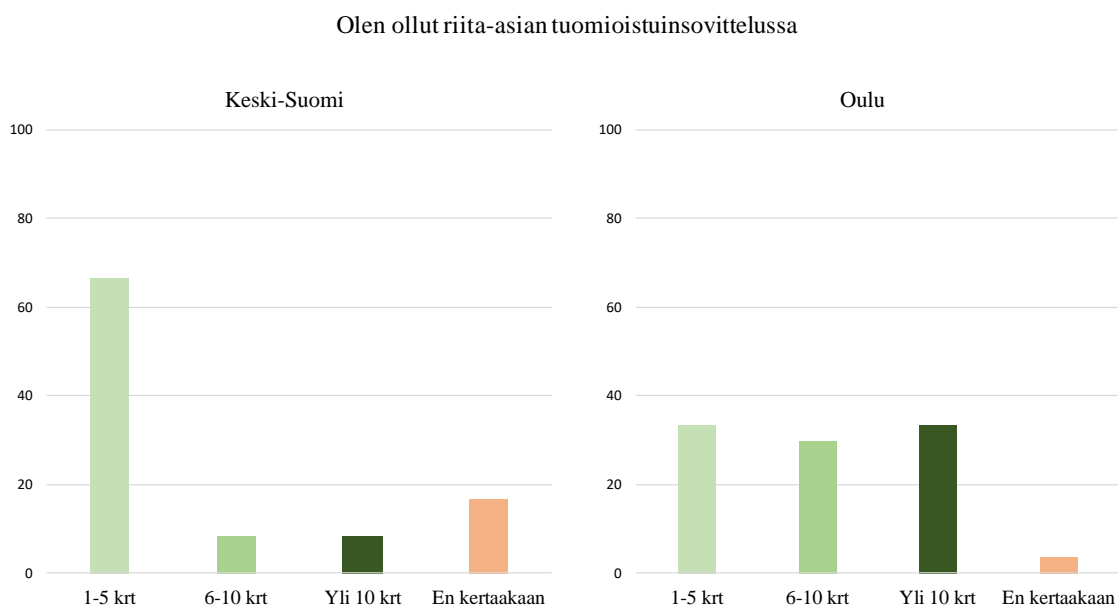
Kyselylomake lähetettiin Keski-Suomessa 52:lle asianajajalle ja Oulussa 78:lle asianajajalle.²⁷¹ Tulosten vertailukelpoisuuden vuoksi molemmille asianajajaryhmille toimitettiin sama kyselylomake. Keski-Suomen osalta vastausprosentti oli 25 prosenttia ja Oulun osalta 35 prosenttia. Vastausprosentteja laskettaessa on vähennetty pidempiaikaisesta poissaolosta ilmoittaneet asianajajat. Saadut vastausprosentti ovat hyvät, kun huomioidaan, että usealta asianajajalta saapui automaattinen poissaoloviesti ja alueiden asianajajista merkittävä osa hoitaa ainoastaan rikosasioita tai muita tehtäviä kuin laajoja riita-asioita. Tämän voidaan olettaa heijastuvan vastaajien määrissä. Hyvästä vastausprosentista huolimatta tutkimuksen tulokset ovat ainoastaan suuntaa-antavia sekä alueellisesti sidottuja.

Kyselyyn vastanneiden ikä- ja sukupuolijakauma toteutuivat seuraavasti. Keski-Suomessa kyselyyn vastasi yhtä paljon asianajajia ikäryhmistä 40-50 ja 50-60 vuotta, kummastakin kolmannes. Toiseksi eniten vastaajia oli ikäryhmässä 30-40 vuotta (17 %). Vähiten vastaajia löytyi ryhmistä alle 30 vuotta sekä yli 60 vuotta (molemmissa 8 %). Vastaajista miehiä oli 83 % ja naisia 17 %.

Oulussa lähes puolet vastanneista asianajajista oli 50-60 vuotiaita. Toiseksi eniten vastattiin ikäryhmästä 30-40 vuotta (26 %), kolmanneksi eniten ryhmästä 40-50 vuotta (19 %) ja vähiten vastanneita löytyi yli 60-vuotiaista (7 %). Alle 30-vuotiaita vastaajia ei kyselyssä ollut. Vastaajista miehiä oli 63 % ja naisia 37 %.

²⁷¹ Kysely rajattiin käsittelemään ainoastaan kahta käräjäoikeutta, Keski-Suomen ja Oulun käräjäoikeuksia. Keski-Suomessa kysely lähetettiin kaikille Asianajajaliiton Keski-Suomen osaston asianajajille. Oulussa kysely lähetettiin kaikille Asianajajaliiton Oulun kaupungissa toimiville asianajajille. Rajaus tehtiin selkeyden vuoksi, koska näin tekemällä tutkimustuloksista ei tarvitse erikseen eritellä Pudasjärvellä ja Kuusamossa tapahtuneita tuomioistuinsovitteluja. Selvästi suurin osa Oulun käräjäoikeuden istunnoista järjestetään kuitenkin Oulussa.

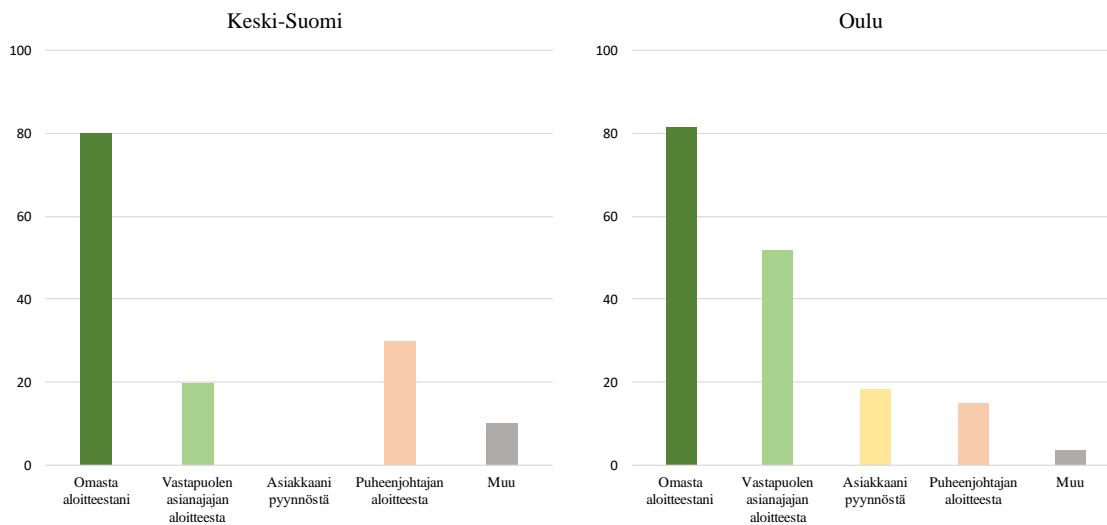
6.1.1 Taustatietoa

Kuvio 3 - Asianajajien sovittelumäärät

Taulukosta neljä nähdään, että kyselyyn vastanneiden asianajajien sovittelumäärät jakaantuvat alueiden välillä varsin epätasaisesti. Keski-Suomessa suurin osa, 67 %, vastanneista asianajajista oli ollut tuomioistuinsovittelessa 1-5 kertaa. Oulussa samaan kohtaan vastasi kolmannes vastaajista. Siirryttäessä suurempiin sovittelumääriin, tapahtui Keski-Suomen osalta huomattavaa laskua. Ainoastaan yksi asianajaja oli ollut sovittelussa joko 6-10 tai yli 10 kertaa. Sen sijaan 17 % vastaajista ei ollut osallistunut tuomioistuinsovittelemään kertaakaan. Oulun osalta kehitys oli liki päinvastainen. Vastanneista asianajajista 30 % oli ollut sovittelussa 6-10 kertaa ja 33 % yli 10 kertaa. Vastaajista ainoastaan 4 % ilmoitti, ettei ole ollut sovittelussa kertaakaan. Kyselyn myöhempiä tuloksia läpikäydessä on tältä pohjalta huomioitava huomattavatkin erot alueiden asianajajien välisissä sovittelumäärissä.

Kenen aloitteesta sovitteluun on yleensä ryhdytty?

Kuvio 4 - Sovittelualoitteet

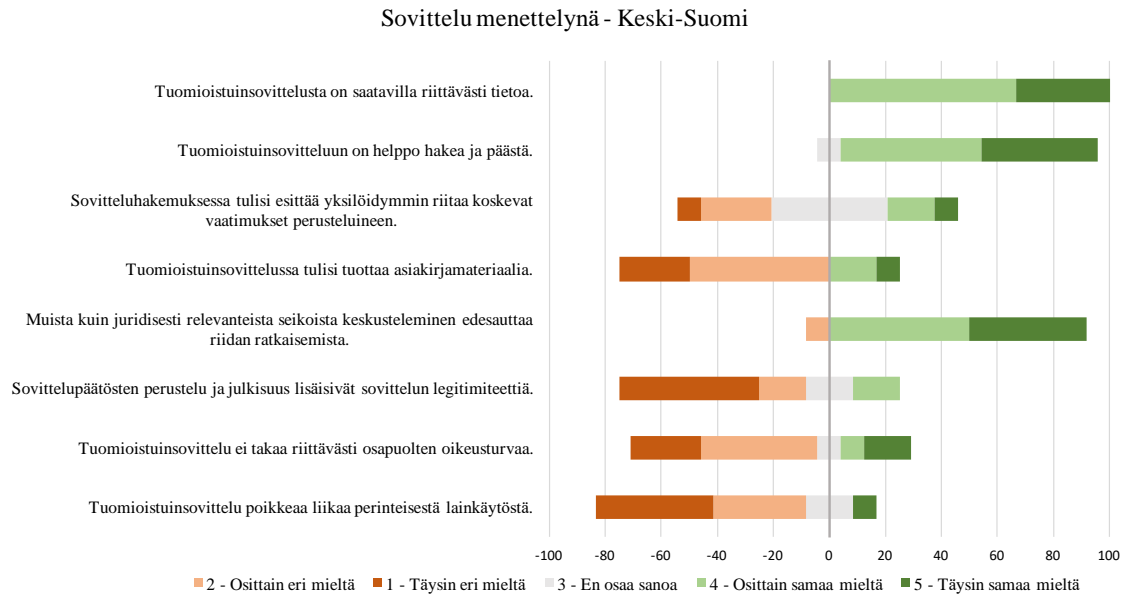
Oulun suurempi sovittelumäärä näkyy myös siinä, kenen aloitteesta tuomioistuinsovitteeluun on yleensä ryhdytty. Sekä Keski-Suomessa että Oulussa valtaosa sovittelualoitteista oli lähtöisin asianajajilta itseltään. Muiden kohtien osalta erot kohosivat varsin suuriksi. Keski-Suomessa 20 % asianajajista vastasi, että sovitteluun ryhdytään yleensä vastapuolen asianajajan aloitteesta. Oulussa samaan kohtaan vastasi 52 % asianajajista. Keski-Suomessa yksikään asianajaja ei vastannut, että sovitteluun olisi ryhdytty asiakkaan pyynnöstä. Oulusta sen sijaan 19 % asianajajista vastasi sovittelun alkaneen oman päämiehen pyynnöstä. Puheenjohtajan aloitteesta aloitettujen sovitteluiden määrän osalta luku oli Keski-Suomessa selvästi Oulua suurempi. Kysymyksen muu-kohtaan vastanneet asianajajat eivät olleet osallistuneet tuomioistuinsovitteeluun.

Vaikka vahvin aloite sovittelulle tulee selkeästi asianajajilta itseltään, on tuloksista nähtävissä, että Oulussa aloite sovittelulle saadaan Keski-Suomea laajemmalla skaalalla. Tästä osoituksena on se, että Oulussa sovittelu on aloitettu useammin asiakkaan kuin puheenjohtajan aloitteesta. Tämä voi johtua useasta eri tekijästä, esimerkiksi asiakkaille asti välittyneestä, sovittelua koskevasta informaatiosta. Tiedon välittymiseen ja sovittelun vakiinnuttamiseen on oletettavasti tarvittu niin tuomioistuimen kuin asianajajienkin pitkäaikaista myötävaikutusta. Keski-Suomessa tuomioistuinsovitteeluun ryhtyminen on vielä aktiivisten asianajajien ja puheenjohtajien varassa.

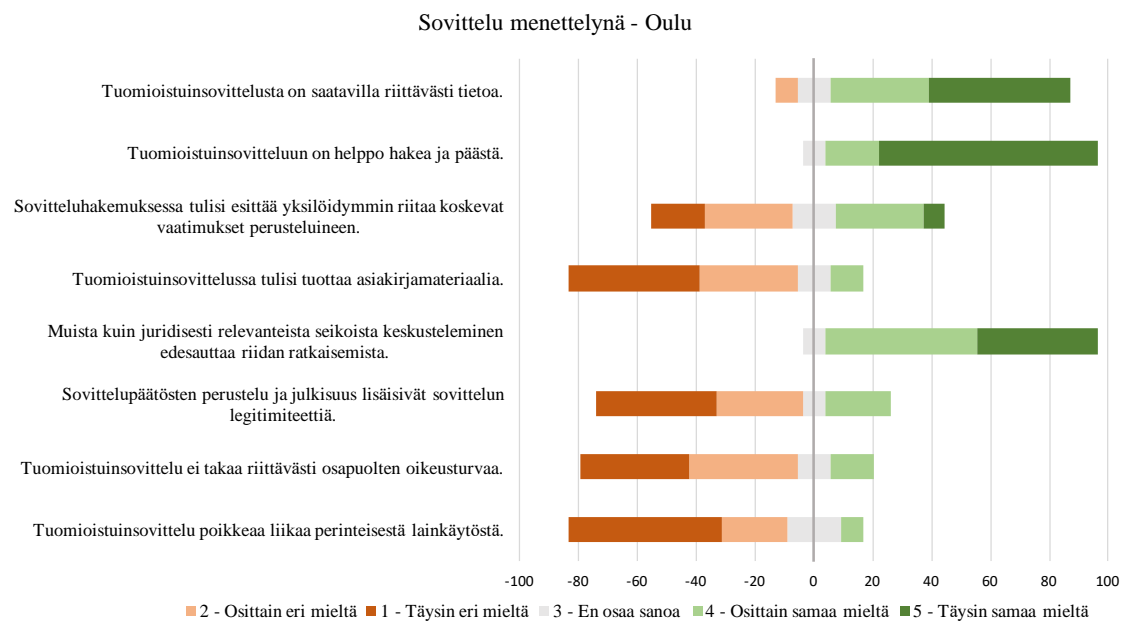
6.2 Tuomioistuinsovitteelu menettelynä

Kyselyn ensimmäisen osion tarkoituksena oli kartoittaa asianajajien näkemyksiä tuomioistuinsovitteelusta menettelynä. Osio koostui kahdeksasta väittämästä, joista jokaisen vastausvaihtoehdot olivat *täysin eri mieltä*, *osittain eri mieltä*, *en osaa sanoa*, *osittain samaa mieltä* ja *täysin samaa mieltä*. Asteikkona toimi Likert-asteikko, jota mukailten

kyselyn tulokset esitetään. Taulukon vihreä väri edustaa asianajajia, jotka olivat väittämistä samaa mieltä ja punainen vuorostaan asianajajia, jotka olivat väittämistä eri mieltä. Näin vastanneiden asianajajien näkemykset ovat myös esitysteknisesti selkeästi nähtävissä.

Kuvio 5 - Sovittelu menettelynä, Keski-Suomi

Kuvio 6 - Sovittelu menettelynä, Oulu

Keski-Suomesta vastanneista asianajajista jokainen oli joko täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että *sovittelusta on saatavilla riittävästi tietoa*. Ainoastaan Oulun vastaa- jista vajaa kymmenen prosenttia koki, ettei tietoa ole riittävästi saatavilla. Pääosin

voidaan siis todeta, että asianajajien näkemyksen mukaan sovittelusta on saatavilla riittävästi tietoa. Yhdeksi sovittelun vähäisen käytön syyksi on kuitenkin oikeuskirjallisuudessa ja julkisessa keskustelussa toistuvasti esitetty sovitteluun liittyvän tietoisuuden puute. Oulun sovittelumäärät huomioiden on yllättävää, että juuri Oulussa osa asianajajista koki tuomioistuinsovittelua koskevan informaation vajavaiseksi. Selvittämättä kuitenkin jää, minkä asteinen tieto sovittelusta koetaan asianajajien keskuudessa riittäväksi ja onko tiedon riittävyyden suhteen olemassa alueellisia eroja.

Kummankin tuomiopiirin asianajajat vastasivat yksimielisesti olevansa osittain tai täysin samaa mieltä siitä, että *sovitteluun on helppo sekä hakea että päästä*. Tämä vastaa hyvin sovittelulle asetettuja tavoitteita. Menettelyn säätämisen taustalla oli muun muassa tavoitteet oikeuden saatavuuden helpottamisesta sekä riita-asioiden nopeammasta käsittelystä, joita sovitteluun pääsemisen nopeus sekä helppous tukevat. Myös näillä tekijöillä sovittelua on yleisesti markkinoitu. Tässä kohtaa markkinointi on valjastettu käyttöön varsin onnistuneesti, sillä asianajajien linja on yhtenäinen. On kuitenkin huomattava, että kysymyksenasettelussa ei tehty eroa sovitteluhakemuksen ja sovittelupyynnön välille. Tutkielmassa on aiemmin esitetty, että erityisesti laajojen riita-asioiden kohdalla sovittelupyyntö lienee sovitteluhakemusta käytetympi väylä hakeutua tuomioistuinsovitteluun.

Eräs tutkimuksen suurimmin vastaajia jakavista väittämistä koski sitä, *tulisiko sovitteluhakemuksessa esittää yksilöidymmin riitaa koskeva vaatimus perusteineen*. Väittämällä on haettu vastausta kirjallisuudessa esitettyihin argumentteihin siitä, että oikeudenkäyntiin ja haastehakemukseen verrattuna tuomioistuinsovittelun lähtökohdat ovat väljät, mikäli liikkeelle lähdetään ainoastaan sovitteluhakemuksen pohjalta. Oikeudenkäynnissä osapuolilla on käytettävissään tarkasti laadittu haastehakemus ja vastaus, jolloin riidan yksityiskohdat ovat selvemmin tiedossa ja riidan laajuus rajattuna. Sen sijaan sovitteluhakemuksessa riittävää on riidan yleispiirteisempi yksilöinti. Kummassakin tuomiopiirissä vastaukset jakautuivat lähes puoliksi sekä puolesta että vastaan, joten kyseessä voidaan katsoa olevan varsin mielipide- ja kokemussidonnainen tekijä.

Osion neljännen väittämän mukaan *tuomioistuinsovittelussa tulisi tuottaa asiakirjamateriaalia*. Asiakirjamateriaalin puuttumisen on pohdittu voivan vaikuttaa osapuolten oikeusturvaan sovittelussa. Vaikka molemmista vastausryhmistä löytyi useita väittämää kannattavia asianajajia, kääntyi valtaosa vastauksista lopulta sille kannalle, ettei asiakirjamateriaalia tulisi sovittelun aikana tuottaa. Keski-Suomen ja Oulun vastauksien perusteella asiakirjamateriaalin puuttumista ei koeta käänteentekevänä seikkana sovittelusta puhuttaessa ja tekijällä ei liene suurempaa vaikutusta eri menettelytapoja punnittaessa.

Tutkimuksen mukaan asianajajat uskovat, että *muista kuin juridisesti relevanteista seikoista keskusteleminen edesauttaa riidan ratkaisemista*. Ainoastaan Keski-Suomen asianajajista vajaa kymmenen prosenttia vastasi, ettei usko väittämään. Oulussa jokainen vastannut asianajaja oli väittämästä osittain tai täysin samaa mieltä. Tulokset

puhuvat vahvasti sovittelun puolesta, sillä menettelylle ominaista on nimenomaan mahdollisuus keskustella myös muista kuin juridisesti relevanteista seikoista. Lisäksi kyseessä on yksi suurimmista eroista oikeudenkäyntiin verrattuna.

Kuudennen väittämän mukaan *sovittelupäätösten perustelu ja julkisuus* lisäisivät *sovittelun legitimitettä*. Väittämällä on haettu kantaa sovitteluun mahdollisesti liittyviin oikeusturvaongelmiin. Väittäjä sai tavallista enemmän hajaääniä, joskin selvä enemmistö oli väittämästä osittain tai täysin eri mieltä. Oulun ja Keski-Suomen asianajajat eivät siis kyselyn mukaan todennäköisesti näe perusteluiden ja julkisuuden puuttumista ainakaan perustavanlaatuisena oikeusturvaongelmana, joka edelleen voisi vaikuttaa sovittelun käytettävyyteen riita-asioissa.

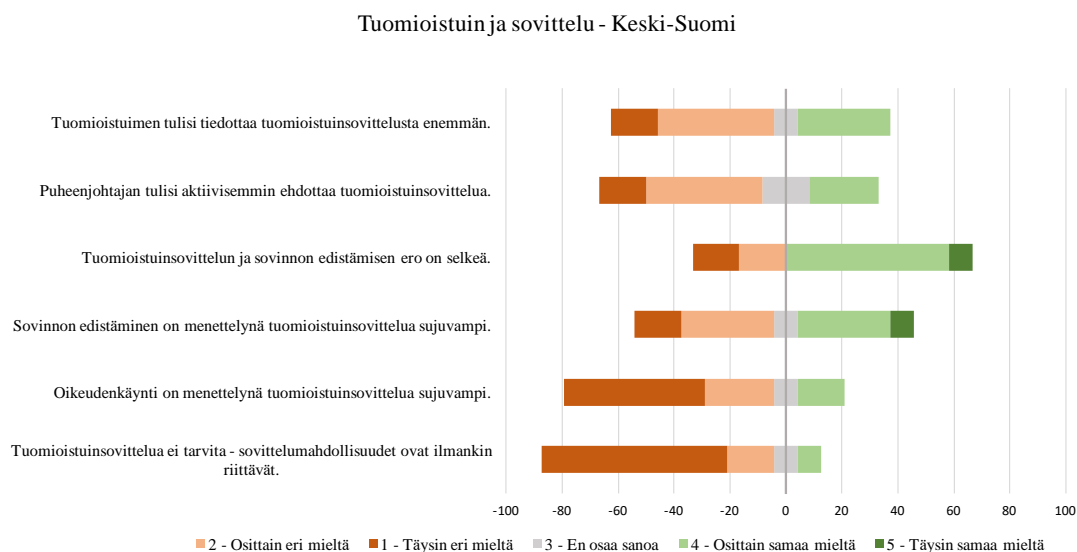
Seuraavan väittämän mukaan *sovittelu ei riittävästi turvaa osapuolten oikeusturvaa*. Oikeusturva on jo lainsäädäntövaiheessa runsaasti kiistelty kysymys, joka on eri yhteyksissä leimannut sovittelua aina näihin päiviin saakka. Valtaosa Keski-Suomen ja Oulun asianajajista kuitenkin koki, että sovittelu turvaa riittävästi osapuolten oikeusturvan. Kyseinen kohta keräsi muutamia hajaääniä, joten asiasta on myös eriäviä näkemyksiä. Mikäli asianajaja ei näe asiakkaansa oikeusturvan täyttyvän sovittelussa, vaikuttaa tämä väistämättä myös menettelytavan valintaan nimenomaan tuomioistuinsovittelun kannattavuutta heikentävällä tavalla.

Osion viimeisen väittämän mukaan *tuomioistuinsovittelu poikkeaa liikaa perinteisestä lainkäytöstä*. Ainoastaan murto-osa molempien tuomiopiirien asianajajista vastasi sovittelun poikkeavan liikaa perinteisestä lainkäytöstä. Selvän enemmistön näkemyksen mukaan sovittelu ei poikkeaa perinteisestä lainkäytöstä ainakaan liikaa. Tämä antaa viitteitä siitä, että otanta-alueiden asianajajat eivät koe sovittelua täysin oikeusjärjestelmästämme irrallisena ja väärässä instanssissa olevana menettelynä, mikä edelleen edesauttaa menetelmän institutionaalistumista.

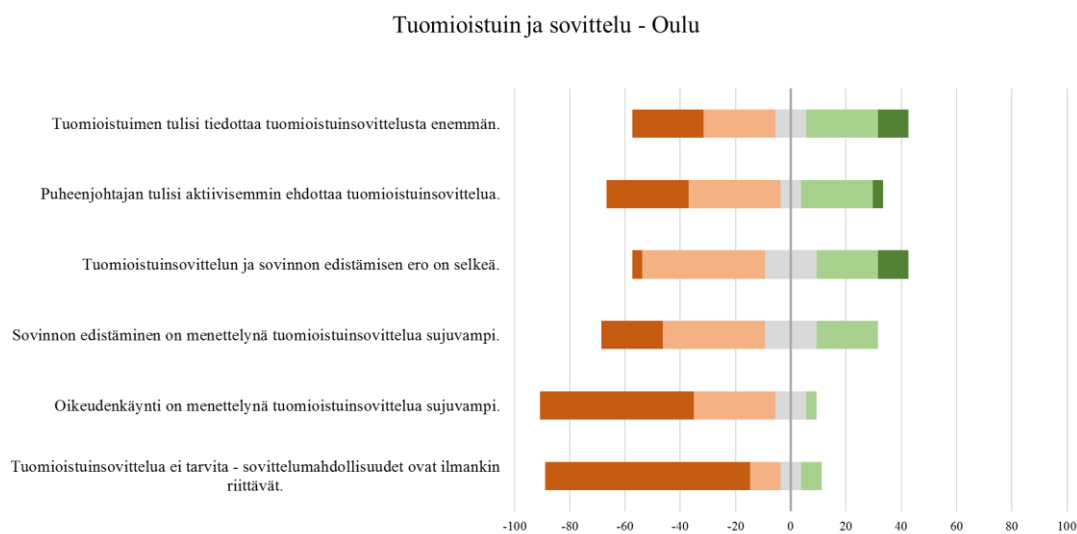
Kaiken kaikkiaan kyselyn ensimmäisen osion tulokset yllättivät yhtenäisyydellään. Kun vastaukset ovat peräisin alueilta, joissa sovittelun käyttöaste ja asema poikkeavat suuresti, olisi vastauksissa voinut olettaa olevan enemmän hajontaa. Erilaisista lähtökohdista ja poikkeavista sovittelumääristä huolimatta, vastanneet asianajajat näkivät sovittelun menettelylliset piirteet hyvin samankaltaisina. Kuten asianajajat osion ensimmäisessä kohdassa vastasivat, on heidän mukaansa sovittelusta saatavilla riittävästi tietoa. Tätä tukee edellä selostettu vastausten yhtenäinen linja; kun sovittelua runsaasti käyttäneet ja sovittelua huomattavasti vähemmän käyttäneet asianajajat ovat kysytyistä tekijöistä tulosten mukaisella tavalla yhtä mieltä, voidaan olettaa, että vastanneet ovat sovitteluun menettelynä tutustuneet.

6.3 Käräjäoikeus ja tuomioistuinsovittelu

Kyselyn toinen osio kartoitti asianajajien näkemyksiä tuomioistuinsovittelun ja tuomioistuimen suhteesta.

Kuvio 7 - Tuomioistuinsovittelu ja sovittelu, Keski-Suomi

Kuvio 8 - Tuomioistuin ja sovittelu, Oulu

Toisen osion ensimmäisen väittämän mukaan *tuomioistuimen tulisi tiedottaa sovittelusta enemmän*. Vaikka valtaosa molempien tuomiopiirien asianajajista vastasi olevansa väittämästä osittain tai täysin eri mieltä, oli kyselyn muihin kohtiin nähden varsin suuri osa asianajajista, noin kolmasosa, sitä mieltä, että tuomioistuimen tulisi tiedottaa sovittelusta enemmän. Käytännössä tiedottamisen määrä vaihtelee tuomioistuimittain. Oulussa esimerkiksi sovittelusta tiedottamiseen on jo vuosia sovellettu järjestelmällistä systeemiä, jonka tarkoituksena on ollut nimenomaan sovittelumäärien lisääminen. Kuten tutkielmasta on aiemmin käynyt ilmi, on sovittelun markkinointi ja valtitseva

tietoisuus sovittelusta oleellisessa osassa, kun mietitään, valikoituuko sovittelu riidan ratkaisumenetelmäksi.

Toisen väittämän mukaan *puheenjohtajan tulisi aktiivisemmin ehdottaa sovittelua*. Kohdan tulokset mukailevat osion ensimmäisen väittämän tuloksia: valtaosa asianajajista on väittämästä eri mieltä. Neljäsosa vastaajista taas oli sitä mieltä, että puheenjohtajan tulisi aktiivisemmin ehdottaa tuomioistuinsovittelua. Voi olla, että vastaukset kumpuavat asianajajien omista kokemuksista, sillä on hyvin todennäköistä, että sovittelun ehdottaminen vaihtelee käräjäoikeuksien sisällä suurestikin tuomarista riippuen. Mikäli puheenjohtaja on ollut aktiivinen, ei asianajajalla liene toiveita puheenjohtajan suuremmasta roolista sovittelun ehdottamisen suhteen. Sen sijaan, jos sovittelu on puheenjohtajan toimesta täysin sivuutettu, voivat odotukset olla jatkossa suuremmat.

Kolmannessa väittämässä tiedusteltiin, *onko tuomioistuinsovittelun ja sovinnon edistämisen ero asianajajien mielestä selkeä*. Keski-Suomen asianajajista selkeä enemmistö vastasi eron olevan selkeä. Sen sijaan Oulun asianajajat näkivät asian päinvastaisena: yli puolet vastauksista sijoittui osittain eri mieltä- tai täysin eri mieltä-kategorioihin.²⁷² Tulos on mielenkiintoinen, sillä Oulussa ero ei johtune siitä, etteivätkö vastaajat teoriatasolla tunnista menettelyiden eroa. Ilmiö onkin mielenkiintoinen ja vaatii jatkoselvitystä.

Neljännessä kohdassa väitettiin *sovinnon edistämisen olevan tuomioistuinsovittelua sujuvampi menettely*. Keski-Suomessa vastaukset ovat hyvin lähellä tasaista jakoa sekä puolesta että vastaan. Pienen enemmistön turvin asianajajien mielipide on kuitenkin se, että sovinnon edistäminen ei ole menettelynä sovittelua sujuvampi. Oulussa mielipide sen sijaan oli vahvempi, kun yli puolet asianajajista vastasi, ettei sovinnon edistäminen ole sovittelua sujuvampi menettely. Jälleen kerran Oulusta vastanneiden asianajajien taustatiedot huomioiden, vastausten voidaan olettaa pohjautuvan Keski-Suomea vahvempaan kokemuspohjaan.

Viidennessä kohdassa jatkettiin samaa teemaa väitteellä, että *oikeudenkäynti on tuomioistuinsovittelua sujuvampi menettely*. Tästä lähes kaikki molempien tuomiopiirien asianajajista vastasivat olevansa eri mieltä. Tutkimuksen mukaan on todennäköistä, että asianajajat Keski-Suomessa ja Oulussa tiedostavat hyvin sovittelun eri peruspiirteet, olivat ne heidän mielestään negatiivisia tai positiivisia, mutta yhtä kaikki pitävät sovittelua sujuvampana menettelynä kuin sovinnon edistäminen tai oikeudenkäynti. Vaikka sovittelu on saanut kritiikkiä sopimattomuudestaan tuomioistuimeen, voi kuitenkin olla hyödyllistä, että tuomioistuimella on valikoimassaan menettely, jonka asianajajat sen

²⁷² Myös Ervastian asianajajille tekemässä haastattelussa on havaittu, että vaikka menettelyt eroavat teoriatasolla toisistaan merkittävästi, ei sovittelu joissain tilanteissa välttämättä juurikaan eroa sovinnon edistämisestä siviiliprosessissa. Ks. Ervasti 2015 s. 44.

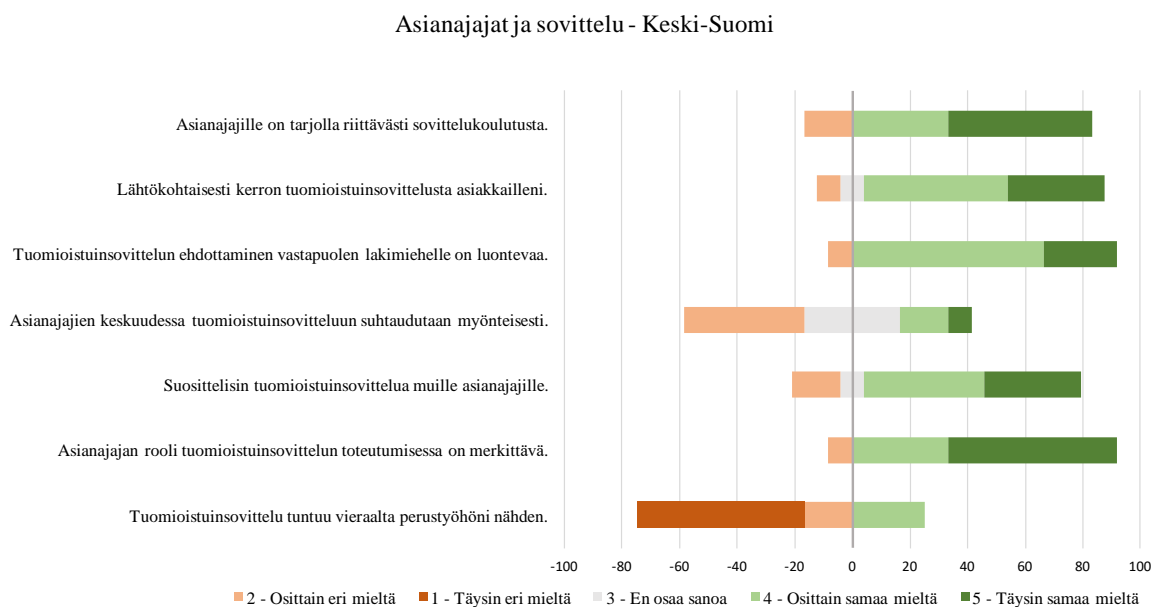
poikkeavuudesta ja epäkohdista huolimatta yhtenäisen linjan mukaisesti kokevat tuomioistuimen kaikista menettelyistä sujuvimaksi.

Osion viimeisen väittämän mukaan *tuomioistuinsovittelua ei tarvita, sillä sovittelumahdollisuudet ovat ilmeisesti riittävät*. Väittämällä on viitattu tutkielmassakin esiin tulleisiin lukuisiin muihin sovittelujärjestelmiin, joita sekä asianajajilla että osapuolilla on käytettävissään jo ennen tuomioistuinvaihetta. Jälleen selkeä enemmistö kummankin tuomiopiirin asianajajista vastasi olevansa väittämästä eri mieltä. Asianajajat Keski-Suomessa ja Oulussa kokevat, että tuomioistuinsovittelu on tarpeellinen menettely. Kysymyksenasettelu tosin jättää vastausten suhteen tulkinnanvaraa, sillä siitä ei voida päätellä, onko sovittelu asianajajien mielestä tarpeellinen vai ovatko sovittelumahdollisuudet ilman tuomioistuinsovittelua riittämättömät.

Kokonaiskuvaa tarkasteltaessa osion vastaukset olivat jälleen alueiden eroavaisuuksista huolimatta yhtenäisiä. Hajontaa syntyi ainoastaan tuomioistuimen ja puheenjohtajan aktiivisuudesta sekä sovinnon edistämisen ja sovittelun eroista. Oulun osalta tulokset olivat kuitenkin paikoin yllättäviä, sillä Oulun käräjäoikeuden sovittelutilastojen ollessa Suomen selvää kärkeä oululaisten asianajajien kokemusperäisen tiedon osuus voidaan olettaa suureksi.

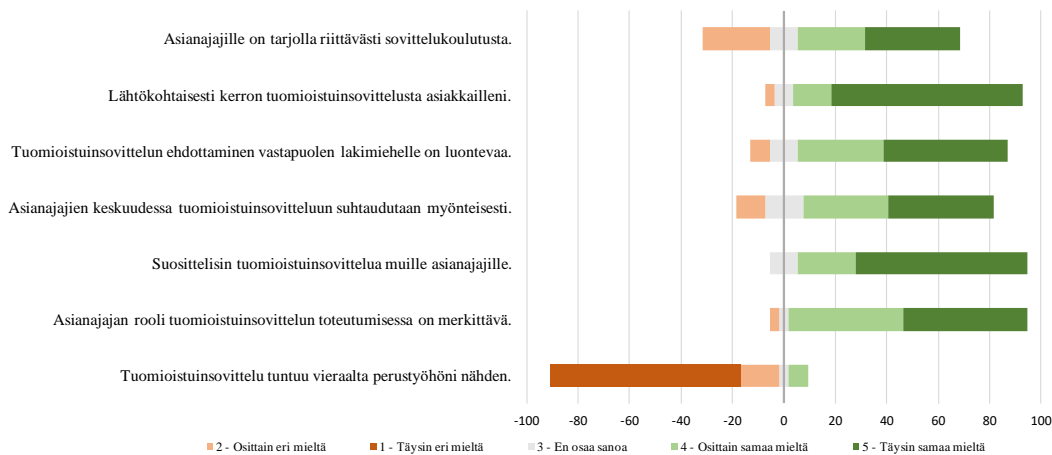
6.4 Asianajajat ja tuomioistuinsovittelu

Kyselyn kolmannessa osiossa selvitettiin asianajajien näkemyksiä sovittelukulttuurista sekä menettelyn luonteavuudesta.

Kuvio 9 - Asianajajat ja sovittelu, Keski-Suomi

Asianajajat ja sovittelu - Oulu

Kuvio 10 - Asianajajat ja sovittelu, Oulu

Kyselyn kolmannessa osiossa siirryttiin käsittelemään asianajajia ja tuomioistuinsovittelua. Ensimmäisen väittämän mukaan *asianajajille on tarjolla riittävästi sovittelukoulutusta*. Molemmista tuomiopiireistä selkeä enemmistö vastasi olevansa väittämästä joko osittain tai täysin samaa mieltä. Vastakkaisia mielipiteitä löytyi Keski-Suomesta vajaan 20 prosentin ja Oulusta vajaan 30 prosentin verran. Tutkimus ei kuitenkaan kerro, kuinka moni vastaajista on tuomioistuinsovittelua koskevaan koulutukseen osallistunut. Vaikka kaikki vastanneet eivät olleet sovittelukoulutuksen nykytilasta yhtä mieltä, koki merkittävä enemmistö koulutustarjonnan olevan nykyisellään riittävä.

Toisen väittämän mukaan *asianajaja lähtökohtaisesti kertoo asiakkailleen tuomioistuinsovittelusta*. Jälleen kerran selkeä enemmistö vastaajista vastasi olevansa väittämästä osittain tai täysin samaa mieltä. Tulosten mukaan tieto sovittelusta kulkeutuu asianajajilta asiakkaille. Selvittämättä kuitenkin jää, millä tavoin asianajaja asiakastaan sovittelusta informoi ja mikä vaikutus tällä on riidan ratkaisutavan valintaan sekä asiakkaan omaan sovitteluun liittyvään suhtautumiseen. On mahdollista, että sovittelusta kerrotaan, mutta asianajajan oma mielipide ja suhtautuminen menettelyyn heijastuvat myös asiakkaan lopulliseen päätökseen. Mikäli on selvää, että asianajaja toimii varmemmin oikeudenkäynnissä, kallistuu luultavasti päämieskin sen puoleen, vaikka sovittelusta ja sen kulusta olisikin käyty keskustelua. Voi myös olla, että vaikka

asianajaja esittää asiakkaalleen sovittelun vaihtoehtona, on sitä vaikea saada lopullisesti ”myytyä”.²⁷³

Kolmannessa kohdassa väitettiin *tuomioistuinsovittelun ehdottamisen vastapuolen lakimiehelle olevan luontevaa*. Tulosten yhtenäinen linja alueiden välillä jatkui. Selkeä enemmistö kummaltakin alueelta vastasi olevansa väittämästä osittain tai täysin samaa mieltä. Ainoastaan vajaa kymmenen prosenttia kummankin alueen vastaajista vastasi olevansa väittämästä osittain eri mieltä. Vaikka Keski-Suomessa sovittelumäärät ovat huomattavasti Oulua alhaisemmat, koettiin tulosten mukaan sovittelun ehdottaminen siitä huolimatta luontevaksi. Tulos on yllättävä, sillä se ajaa hakemaan sovittelun vähäisen käytön syytä muualta kuin asianajajien suhtautumisesta sovitteluun. Oulussa sovittelun vakiintuminen on jo niin pitkällä, että sen ehdottamisen asianajajien keskuudessa voidaan olettaa olevan varsin tavanomaista.

Neljännän väittämän mukaan *asianajajien keskuudessa tuomioistuinsovittelemuun suhtaudutaan myönteisesti*. Kyseessä oli kyselyn selkeä vedenjakaja, sillä aiemmista vastauksista poiketen alueiden erot näyttäytyivät tuloksissa suurina. Keski-Suomessa valtaosa vastaajista oli vastannut väittämään joko ”en osaa sanoa” tai ”osittain eri mieltä”. Oulussa merkittävä enemmistö sen sijaan oli vastannut olevansa väittämästä osittain tai täysin samaa mieltä. Kun peilataan Keski-Suomen tuloksia edellisen väittämän tulokseen, havaitaan ristiriita. Keski-Suomesta vastanneiden asianajajien käsityksen mukaan sovitteluun ei asianajajien keskuudessa suhtauduta myönteisesti. Oulussa sen sijaan vallitsevana käsityksenä on asianajajien myönteinen suhtautuminen menettelyyn. Voidaanko ajatella, että oululaisten myönteisempi suhtautuminen johtuu vankemmasta sovittelukokemuksesta, vai onko Oulussa sovittelun tilanne vakiintunut juuri siitä syystä, että ympäristö on myönteisen suhtautumisen vuoksi tukenut sovittelukulttuurin kehittymistä? Mielenkiintoisiin kysymyksiin ei kyselyn perusteella voida antaa suoria vastauksia. Yksittäisten vastausten pohjalta voidaan kuitenkin havaita, että positiivinen suhtautuminen näyttäisi korreloivan suoraan asianajajan sovittelumäärien kanssa. Tulokset ovatkin mielenkiintoisia, sillä kyseessä on tekijä, jonka voidaan olettaa merkittävästi vaikuttavan tuomioistuinsovittelun käyttömääriin. On selvää, että menettelyä, johon ei suhtauduta tai oleteta muiden asianajajien suhtautuvan myönteisesti, ei myöskään mielellään käytetä.

Viides kohta jatkaa mielenkiintoista teemaa väittämällä, että asianajaja *suosittelisi tuomioistuinsovittelua muille asianajajille*. Yllättävää kyllä, valtaosa Keski-Suomesta

²⁷³ On esitetty, että kansalaisen halu ratkaista konflikti itse on sitä suurempi, mitä vähemmän hän luottaa muihin ratkaisijoihin. Suomessa luottamus viranomaisiin, erityisesti tuomioistuimiin on kuitenkin Länsi-Euroopan maihin verraten hyvin korkea, mikä voi osaltaan selittää vähäistä sovitteluhalukkuutta päämiesten osalta. Toisaalta myös Suomessa tuomioistuimen päätöksiä on kansalaisten ja median toimesta kritisoitu yhä herkemmin. Ks. Kilpeläinen 2013 s. 12.

vastanneista asianajajista suosittelisi sovittelua myös muille asianajajille. Tulos on odottamaton, kun sitä peilataan edelliseen kohtaan. Mikäli vastaajien omat henkilökohtaiset mielipiteet sovittelusta noudattavat näinkin positiivista linjaa, voidaan pohtia, mistä johtuu käsitys siitä, että asianajajien keskuudessa suhtautuminen sovitteluun ei ole myönteinen? Oulussa tulos sen sijaan oli yksiselitteinen: yksikään vastaaja ei vastannut olevansa väittämästä eri mieltä.

Kuudennen väittämän mukaan *asianajajan rooli tuomioistuinsovittelun toteutumiseksi on merkittävä*. Ilmiselvä enemmistö kummankin tuomiopiirin vastaajista koki asianajajan roolin olevan merkittävä. Hajaääniä vastaus keräsi ainoastaan muutaman prosentin verran. Kuten tutkielmasta on käynyt ilmi, asianajajan rooli tuomioistuinsovittelun toteutumiseksi on merkittävä ja kyselyn tulokset tukevat tätä näkemystä.

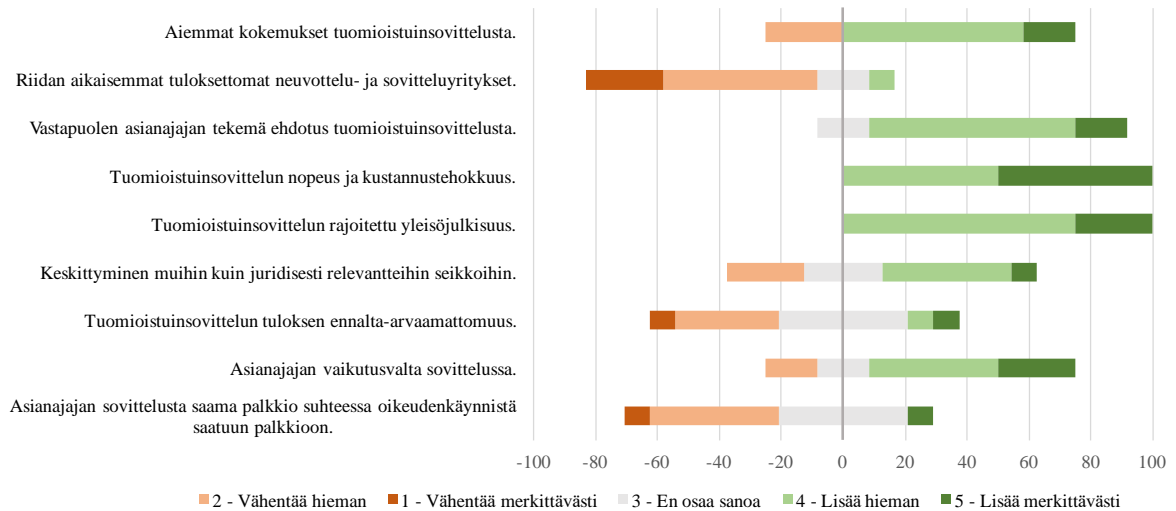
Osion viimeisen väittämän mukaan *tuomioistuinsovittelu tuntuu vieraalta asianajajan perustyöhön nähden*. Tulosten mukaan näin ei ole, sillä valtaosa vastaajista vastasi olevansa väittämästä täysin eri mieltä. Jälleen kerran tulos on tuomioistuinsovittelun institutionaalistumisen kannalta positiivinen.

Yhteenvedona kolmannesta osiosta voidaan mainita kummankin tuomiopiirin vastaajien varsin myönteinen oma suhtautuminen tuomioistuinsovitteluun. Merkittävä poikkeama löytyi kuitenkin Keski-Suomesta, jossa suurin osa vastanneista oli sitä mieltä, että sovitteluun ei asianajajien keskuudessa suhtauduta myönteisesti.

6.5 Tuomioistuinsovittelun käytettävyyteen vaikuttavat tekijät

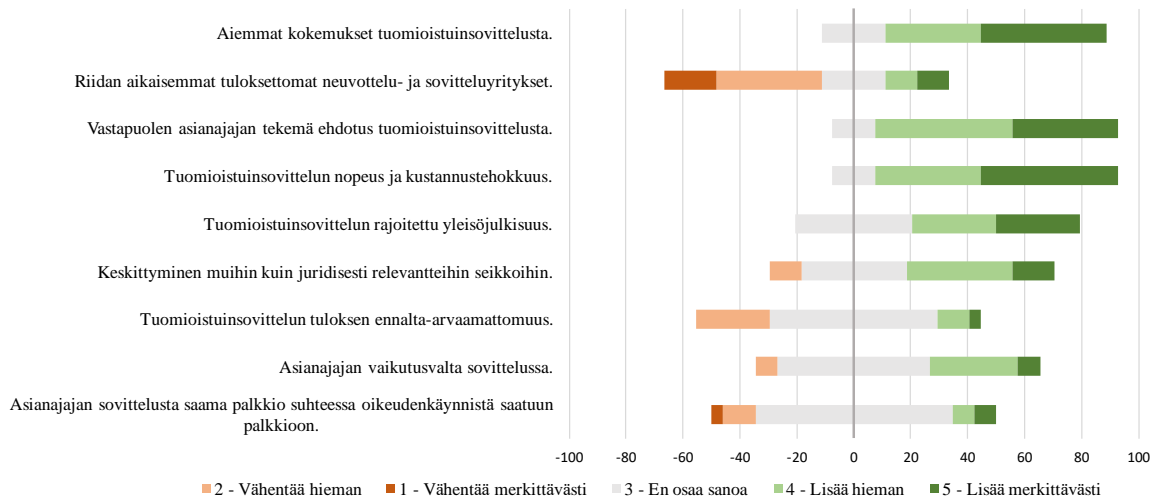
Kyselytutkimuksen neljännessä ja viimeisessä varsinaisessa väittämäosiossa kartoitettiin tekijöitä, jotka asianajajien mielestä joko lisäävät tai vähentävät heidän halukkuuttaan osallistua tuomioistuinsovitteluun. Taulukon vihreät osuudet edustavat vastauksia *lisää merkittävästi ja lisää osittain*, kun taas punaiset kuvastavat vastauksia *vähentää merkittävästi ja vähentää osittain*.

Miten seuraavat tekijät vaikuttavat halukkuuteesi osallistua sovitteluun?
Keski-Suomi

Kuvio 11 - Sovitteluhalukkuuteen vaikuttavat tekijät, Keski-Suomi

Miten seuraavat tekijät vaikuttavat halukkuuteesi osallistua tuomioistuinsovitteluun?
Oulu

Kuvio 12 - Sovitteluhalukkuuteen vaikuttavat tekijät, Oulu

Aiemmat kokemukset tuomioistuinsovittelusta koettiin kummankin alueen vastaajien keskuudessa pääosin sovitteluhalukkuutta lisäävänä tekijänä. Tässä kohtaa on huomattava, että kyse on oletettavasti hyvin kokemuseräisestä tekijästä. Aiemmat positiiviset sovittelukokemukset eittämättä lisäävät sovitteluhalukkuutta myös jatkossa, kun taas negatiiviset kokemukset eivät puolla menettelyn käyttöä uudestaan erityisesti harvaan käytetyn tuomioistuinsovittelun kohdalla. Merkittävää tulosten kannalta on, että Oulusta yksikään asianajaja ei vastannut aiempien sovittelukokemusten vähentävän

sovitteluhalukkuutta. Vaikka myös Keski-Suomessa suurin osa vastaajista koki aiemmat sovittelukokemukset sovitteluhalukkuutta lisäävänä tekijänä, vastasi 25 prosenttia asianajajista niiden vähentävän sovitteluhalukkuutta. Alueiden välistä merkittävää eroa selittää se, että sovittelua enemmän käyttäneet oululaiset asianajajat suhtautuvat sovitteluun jo sillä tasolla, että tietty epäonnistumisprosentti hyväksytään myös tuomioistuinsovitteluun kuuluvaksi.

Riidan aikaisemmat tuloksettomat neuvottelu- ja sovitteluyritykset nähtiin oletetusti sovitteluhalukkuutta merkittävästi vähentävänä tekijänä. Kuten pääluvusta viisi kävi ilmi, on asiaa teoriatasolla lähestytty samankaltaisesta näkökulmasta käsin. Tutkimuksen mukaan on selvää, että aiemmat tuloksettomat sovitteluyritykset eivät edistä tuomioistuinsovittelun käyttöä. Voi olla, että mikäli riitaa ei ole saatu yrityksistä huolimatta sovinnollisesti ratkaistua ennen tuomioistuinta, ei sovittelua enää tuomioistuinvaiheessa edes tosiasiaassa harkita ratkaisumenetelmäksi. Jälleen kerran tulokset herättävät lisäkysymyksiä. On mahdollista, että aikaisemmat sovitteluyritykset korostuvat erityisesti yhteisöjen välisissä riidoissa, joissa neuvotteluja käydään tyypillisesti runsaasti ennen tuomioistuinvaihetta.

Vastapuolen asianajajan tekemä ehdotus tuomioistuinsovittelusta koettiin vastanneiden asianajajien keskuudessa pelkästään sovitteluhalukkuutta osittain tai merkittävästi lisäävänä tekijänä. Vastaus on jälleen osoitus asianajajien merkittävästä roolista tuomioistuinsovittelun käytön suhteen. Tulos on siinä mielessä yllättävän yksiselitteinen, että vastapuolen asianajajan ehdotus on teorian tasolla nähty myös sovitteluhalukkuutta heikentävänä tekijänä, sillä se voisi mahdollisesti kieliä vastapuolen potentiaalisesta häviöriskistä. Tulosten mukaan asianajajat eivät tältä osin kuitenkaan näe yhteyttä ja asianajajien väliset sovitteluehdotukset selvästi lisäävät mahdollisuutta saattaa riita-asia käsiteltäväksi tuomioistuinsovitteluun.

Myös *tuomioistuinsovittelun nopeus ja kustannustehokkuus* olivat oletetusti sovitteluhalukkuutta ainoastaan lisääviä tekijöitä. Kyseessä on sovittelun ominaispiirteet, joilla sovittelua yleisesti markkinoidaan, ja tulokset osoittavat, että tälle löytyy vahva pohja. Sovittelun toimivuuden ja houkuttelevuuden kannalta on oleellista, että menettely koetaan sen lupaamien etujen mukaisesti nopeana ja edullisena. Tällä on suuri merkitys myös siinä kohtaa, kun asianajaja esittelee päämiehelleen eri ratkaisuvaihtoehtoja.

Tuomioistuinsovittelun rajoitettu yleisöjulkisuus sekin toimii kyselyyn vastanneiden asianajajien mielestä sovitteluhalukkuutta yksiselitteisesti lisäävänä tekijänä. Jälleen erityisesti yhteisöjen välisissä riidoissa voidaan olettaa, että mahdollisuus käsitellä konflikti suljetuin ovin voi edistää tuomioistuinsovittelun valikoitumista oikeudenkäynnin sijaan. Myös yksityishenkilöiden välisissä riita-asioissa mahdollisuus ei-julkiseen menettelyyn voi edesauttaa asian käsittelyä huomattavasti.

Keskittyminen muihin kuin juridisesti relevantteihin seikkoihin aiheutti vastaajien keskuudessa hajontaa. Vaikka valtaosa vastaajista lopulta koki, että tekijä lisää heidän

halukkuuttaan osallistua tuomioistuinsovitteluun, vastasi merkittävä osa Keski-Suomen asianajajista sen myös vähentävän sovitteluhalukkuutta. Kyselystä kävi aiemmin ilmi, että asianajajat kokevat muiden kuin juridisesti relevanttien seikkojen käsittelemisen edesauttavan riidan ratkaisemista, mutta yhtä yksimielisesti saman tekijän ei koettu olevan sellainen, joka suoranaisesti edistäisi asianajajan halukkuutta osallistua tuomioistuinsovitteluun. Taustalla voi olettaa olevan sen, että asianajajat eivät välttämättä koe kyseisistä seikoista keskustelemista omaksi tehtäväkseen taikka välttämättä tarpeelliseksi konfliktin ratkaisun kannalta.

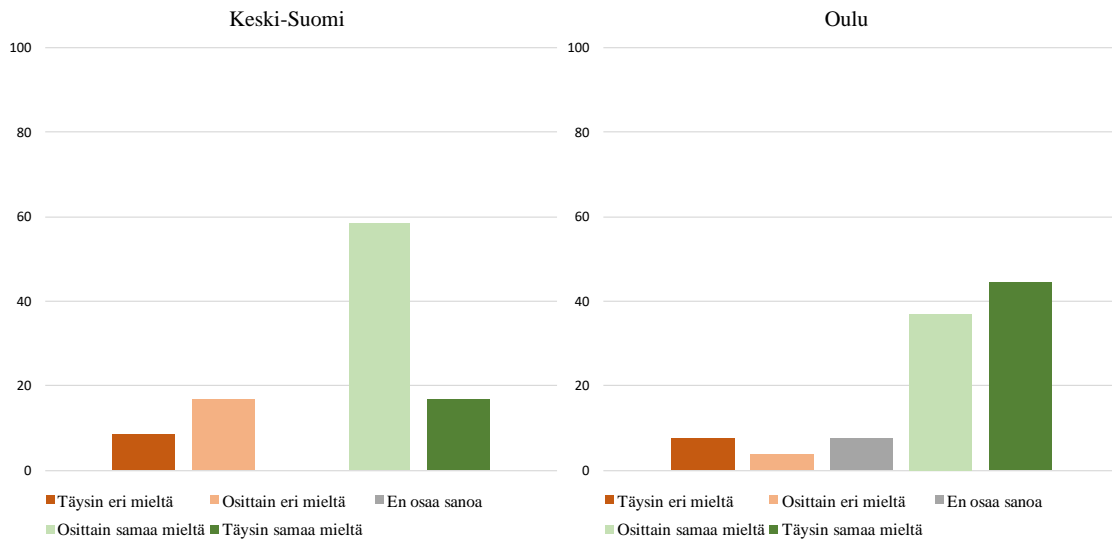
Tuomioistuinsovittelun tuloksen ennalta-arvaamattomuus ei myöskään tuottanut yksimielistä tulosta. Jälleen suuri osa vastaajista vastasi kohtaan ”en osaa sanoa” ja lievä enemmistö koki tekijän sovitteluhalukkuutta vähentäväksi. Vaikka tuomioistuimen ratkaisut ovat viime aikoina saaneet osakseen kritiikkiä niiden ennustettavuuden vaikeutumisesta, koetaan myös tuomioistuinsovittelun lopputuloksen ennalta-arvaamattomuus varovaisen negatiivisena tekijänä. Kyseessä on kuitenkin sovittelulle tyypillinen piirre, sillä ratkaisuvallta on jätetty osapuolten omiin käsiin. Tästä ja aineellisen oikeuden luomien raamien puuttumisesta johtuen sovittelun tulosta voi olla mahdotonta ennalta ennustaa. On varmasti tapauskohtaista, onko kyseessä positiivinen vai negatiivinen tekijä, kun mietitään, viedäänkö riita-asia tuomioistuinsovitteluun.

Asianajajan vaikutusvalta sovittelussa koettiin vastaajien keskuudessa sovitteluhalukkuutta lisääväksi tekijäksi. Kirjallisuudessa on esitetty, että sovittelu nimenomaan kaventaisi asianajajan vaikutusvaltaa. Tästä syystä olisi mahdollista, että riita-asia viedään mieluummin oikeudenkäyntiin, jossa asianajajan rooli on merkittävämpi. Kyselyn tulokset osoittavat kuitenkin muuta. Selvä enemmistö vastaajista koki asianajajan vaikutusvallan olevan tekijä, joka lisää heidän halukkuuttaan osallistua tuomioistuinsovitteluun. Tuloksista voidaan päätellä, että asianajajan vallan ei koeta sovittelussa vähentyvän ainakaan siinä määrin, että se rajaisi tuomioistuinsovittelun vaihtoehtojen ulkopuolelle mietittäessä riita-asian ratkaisutapaa.

Asianajajan sovittelusta saama palkkio suhteessa oikeudenkäynnistä saatavaan palkkioon on oikeuskirjallisuudessa toistuvasti esiin nostettu tekijä. Yleisen näkemyksen mukaan kyseessä on seikka, jolla on oletettu voivan olla, muttei varsinaisesti uskottu olevan vaikutusta siihen, viekö asianajaja hoitamansa riita-asian tuomioistuinsovittelu mieluummin oikeudenkäyntiin. Tulokset ovat tässä mielessä valaisevia. Vaikka suurin osa asianajajista ei ollut kysymykseen suoraan vastannut, oli vastanneiden enemmistö sitä mieltä, että palkkio vähentää halukkuutta osallistua tuomioistuinsovitteluun. Keski-Suomessa yli 40 prosenttia vastaajista vastasi kyseessä olevan sovitteluhalukkuutta vähentävä tekijä, kun taas Oulussa vastaukset jakaantuivat tasaisemmin kuitenkin niin, että lievänä enemmistönä 12 % vastaajista koki asianajajan palkkion sovitteluhalukkuutta vähentävänä tekijänä. Myös en osaa sanoa -vastausten määrästä on tehtävissä omat johtopäätöksensä, joskaan varmuutta vastausten motiivista ei ole mahdollista saada. Kyseessä on kuitenkin eittämättä varsin arkaluonteinen kysymys, jonka vastaus oletettavasti vaihtelee tapauksista riippuen.

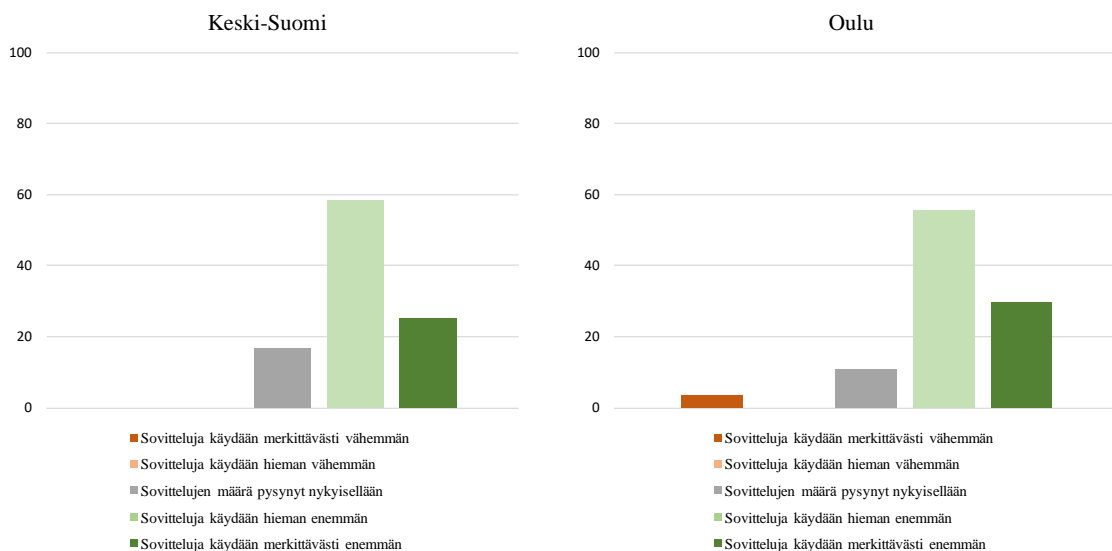
6.6 Tuomioistuinsovittelu tulevaisuudessa

Riita-asioissa tuomioistuinsovittelu on toimiva vaihtoehto oikeudenkäynnille

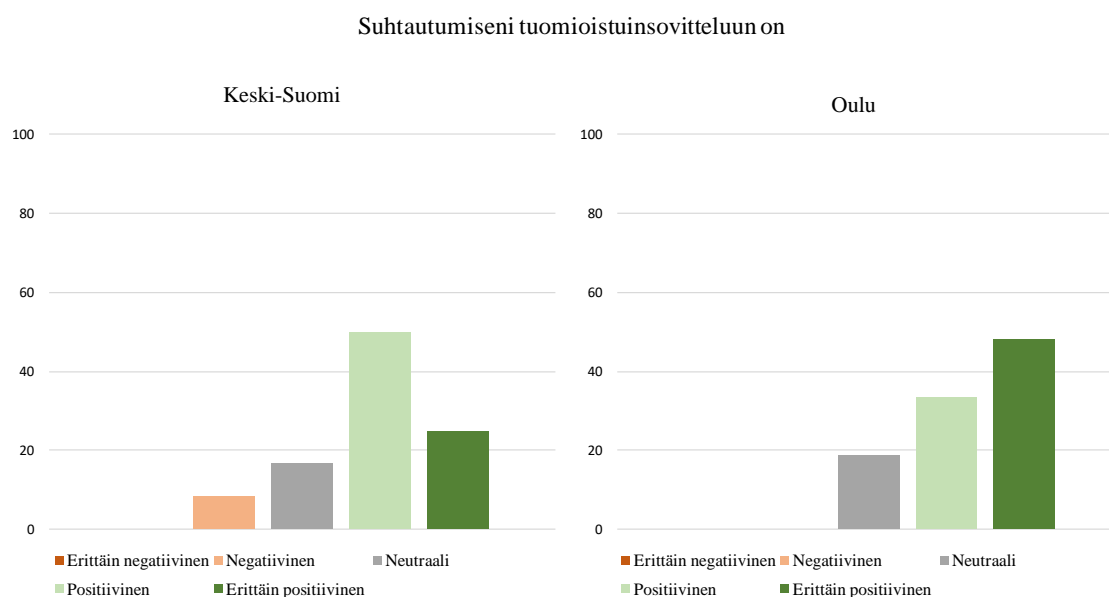
Pääosin kummankin alueen asianajajat kokivat *tuomioistuinsovittelun toimivana vaihtoehtona oikeudenkäynnille*. Erot vastauksissa ovat varsin pieniä. Oulussa valtaosa vastaajista oli väittämästä täysin samaa mieltä, kun taas Keski-Suomessa suurimman vastausmäärän keräsi kohta ”osittain samaa mieltä”. Keski-Suomessa yhtä moni vastaaja oli väittämästä täysin samaa mieltä ja osittain eri mieltä. Oulussa eri mieltä olleiden vastaukset jäivät selkeämpään vähemmistöön. Tulokset heijastelevat kyselyn aiempia osioita, joista nähdään, että vastanneiden asianajajien suhtautuminen tuomioistuinsovitteeluun on varsin positiivinen ja menettely koetaan pääosin toimivana.

Tuomioistuinsovittelujen määrä riita-asioissa viiden vuoden kuluttua?

Kuvio 13 - Sovitteluiden määrä viiden vuoden kuluttua

Asianajajilta tiedusteltiin myös heidän näkemystään siitä, *mikä on tuomioistuinsovittelujen määrän tilanne riita-asioissa viiden vuoden kuluttua*. Kummankin alueen vastaajista selkeä enemmistö, lähes 60 prosenttia vastasi, että sovitteluja käydään viiden vuoden kuluttua hieman nykyistä enemmän. Vaikka tulos on sinänsä positiivinen, ei etenäkään Keski-Suomen sovittelumäärillä muu kuin sovitteluiden merkittävä lisääntyminen riitä ainakaan viiden vuoden kuluessa menettelyä vakiinnuttamaan. Nykyisenkaltaisella maltillisella sovittelumäärien kasvulla menettelyn vakiinnuttamisprosessi kestää huomattavasti pidempään.

Kuvio 14 - Asianajajien suhtautuminen sovitteluun

Koontina asianajajilta tiedusteltiin vielä *suhtautumista tuomioistuinsovitteluun*. Oulussa kaikkien vastanneiden asianajajien suhtautuminen sovitteluun oli joko neutraali, positiivinen tai erittäin positiivinen niin, että viimeisin kohta keräsi valtaosan, lähes 50 prosenttia, vastauksista. Keski-Suomessa sen sijaan suurin osa, 50 prosenttia, asianajajista vastasi suhtautumisen olevan positiivinen. Vajaa kymmenen prosenttia Keski-Suomen vastaajista koki suhtautuvansa sovitteluun negatiivisesti. Kyseessä on kuitenkin marginaalinen osa, joten yleinen suhtautuminen tuomioistuinsovitteluun vaikuttaisi olevan Oulun lisäksi myös Keski-Suomessa myönteinen.

Lopuksi kyselyyn oli varattu vapaa sana-kenttä vastaajien huomioita varten:

”Sovittelusta on vaikea tehdä yleistyksiä, sillä jotkut riidat soveltuvat sovitteluun, jotkut eivät. Tähän vaikuttaa muun muassa päämiehen asenne ja mielipide sovittelusta. Myös vastapuolen avustajalla on suuri merkitys. Toiset avustajat eivät koskaan suostu sovitteluun, sillä he ovat sitä vastaan. Sovittelussa eräät avustajat myös ajavat juttuaan kuten oikeudenkäynnissä. Tällöin sovittelusta ei tule mitään. Sovittelukulttuuri

on meillä varsin ohutta ja epätietoisuus menettelytavoista usein pilaa onnistumisen mahdollisuudet.” – Asianajaja, Keski-Suomi

”Kaikissa sovitteluissa, joihin olen osallistunut, on saavutettu sovinto. Vaihtoehtoina olisi ollut vuosien riidat oikeudessa. Asiakkaat ovat olleet sovitteluun tyytyväisiä. Sovittelu on kuin bisnesneuvottelu, jossa on mahdollisuus puhua ilman oikeudenkäynnin rajoitteita. On asianajajan tietotaitoa valita sovitteluun sopivat jutut, sillä kaikki asiat eivät sovitteluun sovellu.” – Asianajaja, Keski-Suomi

”Sovittelua koskeviin kysymyksiin on vaikea vastata yksiselitteisesti rasti ruutuun-menetelmällä. Juttujen sisältö, päämiehet, vastapuolet, vastapuolen asianajajat sekä sovittelutuomarit vaihtelevat niin merkittävästi eri jutuissa.” – Asianajaja, Keski-Suomi

”Oulussa sovittelu on eräänlainen riitaprosessin esivaihe. Kantaja ilmoittaa haastehakemuksessa suostuuko sovitteluun ja jos vastaaja tähän suostuu, käydään asiassa sovittelu riitaprosessin odottaessa taustalla. En ole ollut yhdessäkään sovittelussa, jossa asia ei olisi ollut myös vireillä riita-asiana. Varmasti myös sovittelutuomarin on helpompi hahmottaa käsiteltävä asia, jos käytettävissä on hyvin laadittu haastehakemus.” – Asianajaja, Oulu

”Tuomioistuinsovittelu ei yleensä sovellu laajoihin riita-asioihin, joissa osapuolina on yrityksiä. Niissä sovintoneuvotteluja on yleensä käyty jo ennen oikeudenkäyntiä ja voidaan käydä myös sen aikana ilman sovittelu.” – Asianajaja, Oulu

”En ymmärtänyt, mitä palkkiokysymyksellä haettiin takaa. Palkkiota me asianajajat saamme molemmista menettelyistä saman verran. Oma kokemukseni on, ettei erilaisella kuluvaluulla ole ollut asiakkailleni merkitystä. He ovat valmiita katsomaan ja maksamaan sovittelukulut ns. omasta pussista, jos asiassa vaan on mahdollista päästä sovintoon.” – Asianajaja, Oulu

”Sovittelu on joissain tilanteissa toimiva, mutta siihen ei saa mennä kriittikittömästi mukaan. Jos sovittelu aloitetaan ilman kunnan valmistelua, voi se johtaa huonompaan lopputulokseen kuin suora oikeudenkäynti ja siellä sovinnon edistäminen.” – Asianajaja, Oulu

”Sovittelu on erittäin hyvä vaihtoehto oikeudenkäynnille. Erityisesti isoissa kiinteistökauppariidoissa se vähentää asianosaisten kustannuksia olennaisesti.” – Asianajaja, Oulu

”Oulun käräjäoikeudessa tuomioistuimien pyrkii jo nyt aktiivisesti esittämään sovittelua vaihtoehtona oikeudenkäynnille. Siten tilanne Oulussa on ihan-teellinen sovittelulle ja uskon, että sovittelut tulevat lisääntymään edelleen.” – Asianajaja, Oulu

”Sovittelu täydentää riita-asioiden käsittelymenettelyä ja on oiva lisä oikeushoidon käytössä olevaan työkalupakkiin.” – Asianajaja, Oulu

6.7 Tulosten yhteenvetoa

Asianajajille toteutetun kyselytutkimuksen tulokset täydentävät tutkielmassa aiemmin esitettyä teoriaa sekä johtopäätöksiä. Oulun kohdalla tuloksista on pääteltävissä, että ponnekkain muutosvaihe ja tuomioistuinsovittelun sisään ajaminen on vaiheena ohitettu. Aloitteet sovittelulle tulevat jo pääosin tuomioistuimen ulkopuolelta, asianajajien sekä asiakkaiden toimesta. Menettely on kehityksellään saavuttanut tason, jossa asianajajat ja jopa heidän päämiehensä osaavat sitä tarkoituksenmukaisissa tilanteissa hyödyntää. Tulokset ovatkin hyödyksi tarkasteltaessa tuomioistuinsovittelun vakiintumisedellytyksiä maanlaajuisesti.

Vaikka Keski-Suomessa sovittelun asema ei ole Oulun lailla vakiintunut, olivat alueiden väliset tulokset läpi kyselyn hyvin samankaltaisia. Tämä viestii siitä, että sovittelusta on onnistuttu Suomessa teoriatasolla luomaan selkeä kuva. Erityisesti menettelynä sovitteluun suhtauduttiin yhtenäisellä tavalla. Suurimpana alueiden välillä ilmenneenä erona voidaan mainita kokemus asianajajakunnan suhtautumisesta tuomioistuinsovitteluun: vaikka menettelyllisistä tekijöistä oltiin yhtä mieltä, suhtauduttiin Oulussa sovitteluun Keski-Suomea positiivisemmin. Erityisesti käsitys siitä, kuinka sovitteluun suhtaudutaan asianajajien keskuudessa, erosi alueiden välillä suuresti. Tulos viittaisi tutkielman teoriaosuudessa esitettyyn sovittelukulttuurin kehittymättömyyteen. Koska lähes jokainen kyselyyn vastannut asianajaja koki kuitenkin suhtautuvansa itse tuomioistuinsovitteluun positiivisesti, voidaan sovittelukulttuurilla katsoa olevan varsin hyvät kehittymisedellytykset myös tuomiopiireissä, joissa menettelyn käyttö on vielä vähäisempää. Pohdittavaksi kuitenkin jää, mistä syystä itse tuomioistuinsovitteluun positiivisesti suhtautuvat asianajajat epäilevät kollegoidensa sovittelumyönteisyyttä.

Lisäksi tutkimustulokset vahvistivat useita, tutkielmassa aiemmin esitettyjä oikeuskirjallisuuteen sekä muuhun empiiriseen aineistoon pohjautuvia näkemyksiä. Esimerkiksi riita-asian aikaisemmat tuloksettomat neuvottelu- ja sovitteluyritykset olivat myös tämän tutkimuksen mukaan asianajajien sovitteluhaluutta selkeästi heikentävä tekijä. Samoin tutkielmassa on aiemmin esitetty epäily siitä, että erityisesti laajojen riita-asioiden kohdalla sovittelun mahdollisuus keskustella muista kuin juridisesti relevanteista seikoista ei ainakaan lisää sovitteluhaluutta. Asianajajat näkivätkin tekijän jonkun verran negatiivisena. Myös palkkiokysymysten oletettiin vaikuttavan asianajajien sovitteluhaluuteen. Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että sovittelusta mahdollisesti

saatava pienempi palkkio voi heikentää asianajajien halukkuutta osallistua tuomioistuinsovitteluun. Lisäksi tuomioistuinsovittelun tuloksen ennalta-arvaamattomuus koettiin sovitteluhaluksi heikentäväksi tekijäksi. Oikeuskirjallisuudessa lopputuloksen ennalta-arvaamattomuutta on käsitelty pääasiassa oikeudenkäynnin näkökulmasta käsin.

Asianajajien sovitteluhaluksi selkeimmin lisääviksi tekijöiksi nousivat erityisesti vastapuolen asianajajan tekemä sovintoehdotus, tuomioistuinsovittelun nopeus ja kustannustehokkuus sekä rajoitettu yleisjulkisuus. Myös aiemmat kokemukset tuomioistuinsovittelusta sekä asianajajan vaikutusvalta vaikuttivat suurilta osin ainoastaan positiivisesti asianajajien halukkuuteen osallistua tuomioistuinsovitteluun. Tulokset ovat pääosin linjassa teorian kanssa. Esimerkiksi tuomioistuinsovittelun nopeus ja kustannustehokkuus ovat tekijöitä, joilla sovittelua yleisestikin markkinoidaan. Tutkimus osoitti, että sovittelu tarjoaa niitä etuja, joita sen on myös virallisaineistossa ja oikeuskirjallisuudessa katsottu tarjoavan.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksen mukaan asianajajat kokevat tuomioistuinsovittelun pääosin tarpeellisenä ja sujuvana menettelynä, johon on helppo hakea ja päästä. Lisäksi sovittelua koskevan tiedotuksen ja sovitteluun liittyvän koulutustarjonnan koetaan olevan pääpiirteittäin hyvät. Tulokset osoittavat myös sen, että asianajajat eivät miellä tuomioistuinsovittelua vieraaksi perustyöhönsä nähden. Lähes jokainen vastaaja ilmoitti suhtautuvansa sovitteluun myönteisesti ja uskoi sovitteluiden määrän lisääntyvän seuraavan viiden vuoden kuluessa. Näinkin positiivinen yleiskuva on yllättävä, sillä vastaajien sovittelumäärät ja sovittelun asema otanta-alueiden välillä poikkeavat toisistaan suuresti. Tutkimuksen perusteella tuomioistuinsovittelu nähdään kuitenkin toimivana menettelynä ja ainakin lähtökohdat asianajajien sovittelukulttuurin muodostumiselle myös Keski-Suomessa ovat lupaavat. Lisäksi, koska tuomioistuimen toimet sovittelun edistämiseksi ovat aktiivisia, ovat teoriassa kaikki menettelyn vakiintumisedellytykset olemassa.

7 LOPUKSI

Tutkielman päätarkoituksena oli selvittää, mistä tuomioistuinsovittelun vähäinen käyttö riita-asioissa johtuu ja onko menettelyllä edellytyksiä vakiintua osaksi tuomioistuinlaitoksen toimintaa koko maassa.

Johdannossa esitettyihin tutkimuskysymyksiin vastattiin tutkielman päälukujen yhteydessä. Toisen pääluvun taustoituksen jälkeen luvussa kolme vastattiin kysymykseen siitä, *mikä on tuomioistuinsovittelun reaalinen käyttöaste ja mitä vaikutuksia sovittelun käytön alueellisilla eroilla voi olla*. Pääluvussa neljä selvitettiin, kuinka tuomioistuinsovittelun menettelylliset peruspiirteet vaikuttavat menettelyn käytettävyyteen ja sitä

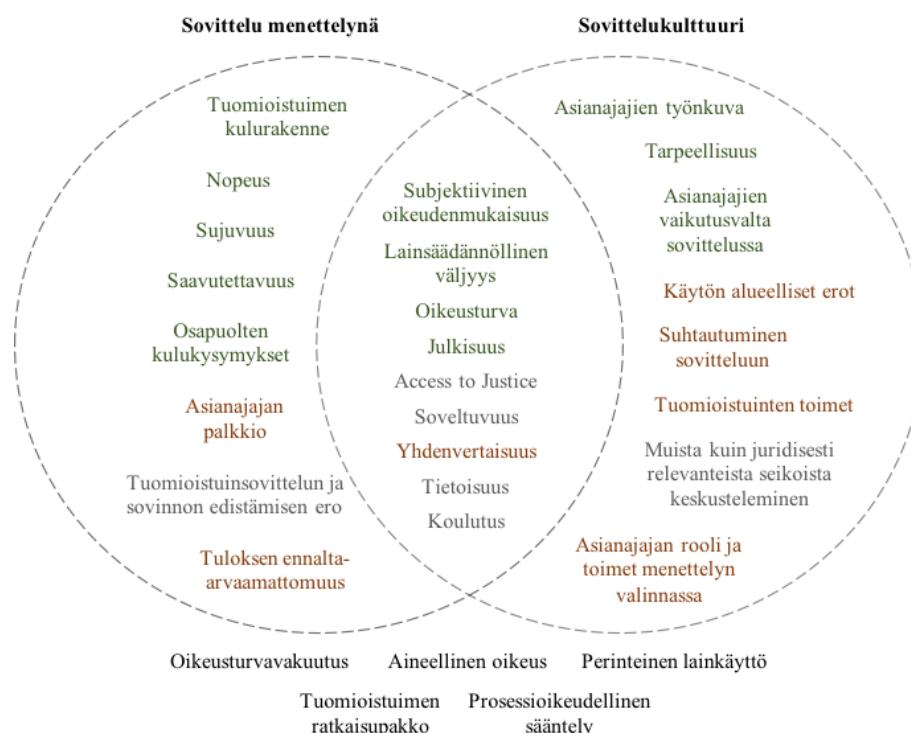
kautta sen vakiintumisen asteeseen. Viidennessä pääluvussa tarkasteltiin sovittelun käytettävyyteen vaikuttavia tekijöitä sovittelun toimijoiden roolien ja käytännön toimien näkökulmasta. Sekä neljäs että viides pääluku vastasivat kysymyksiin *mitkä tekijät todellisuudessa joko edistävät tai heikentävät tuomioistuinsovittelun käytettävyyttä sekä mistä tuomioistuinsovittelun vakiintumaton ja alueellisesti epäyhtenäinen käyttö riita-asioissa johtuu*. Kuudennessa pääluvussa esitettiin tutkielman yhteydessä toteutetun empiirisen tutkimuksen tulokset. Tuloksia verrattiin pääluvuissa neljä ja viisi esiin nousseisiin tekijöihin. Yhteenveto kysymykseen *onko tuomioistuinsovittelulla edellytyksiä vakiintua osaksi tuomioistuinlaitoksen toimintaa koko maassa*, esitetään tämän luvun yhteydessä.

Jotta tuomioistuinsovittelua pystytään järjestelmänä kehittämään, on sen tilanteesta oltava todenmukainen käsitys. Tutkielmasta ilmeni, että vaikka riita-asioiden tuomioistuinsovittelun käyttö on viime vuosina lisääntynyt ja osassa käräjäoikeuksia menettely on runsaassa käytössä, ei sovittelua voida kuvata kansallisella tasolla vakiintuneeksi. Selvin ilmentymä tilanteesta on sovittelun käytön suuret käräjäoikeuskohtaiset erot. Esimerkiksi vuonna 2014 sovitteluja vähiten käyttänyt käräjäoikeus sovitteli ainoastaan 2,4 % eniten sovitelleen käräjäoikeuden sovittelumääristä. Tuomioistuinsovittelun institutionaalistumisen taso onkin varsin hajanainen ja menettelyn kansallinen vakiintuminen edellyttäisi sovittelumäärien merkittävää lisääntymistä. Todellisuudessa suurimmalla osalla käräjäoikeuksista on kuitenkin huomattava matka niihin suhteellisiin sovittelumääriin, joita sovittelua eniten käyttävissä käräjäoikeuksissa esiintyy. Sen lisäksi, että alueelliset erot ilmentävät riita-asioiden tuomioistuinsovittelun epäyhtenäistä nykytilaa, voivat niiden vaikutukset ulottua access to justice -periaatteen näkökulmasta tarkasteltuna myös yksilöiden oikeusturvan ja oikeuden saatavuuden tasolle.

Jo vuosia kansainvälisessä nosteessa olleiden vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumenettelyiden on nähty vastaavan erityisesti yksilöiden laajentuneeseen oikeudenmukaisuuden käsitykseen ja sitä kautta syntyneisiin tarpeisiin. Myös Suomessa sovittelulle on asetettu samankaltaisia tavoitteita, mutta tutkielman valossa tuomioistuinsovittelun perimmäinen tehtävä on jäänyt ainakin osittain epäselväksi. Sovittelu esitetään tyypillisesti vastauksena oikeudenkäynnissä koettuihin ongelmiin, kuten prosessikynnyksen nousuun ja kohonneisiin oikeudenkäyntikuluihin. Tuomioistuinsovittelu tulisi kuitenkin sen institutionaalistumisen kannalta nähdä menettelyllisesti itseisarvoisena sekä pysyvänä järjestelmänä. Tutkielman perusteella sovittelulle vaikuttaisi olevan todellista tarvetta oikeudenkäynnin tilasta riippumatta. Sovittelu kykeneekin myös riita-asioiden kohdalla tarjoamaan oikeudenkäynnin ongelmista irrallisia etuja. Näkemys tuomioistuinsovittelun tarpeellisuudesta sai vahvistusta empiiristen tutkimusten tuloksista.

Vaikka jää selvittämättä, mihin tuomioistuinsovittelun tarve tarkalleen perustuu, ei tarpeen olemassaoloa ole syytä kiistää. Näin menettelyn vakiintumattomuuden syyt

kohdentuvat muualle kuin esimerkiksi aidon kysynnän puutteeseen. Alla olevassa kuviossa on esitetty tutkielmassa esiin nousseita teemoja jaoteltuna joko menettelyyn tai kulttuuriin taikka molempiin liittyvinä. Ulkopuolelle jäävät tuomioistuineläytöksen ja yhteiskunnan rakenteet, joiden vaikutusta on käsitelty tutkielman aikana.

Kuvio 15- Sovittelukulttuuri ja sovittelu menettelyinä

Tarkasteltaessa riita-asioiden tuomioistuinsovittelun tilaa tutkielman kahdeksi kantavaksi pääteemaksi muodostuivat *sovittelukulttuurin tila* ja *tuomioistuinsovittelun menettelyllinen kannattavuus* sekä niiden *yhteisvaikutukset* tuomioistuinsovittelun käytettävyyteen ja vakiintumisasteeseen. Lisäksi kulttuurin ja menettelyn ympärillä olevien rakenteiden vaikutusta tuomioistuinsovitteluun sivuttiin esimerkiksi oikeusturvavakuutuksen ja tuomioistuimen funktioiden näkökulmasta. Tulosten perusteella voidaan todeta, että sovittelun institutionaalistuminen edellyttäisi sovittelukulttuurin ja menettelyn kannattavuuden kohtaamista. Ilman kannattavaa menettelyä ei voi olla siihen liittyvää kulttuuria, mutta ilman kulttuuria kannattamattomaksi koettu menettely jää vaille käyttöä. Mikään järjestelmä ei itsestään kehity systemaattisesti käytettäväksi instituutioksi.

Riita-asioiden tuomioistuinsovittelun kohdalla menettelyn kannattavuuden arviointi ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Sovittelu sisältää useita menettelyllisiä ominaispiirteitä, joiden painoarvo ja käytettävyys vaihtelevat tilanteesta riippuen. Lisäksi lainsäädännön puolesta väljäksi jätetty menettelyn sisältö käsittää oman logiikkansa mukaiset toimintatavat, joiden sovittaminen riita-asian käsittelyyn tuomioistuinympäristössä voidaan kokea haastavaksi. Tarkoin säänneltyyn prosessiin tottuneille oikeudenhoidon ammattilaisille olisikin hyvä tuoda esille tuomioistuinsovittelun systemaattisempaa puolta.

Myös useat muut sovitteluun liittyvät peruspiirteet vaatisivat niiden mahdollisen sovittelun käytettävyyttä heikentävän vaikutuksen poistamiseksi ymmärryksen lisäämistä.

Riita-asioiden tuomioistuinsovittelun vakiintumisen kannalta oleellisessa osassa voidaan nähdä tietoisuus ja ymmärrys menettelystä sekä kyky arvioida sovittelun soveltuvuutta yksittäisiin riita-asioihin. Tuomioistuinsovitteluun liittyvä pintapuolinen informaatio riittää kyllä käsityksen muodostamiseen, mutta epätarkka mielikuva menettelystä ei todellisuudessa edesauta sovittelun käyttöä. On vaikea nähdä, kuinka sovitteluun liittyviä käsityksiä kyettäisiin kuitenkin pysyvästi muuttamaan ilman ensikäden kokemusta itse menettelystä. Samoin pelkän tietoisuuden muuttuminen ymmärrykseksi ja osaamiseksi vaatisi käytännön kokemusta, kuten minkä tahansa muunkin järjestelmän kohdalla. Kokemuksen kartuttamiseksi ja sen mahdollistamiseksi erityisesti tuomioistuinten tulisi nykyistä aktiivisemmin pyrkiä laajentamaan tuomioistuinsovittelun käyttäjäkuntaa. Käytännön haasteena lienee aktiivisten toimien lisääminen koko maassa niin, että tuomioistuimen kehittämispotentiaali saataisiin käyttöön yhdenmukaisesti.

Tutkielman tulokset antavatkin aihetta pohtia, tulisiko kaikkien riitatuomareiden lähtökohtaisesti myös sovittella. Samalla tulee miettiä, onko menettelyssä kyse tuomarien osalta pysyvistä työnkuvan muutoksesta vai riita-asioiden tuomioistuinsovitteluiden vähyden takia pienelle tuomarijoukolle osoitetusta erikoistehtävästä. On selvää, että tuomioistuinsovittelun käyttö on jäänyt muiden tuomioistuimissa toteutettavien menettelyjen, erityisesti oikeudenkäynnin, marginaaliin. Nykyisillä sovittelumäärillä menettelyyn liittyvän ammattiosaamisen ja kokemuksen lisääminen on kuitenkin haastavaa ja vakiinnuttamisen toivossa sovittelulla ei ole varaa profiloitua ainoastaan suppean joukon käyttämäksi, eksklusiiviseksi menettelyksi.

Vaikka tuomioistuinsovittelua ja oikeudenkäyntiä sovitteludiskurssin sekä legalistisen diskurssin hengessä usein tarkastellaankin vastakkaisina, keskenään kilpailevina menettelyinä, ei asetelman voida tutkielman perusteella katsoa edistävän sovittelun vakiintumista. Tuomioistuinsovittelun kohdalla tulisikin ymmärtää, että sen tehtävänä ei ole korvata perinteistä oikeudenkäyntiä ja tuomioistuimen lainkäyttötehtävää. Tarpeiden, konfliktien ja riitojen monimuotoistumisen myötä on myös niiden menettelytapojen kehityttävä. Tutkimustulosten perusteella on selvää, että tuomioistuimen lainkäyttöfunktio on laajentunut dispositiivisten riita-asioiden kohdalla myös konfliktinratkaisufunktioksi. Koska tuomioistuimissa esiintyvät riidat ovat monipuolistuneet ja yhä useampi konflikti nähdään oikeudellisena, sisältävät tuomioistuimiin päätyvät riita-asiat hyvin erilaisia motiiveja ja intressejä. Tältä pohjalta myös tuomioistuimen menettelyvalikoima on kohdennettava erilaisiin tilanteisiin. Yhdenkään menettelyn tarkoituksena ei ole soveltua kaikkiin tuomioistuimissa käsiteltäviin riita-asioihin. Tuomioistuimen menettelyvalikoima onkin toimiva, kun jokaiseen yksittäiseen riitaan tai konfliktiin on löydettävissä tarkoituksenmukainen ja kannattava, yhdenvertaisesti ja tosiasiallisesti käyttökelpoinen menettely.

Tutkielmasta käy myös ilmi, että tuomioistuinsovittelu on sen vähäisestä käytöstä huolimatta laadullisesti sillä tasolla, että valtaosa sitä käyttäneistä kokee menettelyn toimivaksi ja sovittelutytyväisyys on korkeaa luokkaa. Sovitteluun liittyvät edut onkin nähty erityisesti inhimillisinä. Kuten minkä tahansa muunkin menettelyn kohdalla, voidaan myös sovittelusta kuitenkin löytää sen käyttöä heikentäviä tekijöitä. Esimerkiksi riita-asian soveltuminen sovitteluun voidaan määrittää lukuisin eri tavoin. Samoin sovittelun tarjoama mahdollisuus keskustella konfliktista kokonaisvaltaisesti voidaan joissain tilanteissa kokea riita-asian käsittelyn kannalta tarpeettomana. Kaiken kaikkiaan on kuitenkin vaikea nähdä, että tutkielmassa esitetyt tuomioistuinsovittelun menettelylliset peruspiirteet itsessään olisivat syynä tuomioistuinsovittelun vakiintumattomuudelle. Jotta menettelyn laaja-alaiset ja väljätkin ominaisuudet saataisiin valjastettua sovittelun käyttöä edistäviksi, tulisi niitä osata punnita ja käyttää oikealla tavalla. Jälleen käytännön kokemuksen merkitys on valtava, sillä teorian tasolla tuomioistuinsovittelu voi näyttäytyä monin paikoin epätarkoituksenmukaisena, vaikka näin ei todellisuudessa välttämättä olisikaan. Myös tuomioistuinsovittelun oikeudenkäynnistä poikkeava ideologia voi olla ratkaisukeskeisille asianajajille hankala omaksua ilman käytännön kokemusta sekä vahvaa puoltoa kokemuksen hankkimiselle.

7.1 Tuomioistuinsovittelun vakiintumisedellytykset

Tutkielma osoittaa, että merkittävässä roolissa tuomioistuinsovittelun käytön suhteen ovat menettelyn kannattavuuden lisäksi tuomioistuinsovittelussa toimivien tahojen suhtautuminen, ymmärrys sekä osaaminen. Se, miten ja missä laajuudessa oikeudenhoidon ammattilaiset menettelyä käyttävät ja kuinka he sen kokevat. Käytännön tasolla vakiinnuttamisen ongelmat kytkeytyvät tuomioistuinsovitteluun liittyvään passiivisuuteen ja sitä kautta aiheutuviin vähäisiin sovittelumääriin. Harkittaessa riita-asian eri ratkaisutapojen välillä on tuomioistuinsovittelulla suuri riski karsiutua vaihtoehtojen joukosta jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Kun pohditaan riita-asioiden tuomioistuinsovittelun vakiintumisedellytyksiä, tulisi huomio kiinnittää niihin tekijöihin, jotka todellisuudessa vähentävät eri toimijoiden halukkuutta käyttää tuomioistuinsovittelua tai jotka aiheuttavat sen, ettei sovittelua lähtökohtaisesti harkita yhtenä riita-asian ratkaisutapana. Järjestelmän ja sovittelukulttuurin kehittyminen vaatii niin tavoitteellisuutta kuin siihen pyrkiviä aktiivisia toimiakin. Vaikka tuomioistuinsovittelun vakiinnuttaminen edellyttääkin visioita, ei pyörää tarvitse keksiä uudelleen. Tutkielma osoittaa, että Suomesta löytyy jo useampi käräjäoikeus, jossa menettely on onnistuttu vakiinnuttamaan osaksi tuomioistuimen toimintaa. Näitä toimiviksi todettuja toimintamalleja voitaisiin hyödyntää myös laajemmin.

Tutkielman perusteella vaikuttaa siltä, että jokainen yksittäinen onnistunut tuomioistuinsovittelu ja sitä kautta lisääntyvä käytännön kokemus sekä ymmärrys menettelystä ovat melko hidas, joskin käytännössä varmin riita-asioiden tuomioistuinsovittelun vakiinnuttamistapa. Vakiintumista voidaan kuitenkin nopeuttaa tuomioistuinlähteisellä sovittelukulttuurin edistämällä, väärinymmärrysten oikaisemisella sekä menettelyn

peruspiirteiden valjastamisella oikeaan käyttöön. Voidaan myös todeta, että mikäli tuomioistuinsovittelua vain vähän käyttävässäkin tuomiopiirissä yksittäisten asianajajien ja tuomioistuimen asenneilmapiiri on tutkielmassa esitetyllä tavalla positiivinen, on vaikea nähdä, mikä voisi enää pysäyttää tuomioistuinsovittelun kehityskulun. Tuomioistuinsovittelun juurruttamista suomalaiseen oikeuskulttuuriin edistäisi myös sovittelua koskevan koulutuksen lisääminen niin tutkintokoulutuksen kuin täydennyskoulutuksenkin tasolla. Nykyisellään sovitteluun liittyvä koulutus on pisteittäistä. Koulutus takaisi sen, että jo varhaisemmassa vaiheessa luotu tietoisuus menettelystä madaltaisi todennäköisesti kynnystä hankkia sovittelusta myös käytännön kokemusta. Näin tietäminen muuttuu tekemiseksi, ja tuomioistuinsovitteluun liittyviin asenteisiin päästään vaikuttamaan jo tutkintokoulutuksesta lähtien.

Kaiken kaikkiaan poikkeukselliseen ympäristöön sijoitettu, instanssin sisällä muista menettelyistä perustavanlaatuisesti poikkeava ja lukuisia juridiikan ulkopuolelle ulottuvia tekijöitä sisältävä tuomioistuinsovittelu on sosiaalis-oikeudellinen innovaatio, joka on hitaasti pyrkinyt juurtumaan suomalaiseen oikeusjärjestelmään. Instituutio se ei vielä maanlaajuisesti ole, mutta jo olemassa olevien esimerkkitapausten sekä tutkielmassa selvitetyn perusteella voidaan todeta, että sovittelun käytön alueellisista eroista huolimatta on mahdollista ja jopa todennäköistä, joskaan ei vääjäämätöntä, että tulevaisuudessa riita-asioiden tuomioistuinsovittelusta muodostuu vakiintunut instituutio. Eri asia on, tapahtuuko institutionaalistuminen kansallisesti tarkasteltuna yhtenäisesti vai nykyistä tapaa mukailten käräjäoikeuksittain vaihdellen. Puhuttiin sitten yksittäisestä käräjäoikeudesta tai koko tuomioistuinlaitoksesta, vakiinnuttamisen tavoitetason voidaan sanoa täyttyneen, kun riita-asian käsittely tuomioistuinsovittelussa ei enää ole yksittäistapauksiin sovellettava poikkeus.